जाणीवपूर्वक बोलताना

जेंडर , लिंग आणि लैंगिकता यावरील
एक लहान संज्ञा पुस्तिका

यांनी सादर केले

Avian WE

जाणीवपूर्वक बोलताना

जानेवारी 2021

AvianWE
74, लिंक रोड, पार्ट 3, लाजपत नगर III, लाजपत नगर, नवी
दिल्ली, दिल्ली 110024

© प्रताधिकार Avian WE 2021

Avian WE यांनी नवी दिल्ली, भारत, येथे सन 2021 मध्ये मुद्रित व डिजिटल माध्यमांत प्रथम प्रकाशित केले.

लेखक आणि प्रकाशक त्यांचे नैतिक हक्क बजावतात.

कोणत्याही त्रुटी व चुका न ठेवता हे प्रकाशन अत्यंत अस्सल स्वरूपात सादर करण्याचा सर्वतोपरी प्रयत्न करण्यात आला आहे. असे असूनही अनवधानाने काही त्रुटी राहू शकतात किंवा काही मुद्द्यांवर मतभिन्नता असू शकते. आम्ही स्पष्टपणे जाहीर करत आहोत की, या पुस्तिकेत प्रकाशित झालेल्या कोणत्याही माहितीच्या परिपूर्णतेच्या अचूकतेची हमी लेखक किंवा प्रकाशक देत नाहीत, तसेच, प्रकाशक, लेखक किंवा विक्रेता या माहितीच्या वापरामुळे झालेल्या किंवा होणाऱ्या कोणत्याही प्रकारच्या हानीस अथवा नुकसानीस जबाबदार राहणार नाहीत. प्रकाशक आणि लेखक माहिती पुरवत आहेत, कोणतीही सेवा देण्याचा प्रयत्न करीत नाहीत या लक्षात घेऊन हे साहित्य प्रकाशित केले आहे.

सर्व हक्क स्वाधीन. समीक्षात्मक लिखाणामधील संक्षिप्त उद्धरणे व प्रताधिकार कायद्यान्वये सम्मत इतर काही गैरव्यावसायिक वापरांचा अपवाद वगळता; या प्रकाशनाचा कोणताही भाग लेखकांच्या व प्रकाशकांच्या लेखी पूर्व परवानगीशिवाय कोणत्याही स्वरूपात किंवा कोणत्याही मार्गाने पुनरुत्पादित, वितरित, संगृहीत किंवा प्रसारित करणे, किंवा कोणत्याही स्वरूपात (ग्राफिक, इलेक्ट्रॉनिक किंवा यांत्रिक स्वरूपासह) किंवा कोणत्याही माध्यमातून (छायाप्रत, रेकॉर्डिंग, स्कॅनिंग, टॅपिंग किंवा कोणत्याही माहिती पुनःप्राप्ती प्रणालीमध्ये संग्रह) कॉपी करणे, किंवा डिस्क, टेप, छिद्रित साधनाद्वारे किंवा इतर कोणत्याही माहिती उपकरणामध्ये पुनरुत्पादित करणे, किंवा इतर कोणत्याही भाषेत भाषांतरित करणे निषिद्ध आहे. याचे कोणतेही उल्लंघन झाल्यास फौजदारी खटला आणि नुकसानभरपाईसाठी दिवाणी दावा केला जाईल. परवानगीच्या विनंतीसाठी, कृपया प्रकाशकास येथे लिहा: Avian WE (एवियन डब्ल्यू ई), 74 लिंक रोड, लाजपत नगर 3, नवी दिल्ली - 110024.

या पुस्तकात व्यक्त केलेली मते आणि तथ्ये, लेखक आणि प्रकाशकाने संशोधित आणि व्यक्त केल्याप्रमाणे आहेत, जी शक्य तितकी पडताळून पाहिली आहेत. मजकुरात वापरली जाणारी भाषा आणि संज्ञा, या योग्य आणि प्रकाशनाच्या वेळी समर्पक असाव्यात यासाठी प्रकाशकाने सर्वतोपरी प्रयत्न केले आहेत.

कोणत्याही घटना, वास्तविक लोक किंवा प्रत्यक्ष स्थळांचा कोणताही संदर्भ काल्पनिकपणे वापरला आहे. नावे, पात्रे आणि स्थळे लेखकाच्या कल्पनेतून निर्माण झालेले आहेत. कोणत्याही व्यक्ती, स्थान किंवा पात्रे यांच्याशी साधर्म्य आढळल्यास तो केवळ योगायोग असेल.

पुस्तकातील काही विभागात कालांतराने बदल आणि सुधरणा गरजेची ठरू शकते आणि जर आणि जेव्हा कधी एवियन डब्ल्यूई पुस्तकाच्या पुढील आवृत्ती प्रकाशित करेल तेव्हा त्या वेळच्या घडामोडींनुसार त्या अद्ययावत केल्या जातील.

सर्व विवाद केवळ दिल्लीच्या अधिकारक्षेत्राच्या अधीन आहेत.

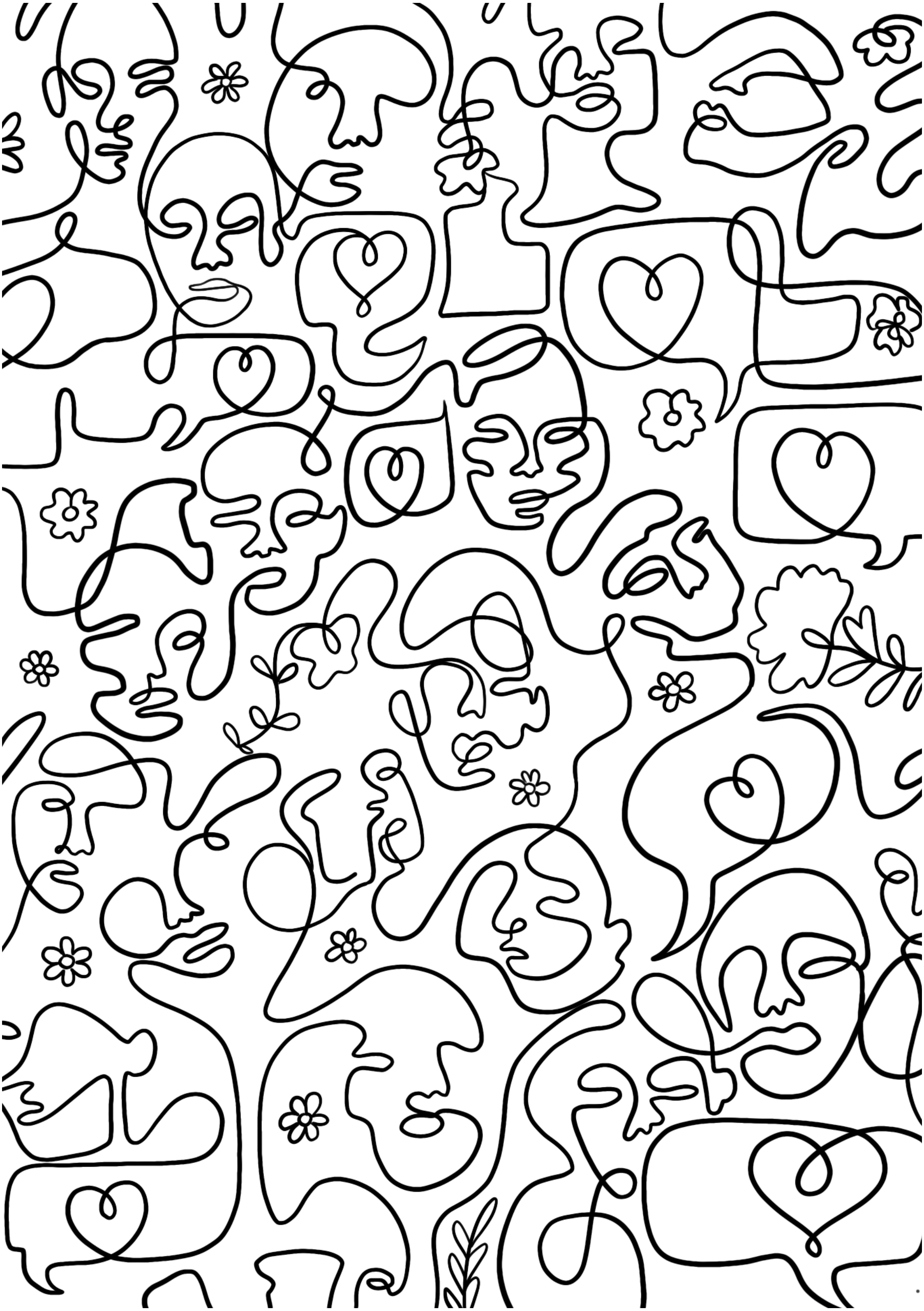

सर्व जेंडर आणि लैंगिकतेच्या लोकांना समर्पित

संक्षेप

AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome
APA	American Psychological Association
CDC	Centre for Disease Control and Prevention
DB	Difference Between
DSG	Diverse Genders and Sexualities
FtM/F2M	Female-to-Male
GCS	Gender Confirmation Surgery
GP	General Population
GSM	Gender and Sexual Minorities
HIV	Human Immunodeficiency Virus
HRC	Human Right Commission
HRGs	High Risk Groups
ICMR	Indian Council of Medical Research
ICRW	International Center for Research on Women
ISEAN	Islands of Southeast Asia Network
LGBTQ	Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer
LSDA	Learning and Skills Development Agency
MAP	Movement Advancement Project
MSM	Men who Have Sex With Men
MtF/M2F	Male-to-Female
MWCD	Ministry of Women & Child Development

NACO	National AIDS Control Organization
ONS	Office for National Statistic
OSF	Open Society Foundation
QUT	Queensland University of Technology
SBCC	Social & Behavior Change Communication
SCCADVASA	South Carolina Coalition Against Domestic Violence and Sexual Assault
SOGIE	Sexual Orientation, Gender Identity and Expression
STI	Sexually Transmitted Infection
TGNC	Transgender Nonconforming
TOI	Times of India
UCDAVIS	University of California, Davis
UCSB	University of California, Santa Barbara
UNAIDS	United Nations Programme on HIV and AIDS
UNICEF	United Nations Children's Fund
UQ	University of Queensland
USCIS	United States Citizenship and Immigration Services
WASH	Water, Sanitation and Hygiene
WHO	World Health Organization

विषयसूची

1.	परिचय	12
2.	जेंडर (Gender जेंडर)	24
3.	लिंग	26
4.	लैंगिकता	27
5.	पारिभाषिक शब्दावली	39
6.	संदर्भ	95

कृतज्ञता

जाणीवपूर्वक बोलणे हे निष्पक्ष आणि न्याय्य जग निर्माण करण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या व्यक्ती आणि संस्थांच्या प्रयत्नांचे परिणाम आहे. एवियन वी त्याच्या रंगीबेरंगी प्रवासात त्याच्या साथीदारांचे आभारी आहे:

रिहान मोहम्मद, ज्यांनी पारिभाषिक शब्दांच्या वापरावर मनापासून संशोधन केले आणि या पुस्तकाचा पहिला मसुदा तयार केला.

स्वस्तिच्या संचालिका शाऊली चक्रबोर्ती , ज्यांनी आपल्या कौशल्याने हे पुस्तक एका संवेदनशील टोकापर्यंत पोहोचवले.

मैस्नाम अर्नपाल, सहाय्यक प्राध्यापक, दिल्ली विद्यापीठ, ज्यांनी पुस्तकाचे मूल्यांकन करण्यासाठी आणि साहित्यिक आणि विचित्र दृष्टीकोनातून पॅरामीटर्स जोडण्यासाठी बरेच दिवस घालवले.

क्यूनिट, ज्यांनी अचूक आणि संवेदनशीलतेने मराठीत विद्धिवन्य बोल्टाना अनुवादित केले.

दिया सेनगुप्ता, ज्यांच्या कलाकृतीने पुस्तक जिवंत केले आणि आमच्या उद्देशाचे एक शक्तिशाली प्रतिनिधित्व बनले.

रेनबो लिट् फेस्ट – विलक्षण आणि सर्वसमावेशक, आमच्या प्रवासात एक सहचर आणि मार्गदर्शक म्हणून जाणीवपूर्वक बोलणे सुरू करण्यासाठी योग्य व्यासपीठ प्रदान केले.

एवियन वी सोशल इम्पॅक्ट टीमचे सदस्य शर्मिष्ठा घोष, सौरभ जोशी आणि अमृता त्रिपाठी यांनी हा उपक्रम पूर्ण उत्साहाने पार पाडला.

‘जाणीवपूर्वक बोलताना’चा प्रवास

सन 2008 मध्ये, आम्ही सामाजिक विकास कार्यक्रमांसाठी संवाद आणि परस्पर संबंध धोरणे तयार करण्याचा आमचा प्रवास सुरू केला, ज्यात अश्या विकास संस्था, स्वयंसेवी संस्था, ब्रँड आणि प्लॅटफॉर्म समाविष्ट आहेत जे विविधता आणि समावेशावर लक्ष केंद्रित करतात. यामुळे आम्ही एका अशा ठिकाणी आलो जिथे आम्ही जीवन किती वैविध्यपूर्ण असू शकते आणि व्यक्तीची ओळख, तिचे वैयक्तिक महत्त्व आणि “परके असण्याचा” अर्थ काय आहे हे शिकलो.

जेव्हा आम्ही आमच्या ग्राहकांसाठी या बाहेरच्या जगाशी जोडले गेलो, तेव्हा आम्हाला माहित होते की हा बाहेरीचा बदल मुळात आतूनच आला पाहिजे - याचा अर्थ आम्हाला आमच्या संस्थेतील अंतर्गत कार्यालयांमधील आमच्या लोकांपासून बदलाला सुरुवात करणे आवश्यक होते. यातून आम्ही ट्रान्सजेंडर कार्यकर्त्या सिमरन शेख, एचआयव्ही/एड्स कार्यकर्त्या मोना बालानी, कार्यकर्ते आणि गायक शरीफ डी. रांगणेकर, युवा भारतीय समलैंगिक आयकॉन आणि यूएनएड्स युवा सल्लागार फोरमचे सदस्य गौतम यादव, तसेच ट्रान्सजेंडर कार्यकर्त्या आणि एमआयटीआर ट्रस्टच्या संस्थापक रुद्राणी छेत्री यांच्या सह एलजीबीटीक्यूआयए+ समुदायाच्या मदतीने संवेदनशीलतासंबंधी सत्रांची मालिका चालविण्यास प्रवृत्त झालो. गेलॅक्सी मासिकाचे पहिले क्वियर कॅलेंडर आणि त्यानंतर ‘रेनबो लिट फेस्ट - क्वियर अँड इन्क्लोज़िव’ सम्मेलनाचे प्रत्यक्ष आणि डिजिटल स्वरूप प्रसिद्ध करण्यास मदत करण्याची संधी मिळाली, ज्यामुळे आमच्या शिकण्याच्या प्रक्रियेला एक नवे आयाम जोडले गेले.

या नेतृत्त्वांशी संवाद साधताना आणि लिंगभेद, सार्वजनिक आरोग्य आणि उपेक्षित समुदायांच्या हक्कांशी संबंधित मुद्द्यांचा सामना करताना, AvianWE मध्ये एक जाणीव निर्माण झाली – ती अशी की संज्ञांच्या चुकीच्या वापराचे गंभीर परिणाम होऊ शकतात. हे परिणाम, आपण शिकत आलेल्या, सामाजिक सलोख्यात अडथळा आणणाऱ्या वर्षानुवर्षांच्या सामाजिक संस्कारांचा आणि अबोध पूर्वग्रहांचा परिणाम आहेत.

आम्ही स्वतःला विचारले की या पूर्वग्रहांचा प्रतिकार करण्यासाठी आपण कोणती पावले उचलू शकतो? विविध संस्कृती, प्रदेश आणि भाषांशी संबंधित एक संवाद सल्लागार म्हणून; संवाद आणि भाषेचे महत्त्व तसेच त्याचा मानसिकता, परिसंस्था आणि व्यक्तीवर होणारा परिणाम आम्हाला माहित आहेत. संवादाची शक्ती - या विचारानेच आम्हाला “जबाबदरीने बोलताना” तयार करण्यास प्रवृत्त केले. हा एक असा प्रयत्न आहे, जो आशा आहे की बदलत्या प्रवाहांच्या महासागरात एक थेंब जोडेल, ज्याचा उद्देश आपण एकमेकांशी कसे जोडले जातो आहोत ह्यात सुधारणा करणे आहे.

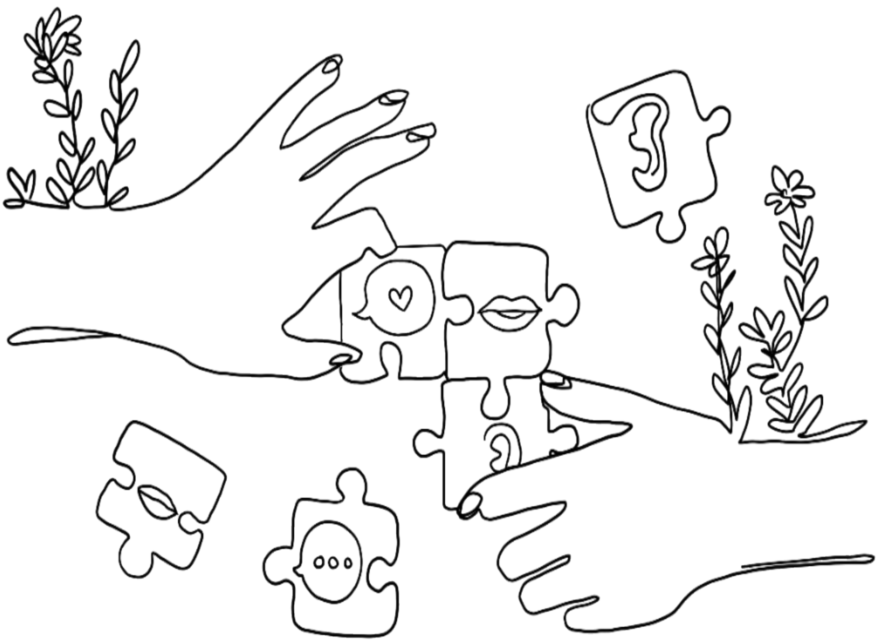

परिचय

शब्दांना महत्त्व आहे. ते त्यांचा वापर करणाऱ्या लोकांची मूल्ये आणि ज्ञान प्रतिबिंबित करतात आणि इतरांबद्दल नकारात्मक आणि सकारात्मक धारणा बळकट करू शकतात. भाषा तटस्थ नसते. सर्वसमावेशक भाषा व्यक्ती किंवा समूहांची असामान्य मूल्ये, कौशल्ये, दृष्टीकोन, अनुभव, संस्कृती, क्षमता आणि अनुभव स्वीकारते. अपमानजनक किंवा भेदभावकरणारी भाषा व्यक्ती किंवा समूहांचे अवमूल्यन करते, त्यांना कमी लेखते, त्यांना अपमानित करते आणि समाजातील रूढी आणि विषमता कायम ठेवते. सर्वात वाईट म्हणजे, भेदभावपूर्ण भाषा द्वेष किंवा निंदानलस्तीला प्रोत्साहन देते. भेदभावकरणारी असलेली भाषा आणि दृश्य, लोकांकडे दुर्लक्ष करते, त्यांचा समावेश करत नाही, त्यांना उपेक्षित ठेवते आणि त्यांचे प्रतिनिधित्व कमी करते, ज्यामुळे ते अदृश्य होतात (Griffith University, 2017).

हे पुस्तक कशासाठी?

आपल्या दैनंदिन संभाषणात, प्रकाशनांसाठीच्या लिखाणात आणि कायदेविषयक कामांचा एक भाग म्हणून आपण वापरत असलेल्या संज्ञा महत्त्वाच्या आहेत कारण त्या, आपण समस्या कशा मांडतो, समस्यांना कसे प्राधान्य देतो आणि प्रतिसाद कसा देतो, यावर परिणाम करतात. भाषा आणि संज्ञांचा विसंगत वापर समान मुद्द्यावर विसंगत कायदे आणि धोरणात्मक प्रतिसादांना कारणीभूत ठरू शकतो. आपण पाहतो की वेगवेगळ्या संज्ञांच्या वापराभोवती बराच गोंधळ आहे. जेथे समान संज्ञा वापरल्या जातात तेथे देखील, त्यांच्या वास्तविक अर्थाविषयी बरेचदा मतभेद असतात, ज्यामुळे भिन्न क्रिया किंवा परिस्थितींचा संदर्भ देण्यासाठी समान शब्दांचा वापर केला जातो.

यामुळे धोरण विकास आणि नियोजन, कायद्याचा विकास आणि डेटा संकलनामध्ये महत्त्वपूर्ण आव्हाने निर्माण झाली आहेत, ज्यामुळे सदोष प्रतिसाद तसेच प्रभाव मोजण्यासाठी किंवा लक्ष्य सेट करण्याच्या मर्यादित किंवा अप्रभावी पद्धती निर्माण झाल्या आहेत.

याशिवाय, भाषा आणि संज्ञांच्या वापरातील गोंधळामुळे आंतरशासकीय आणि आंतर-संस्था सहकार्य तसेच त्याच्या समर्थनार्थ केलेले कार्य बिघडू शकते आणि धोक्यात येऊ शकते. वेगवेगळ्या भाषांमध्ये संज्ञांचे भाषांतर केल्याने पुढील आव्हाने येतात. त्यांच्या अर्थाचे स्पष्ट वैचारिक आकलन (आणि सहमती) न करता, अनेक भाषांमध्ये शब्दांचे अचूक भाषांतर करणे हे एक कठीण आणि खूप साधने लागणारे कार्य बनते. (Greijer and Doek, 2016).

भेदभावपूर्ण भाषा आणि मांडणी व्यक्तींना किंवा लोकांच्या गटांना त्रास देऊन, आक्षेपार्ह किंवा पूर्वग्रहदूषित पद्धतीने वैयक्तिक वैशिष्ट्यांना अधोरेखित करून त्यांचे अवमूल्यन किंवा अपमान करतात आणि त्याची परिणती छळ किंवा बहिष्कारात होऊ शकते (QUT, 2010). ह्यामुळे वेगवेगळ्या जागांमध्ये संज्ञा वापरण्यासाठीची सामान्य समज, भिन्न लोकांना सर्वात समावेशक आणि भेदभावरहित मार्गाने संबोधित करणे हे आवश्यक ठरते.

पुस्तकाबद्दल

जेथे पारिभाषिक शब्दांचा वापर महत्त्वाचा आहे अशा क्षेत्रांमध्ये आणि व्यवसायांमध्ये समान आकलन ठेवण्याचे महत्त्वाकांक्षी ध्येय साध्य करण्याच्या उद्देशाने हे पुस्तक लिहिले गेले आहे. या पुस्तकात विविध विषयांमध्ये सर्वाधिक वापरल्या जाणाऱ्या संज्ञांचा समावेश आहे:

- जेंडर (Gender जेंडर)
- लिंग
- लैंगिकता

पुस्तकाची रचना

- या पुस्तकात वेगवेगळ्या वातावरणात संज्ञांचा वापर करण्यासाठी काही मूलभूत तत्त्वे सांगितली आहेत.
- प्रत्येक विषयांतर्गत समाविष्ट केलेल्या संज्ञांच्या वापराची पार्श्वभूमी निश्चित करण्यासाठी प्रत्येक विषयाची पुरेशी व्याख्या करण्याचा प्रयत्न या पुस्तकात करण्यात आला आहे.
- निवडक विषयांमध्ये वापरण्याजोग्या, परिपूर्ण संशोधनातून स्वीकार्य ठरलेल्या अश्या सर्वसमावेशक संज्ञांची सूची देणे हे या पुस्तकाचे उद्दिष्ट आहे.
- दिलेल्या शब्दावलीच्या वापराबाबत सावधगिरीही या पुस्तकात नमूद करण्यात आली आहे.

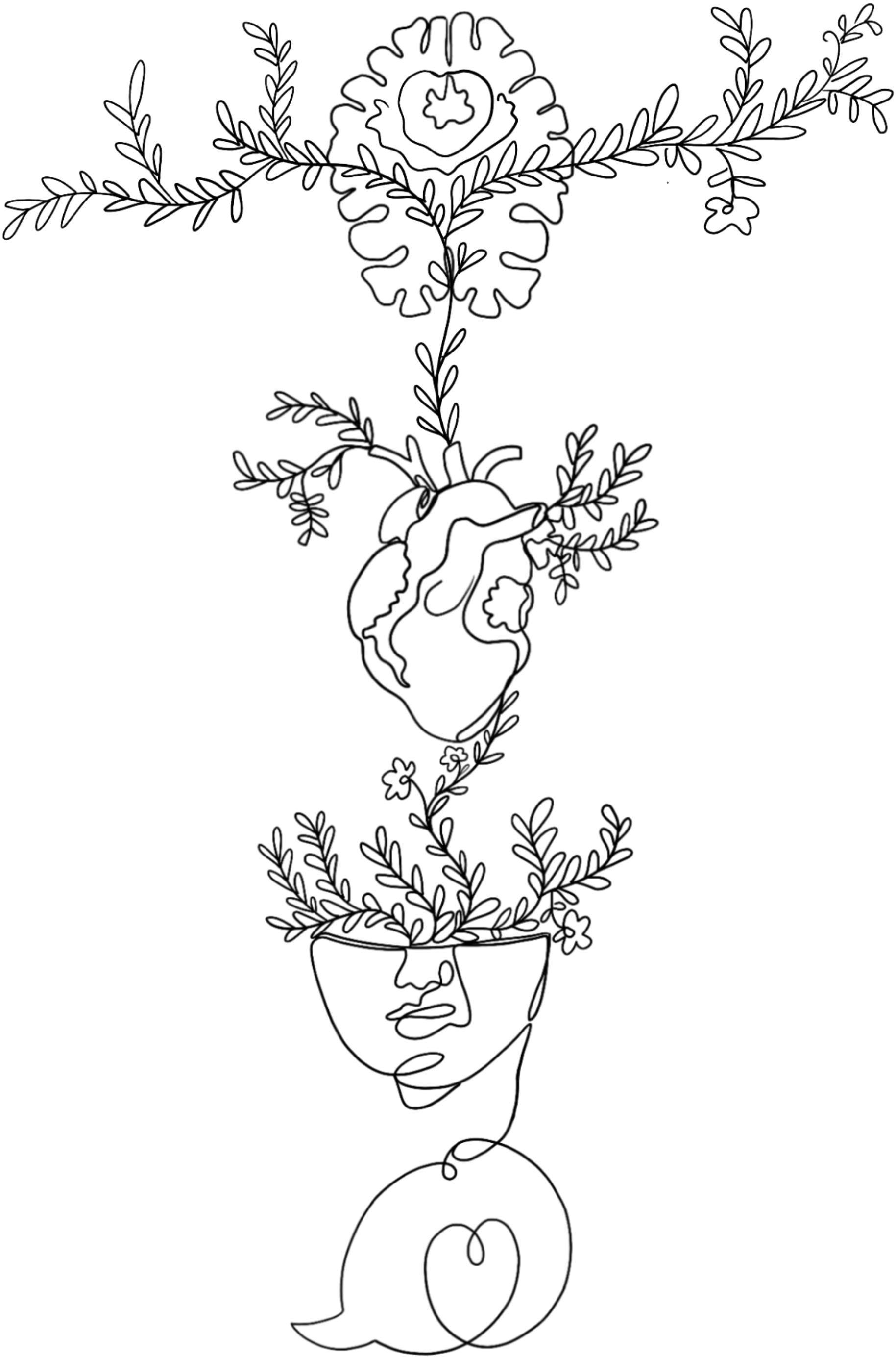

संज्ञा वापरण्यासाठीची तत्त्वे

गृहीत धरू नका

योग्य असेल तेव्हा, लोकांना कशा प्रकारची भाषा आवडेल याबद्दल विचारा आणि त्यांच्या इच्छेचा आदर करा. पठडीबद्ध किंवा मर्यादित माहितीच्या आधारे लोकांविषयी गोष्टी गृहित धरू नका.

आपल्या भाषेच्या परिणामांची जाणीव ठेवा

आपल्या भाषेच्या निवडीने इतरांना वगळणे किंवा लोकांकडे दुर्लक्ष करणे टाळा. इतरांचा अपमान करणारी किंवा महत्त्वहीन ठरवणारी भाषा आणि अभिव्यक्ती टाळा.

लोकांना स्वतःकरता बोलण्यासाठी सक्षम करा

जेव्हा शक्य असेल तेव्हा लोकांना स्वतःकरता बोलण्यासाठी सक्षम करा. जर तुम्हाला लोकांच्या वतीने बोलणे आवश्यकचे असेल, तर तुम्ही वापरत असलेली भाषा ही त्या समूहाचे योग्य प्रतिनिधित्व करणारी आहे याची खात्री करण्यासाठी जास्तीत जास्त सल्लामसलत करणे खूप गरजेचे आहे.

पठडीबद्ध प्रतिमा आणि मिथकांचे निराकरण करा

जर कोणी आपल्या उपस्थितीत अयोग्य भाषा वापरत असेल, तर योग्य वाटल्यास, त्यांना अडवा आणि वापरलेली अयोग्य भाषा सुधारा (UQ, n.d.).

मन मोकळे ठेवा

आपल्याला नेहमी 'सामान्य', आदरयुक्त आणि बोलण्यास योग्य वाटलेल्या गोष्टी बदलण्यासाठी तयार रहा. आपल्याला परिपूर्ण असण्याची गरज नाही, फक्त शिकण्यास तयार रहिलं पाहिजे.

शंका असल्यास, विचारा

एखादा कोणत्या संज्ञेला प्राधान्य देतो याची जर तुम्हाला खात्री नसेल, तर त्यांना विचारा! त्या विविधता गटांचा भाग असलेल्या आणि त्यांचे प्रतिनिधित्व करणाऱ्या व्यक्ती किंवा संस्थांना विचारा (RMIT, n.d.).

हे पुस्तक कसे वापरावे

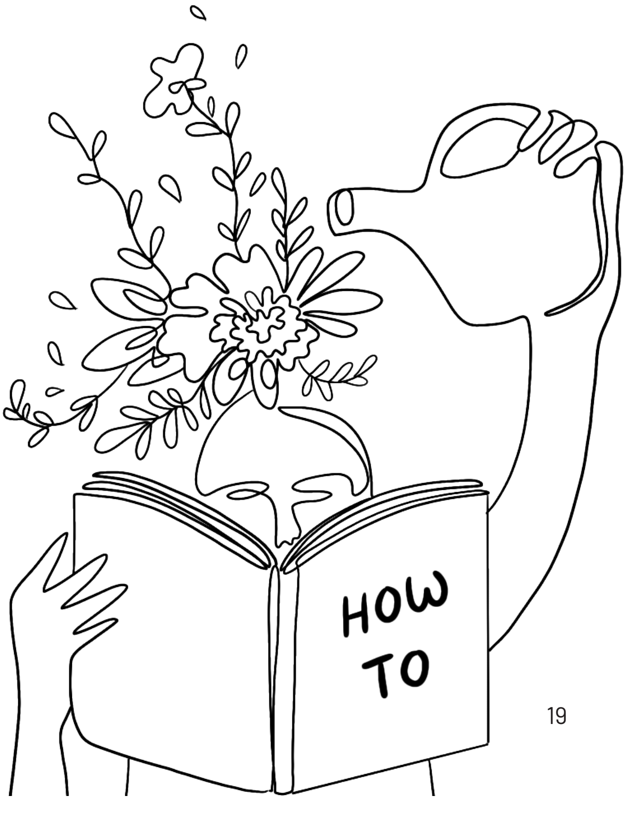

या पुस्तकात व्यावसायिक आणि आंतरराष्ट्रीय संस्था सर्व विषयांतील त्यांच्या कामात सामान्यत: वापरत असलेल्या शब्दांचा संच आहे. प्रत्येक संज्ञा आणि तिचा वापर समजून घेण्याकरता समान आधार विकसित करण्यासाठी प्रत्येक शब्दाचा अर्थ आणि संकल्पना किंवा संदर्भ दिले आहेत. जिथे ठराविक संज्ञा वापरताना सावधगिरी बाळगण्याची गरज असते, तिथे तसे सूचित केले आहे. आंतरराष्ट्रीय आणि/किंवा प्रादेशिक कायदेशीर साधनांमध्ये परिभाषित केलेल्या प्रत्येक संज्ञेसाठी, त्या पद्धतीने व्याख्या समाविष्ट केल्या आहेत.

कोणत्याही शब्दाचा योग्य वापर करण्यासाठी त्याचा संदर्भ, संकल्पना, उपयोग आणि सावधगिरी यांचे सखोल आकलन होणे आवश्यक आहे. त्यामुळे हे पुस्तक "योग्य" आणि "चुकीची" पारिभाषिक संज्ञा सुचविण्याचा प्रयत्न करत नाही. त्याऐवजी एखाद्या शब्दाचा उपयोग, संकल्पना, संदर्भ आणि सावधगिरी याविषयी हे पुस्तक समज निर्माण करते आणि त्याचा वापर कसा करायचा हे ठरवण्याचे काम वाचकांच्या विवेकावर सोडते.

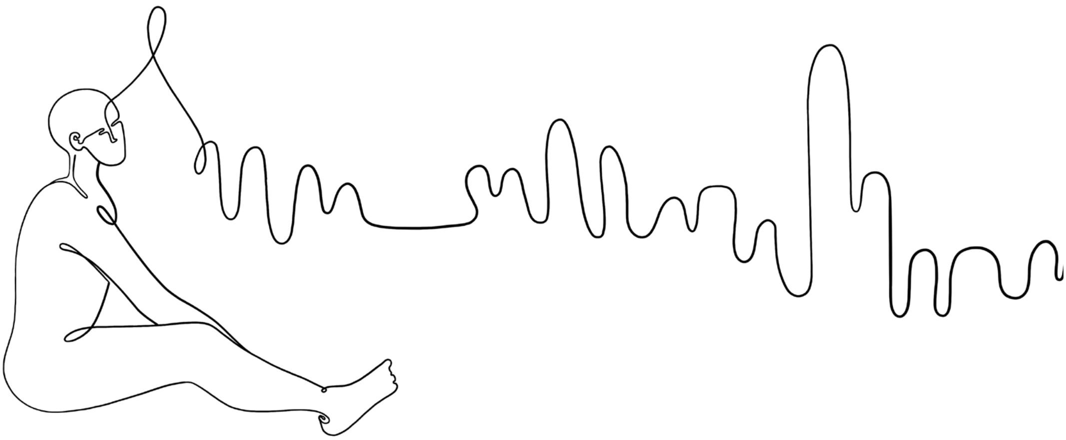

आम्हाला आशा आहे की हे पुस्तक तुमच्यासाठी एक मौल्यवान साधन म्हणून काम करेल. तथापि, आम्ही असे सुचवतो की तुम्ही याचे काटेकोरपणे पालन करण्याऐवजी सामान्य मार्गदर्शन म्हणून वापरा. काहीही गृहीत न धरण्याची काळजी घ्या. लोकांचे ऐकणे हा सर्वोत्तम सल्ला आहे — ते स्वतःचे आणि त्यांच्या जीवनाचे वर्णन करण्यासाठी कोणत्या संज्ञा वापरतात, ते कोणते सर्वनाम वापरतात, त्यांच्या गरजा स्पष्ट करण्यासाठी ते कोणते शब्द वापरतात, कोणते शब्द वापरावे, याची आपल्याला खात्री नसल्यास, स्पष्टपणे बोला आणि त्यांना विचारा. नेहमी लक्षात ठेवा की, प्रश्न विचारून आणि काळजीपूर्वक ऐकून, तुम्ही स्वागतशील वृत्ती व्यक्त कराल, ज्यामुळे लोकांना आपलेसे आणि आश्वासक वाटण्यास मदत होईल.

भाषेचे बदलते स्वरूप, समज आणि सामाजिक घडामोडी लक्षात घेता या पुस्तकात समाविष्ट केलेल्या संज्ञांचा नियमित आढावा घेण्याची गरज भासू शकते.

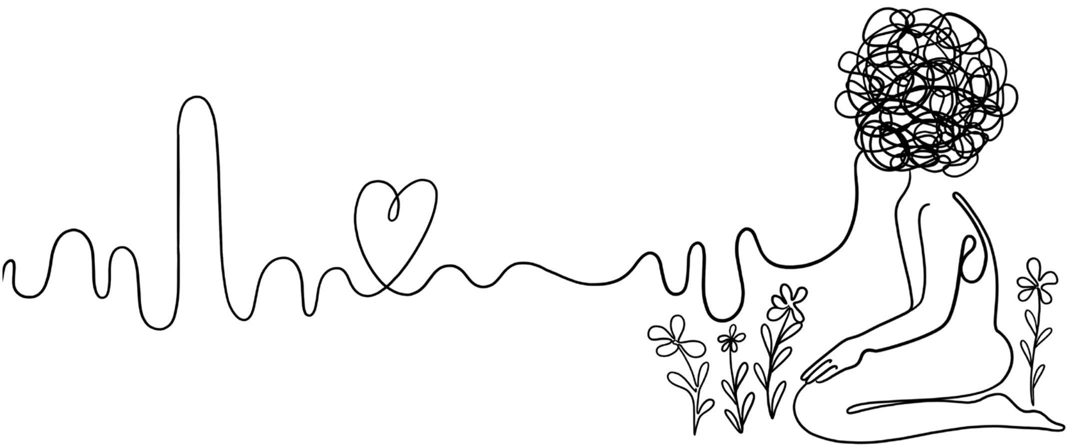

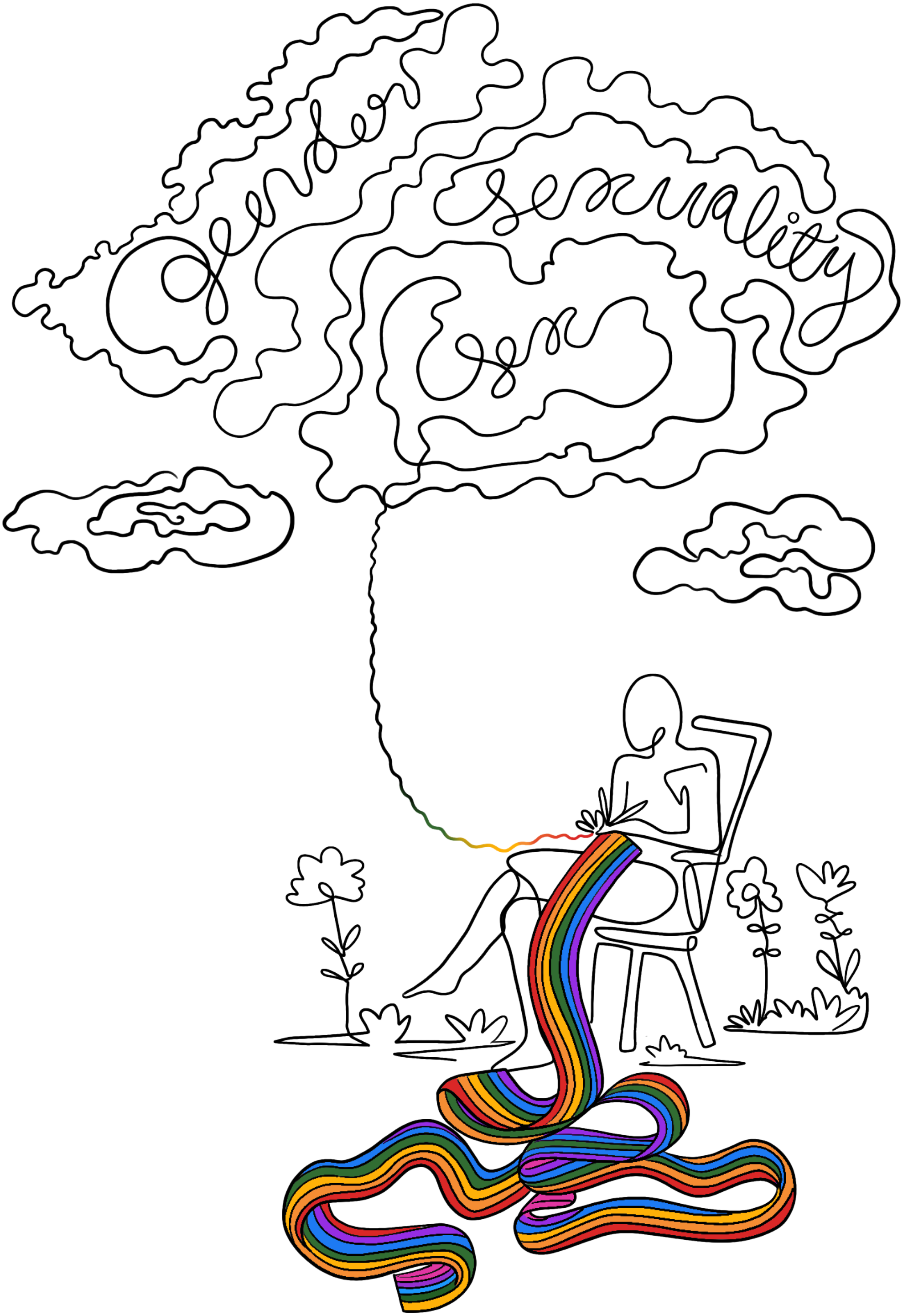
Gender
sexuality
sex

जेंडर, लिंग आणि लैंगिकता

लैंगिकता, लिंग आणि जेंडर यांचे एखाद्या समुदाय किंवा संस्कृतीद्वारे कसे आकलन केले जाते हे बऱ्याच बाबतीत, सार्वजनिक क्षेत्रामध्ये आढळणाऱ्या लेखांमधून आणि चित्रांमधून प्रतिबिंबित होते. उदाहरणार्थ, काही समुदाय किंवा प्रदेशातील जाहिराती सामान्यत: एखाद्या उत्पादनाची विक्री करण्यासाठी किंवा कुटुंबाला आधार देण्यासाठी स्त्रीला "चांगली गृहिणी" किंवा पुरुषाला "मजबूत आणि भक्कम" दर्शवितात.

प्रतिमा या मूल्ये किंवा नैतिक दृष्टीकोन दर्शवितात. उदाहरणार्थ, "पुरुषांना कसे पटवावे" याबद्दल स्त्रियांना सल्ला देणारे लेख किंवा प्रतिमांचा अर्थ असा आहे की सर्व स्त्रियांना पुरुषांबरोबर राहायचे आहे, एकटे किंवा इतर स्त्रियांबरोबर राहायचे नाही आणि पुरुषांना आकर्षण्यासाठी त्यांनी विशिष्ट संकेतांचे पालन करणे आवश्यक आहे. लोकांच्या दृष्टीकोन आणि वृत्तीवर अवलंबून अशा प्रतिमांचा अनेक प्रकारे अर्थ लावला जाऊ शकतो आणि त्याचे मूल्यमापन केले जाऊ शकते. उदाहरणार्थ, जाहिरातीतील "कमी कपडे घातलेल्या" स्त्रीचे छायाचित्र काहींना अयोग्य किंवा अशोभनीय वाटू शकते, परंतु इतरांना कलात्मक किंवा कामुक वाटू शकते.

जेंडर (Gender जेंडर)

“जेंडर (Gender जेंडर) म्हणजे एखाद्या विशिष्ट वेळी विशिष्ट सामाजिक वातावरणात पुरुष/पुरुषी किंवा स्त्री/स्त्रैण असण्याशी संबंधित आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक गुणधर्म आणि संधी.” (NACO, 2014).

“जागतिक आरोग्य संघटनेच्या (WHO) मते, जेंडर म्हणजे स्त्रिया आणि पुरुषांची सामाजिकदृष्ट्या तयार केलेली वैशिष्ट्ये - जसे की नियम, भूमिका आणि स्त्रिया आणि पुरुषांच्या गटांमधील संबंध. हे प्रत्येक समाजानुसार बदलतात आणि बदलले जाऊ शकतात.

जेंडर या संकल्पनेत पाच महत्त्वाचे घटक समाविष्ट आहेत- संबंधसापेक्ष, श्रेणीबद्ध, ऐतिहासिक, प्रासंगिक आणि संस्थात्मक. बहुतेक लोक एकतर पुरुष किंवा स्त्री म्हणून जन्माला येतात, त्यांना योग्य नियम आणि वर्तन शिकवले जाते - ज्यात त्यांनी कुटुंब, समुदाय आणि कामाच्या ठिकाणी समान किंवा विरुद्ध लिंगाच्या इतरांशी कसा संवाद साधावा हेदेखील येते. जेव्हा व्यक्ती किंवा गट प्रस्थापित लैंगिक निकषांमध्ये ‘फिट’ बसत नाहीत, तेव्हा त्यांना बऱ्याचदा कलंक, भेदभावपूर्ण प्रथा किंवा सामाजिक बहिष्काराचा सामना करावा लागतो - या सर्वांचा आरोग्यावर विपरीत परिणाम होतो” (WHO, 2011)

सामान्य वापरात, जेंडर हा शब्द बऱ्याचदा पुरुष आणि स्त्री यांच्यातील लैंगिक फरकाच्या संदर्भात येतो.

जेंडर म्हणजे सामाजिकदृष्ट्या उभारलेल्या भूमिकांवर आधारित वेगवेगळ्या समाजातील पुरुष आणि स्त्रियांमधील संबंधांचा संच - पुरुष आणि स्त्रियांसाठी योग्य मानले जाणारे वर्तन. सोप्या भाषेत सांगायचे झाले तर जेंडर म्हणजे समाजात स्त्री-पुरुष यांच्यातील संबंधांचा संच.

“जेंडरची व्याख्या पुरुष किंवा स्त्री असण्याशी संबंधित आर्थिक, राजकीय आणि सांस्कृतिक गुणधर्म आणि त्याच्याशी संबंधित संधी म्हणून देखील केली जाते. स्त्री किंवा पुरुष असण्याचा अर्थ काय याच्या सामाजिक व्याख्या विभिन्न संस्कृतींमध्ये भिन्न असतात आणि त्या कालांतराने बदलतात. जेंडर म्हणजे सामाजिकदृष्ट्या उभारलेल्या भूमिका आणि नातेसंबंध, व्यक्तिमत्त्व वैशिष्ट्ये, दृष्टिकोन, वर्तन, मूल्ये आणि सापेक्ष सत्ता आणि प्रभाव ज्या आधारावर समाज दोन भिन्न लिंगांचे संबंध जोडतो. जेंडर ही एक प्राप्त अस्मिता आहे जी व्यक्ती शिकते, जी काळानुसार बदलते आणि जी एका संस्कृतींमध्ये आणि संस्कृती-संस्कृतींमध्ये मोठ्या प्रमाणात बदलते. जेंडर हा संबंधसापेक्ष आहे आणि ते केवळ स्त्रिया किंवा पुरुषांनाच नाही तर त्यांच्यातील संबंधांना सूचित करतो” (USAID, 2007).

लिंग

“लिंगाची व्याख्या जन्माच्या वेळी उपस्थित असलेल्या स्त्री आणि पुरुषांमधील जैविक फरक म्हणून केली जाते. यामध्ये योनी किंवा शिश्नाची उपस्थिती, एखाद्या व्यक्तीच्या गुणसूत्रांच्या संरचनेमध्ये असलेला अनुवांशिक फरक किंवा मासिक पाळी आणि शुक्राणू उत्पादन यासारख्या शारीरिक फरकांचा समावेश आहे. लिंगाबद्दलचा इंग्लिश शब्द ‘सेक्स’चा उपयोग लैंगिक शारीरिक क्रियांचे वर्णन करण्यासाठी देखील केला जाऊ शकतो ज्यात शिश्न-योनि-संभोग, मुखमैथुन, गुदमैथुन, हस्तमैथुन आणि चुंबन यासह इतर क्रियांचा समावेश आहे, परंतु इतकाच मर्यादित नाही” (TARSHI, 2006).

‘जेंडर’ ह्या शब्दाची अनेकदा ‘लिंग’ या शब्दाशी गल्लत केली जाते. तथापि, ‘लिंग’ म्हणजे सामान्यत: पुरुष आणि स्त्री जीवशास्त्र आणि शरीररचनाशास्त्र, तर ‘जेंडर’ म्हणजे समाजाने स्त्री-पुरुषांकडून अपेक्षित असलेले गुण आणि वर्तन यांचा संच.

लैंगिकता

“लैंगिकता हा आयुष्यभर मानव असण्याचा मध्यवर्ती पैलू आहे आणि त्यात लिंग, लैंगिक ओळख आणि भूमिका, लैंगिक कल, कामुकता, सुख, जवळीक आणि प्रजनन यांचा समावेश होतो. विचार, कल्पनारम्यता, इच्छा, श्रद्धा, वृत्ती, मूल्ये, वर्तन पद्धती, भूमिका आणि नातेसंबंधांमध्ये लैंगिकता अनुभवली जाते आणि व्यक्त केली जाते. लैंगिकतेमध्ये या सर्व आयामांचा समावेश असला तरी, ते सर्व नेहमीच अनुभवले जात नाहीत किंवा व्यक्त केले जात नाहीत. लैंगिकतेवर जैविक, मानसिक, सामाजिक, आर्थिक, राजकीय, सांस्कृतिक, नैतिक, कायदेशीर, ऐतिहासिक आणि धार्मिक आणि आध्यात्मिक घटकांच्या परस्परसंवादाचा प्रभाव पडतो” (WHO, 2016).

खालील सूचीबद्ध शब्द सामान्यत: जेंडर, लिंग आणि लैंगिकतेसाठी आणि त्याबद्दल संबोधित करताना, सूचित करताना, समजावून सांगताना आणि बोलताना वापरले जातात. हे परिपूर्ण नाहीत. या संज्ञांवर सातत्याने चर्चा आणि परीक्षण केले जात आहे; ते लोकांकडे पाहण्याच्या पद्धतीवर आणि ज्यांच्यासाठी वापरले जातात त्यांवर परिणाम करतात. काही लोक दिलेल्या पैकी कोणतीही संज्ञा न वापरण्याचा निर्णय घेऊ शकतात किंवा या संज्ञांद्वारे दर्शविल्याप्रमाणे एका ओळखीतून दुसर्या ओळखीकडे जाण्याचे निवडू शकतात. शेवटी, अशा शब्दांच्या वापराची व्यापकता आणि विविधता समजून घेणे आणि त्या मान्य करणे महत्वाचे आहे.

PRONOUNS ARE
NOT FOR
ASSUMING

पारिभाषिक शब्दावली

1 पुरुष/मुलगा/तो/त्याला/त्याचे/स्त्री/मुलगी/ती/तिला/तिचे/ते/त्या/त्यांना/त्यांचा/त्यांची/त्यांचे

“पारंपरिकरीत्या पुरुष, मानव, प्रवक्ता, अध्यक्ष, कारागिरी, मनुष्यबळ, पती किंवा पत्नी आणि परिचारिका, दाई इत्यादी व्यवसायांमध्ये स्त्रीविषयक अर्थ असतात ज्याची जागा जेंडर निरपेक्ष शब्दांनी घेतली आहे (पुढे उदाहरणे पहा).

त्याचप्रमाणे पोलिस, पोस्टमन, चेअरमन, सेल्समन, कॅमेरामन, वेटर किंवा वेट्रेस, लेडीज अँड जंटलमन यांसारख्या संज्ञा लिंगभेदाला बळ देतात आणि इतरांकडे दुर्लक्ष करतात.

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

इंग्लिश भाषेत “He” हा शब्द पुरुषांना आणि “She” स्त्रियांना संदर्भित करण्यासाठी वापरला जातो. परंतु काही लोकांची ओळख दोन्हीहून निराळी असते , म्हणूनच “They,” “Them”, “Their” इत्यादी लिंगनिरपेक्ष सर्वनाम वापरणे महत्वाचे आहे (BBC, 2015 a).

काही ट्रान्सजेंडर आणि जेंडर नॉनकन्फर्मिंग लोक त्यांच्याशी किंवा त्यांच्याबद्दल बोलताना लिंग-तटस्थ किंवा लिंग-समावेशक सर्वनामांना प्राधान्य देऊ शकतात. “ते” (They) आणि “त्यांचे” (Their) हे कधीकधी लिंग-तटस्थ एकवचन सर्वनाम म्हणून वापरले जातात. (APA, n.d.)

वापरातील उदाहरणे

मानवांचे लिंग किंवा इतर लिंग-संबंधित जैविक किंवा शारीरिक घटकांचे वर्णन करताना “पुरुष” आणि “स्त्री” हे शब्द वापरले पाहिजेत. पुरुष आणि स्त्री यांच्यातील फरकांचे वर्णन करताना ते काळजीपूर्वक “जेंडर भेदा”ऐवजी “लिंग भेदा”च्या संदर्भाने घ्यावे (Clayton and

Tannenbaum, 2016).

व्यक्ती, मानव, प्रवक्ते, अध्यक्ष आणि मनुष्यबळ यांना प्राधान्य दिले जाते. त्याचप्रमाणे, पती किंवा पत्नीऐवजी "जीवनसाथी" किंवा "जोडीदार" हा शब्द वापरण्यास प्राधान्य दिले जावे. (Griffith University, 2017).

पुरुष आणि स्त्रिया यापैकी काय म्हणावे, हे जैविक की मनोसामाजिक घटकांवर अवलंबून असते यावर अभ्यास सुरू आहे (Clayton and Tannenbaum, 2016).

व्यवसाय आणि पदाची व्याख्या करताना जेंडर निरपेक्ष शब्द वापरणारी भाषा वापरण्यास प्राधान्य दिले जाते. उदाहरणार्थ, आपण "पोलिस" ऐवजी "पोलीस अधिकारी", "अध्यक्ष/अध्यक्षा" ऐवजी "अध्यक्ष", "चेअरमन" ऐवजी "चेअरपर्सन", "लेडीज अँड जंटलमन" ऐवजी "प्रेक्षक" वापरू शकतो. इथे आपण अस्मिता-प्रधान भाषा हे तत्त्व लागू करतो.

वापरताना सावधगिरी

सामान्यतः "पुरुष"या शब्दाचा वापर स्त्रिया आणि जेंडर निरपेक्ष (नॉन-बायनरी) व्यक्तींना वगळतो हे बऱ्याच वर्षांपासून मान्य आहे. "माणूस" आणि "अध्यक्ष" सारखे शब्द लोकांना "स्त्री" ऐवजी "पुरुष" असल्याचा विचार करण्यास भाग पाडतात, ज्यामुळे इतर जेंडर दुर्लक्षित होतात. "पुरुष" आणि "स्त्री" किंवा "स्त्रिया" यांचा वापर द्वयाधारी भाषेतील अभिव्यक्ती आहे - हे पुरुष किंवा स्त्री म्हणून ओळख नसलेल्या लोकांची दखल घेत नाही (Griffith University, 2017).

ट्रान्सजेंडर असलेल्या व्यक्तीशी बोलताना योग्य सर्वनाम वापरणे त्या व्यक्तीबद्दल आदर दर्शविते. सामान्यत: व्यक्तीने वापरण्यासाठी निवडलेले नाव त्यांचे लिंग-प्राधान्य दर्शविते. म्हणजेच, स्टीव्ह नावाच्या ट्रान्सजेंडर व्यक्तीला "तो" म्हणून संबोधले जाऊ शकते, तर रेचेल नावाच्या दुसऱ्या व्यक्तीला "ती" म्हणून संबोधले जाऊ शकते. तथापि, आपल्याला खात्री नसल्यास, त्या व्यक्तीस नम्रपणे ते काय म्हणून स्वतःची ओळख मानतात हे विचारणे चांगले.

हे असे आहे की जर आपल्याला वाटत असेल की एखादी व्यक्ती जेंडर निरपेक्ष (नॉन-बायनरी) म्हणून ओळखली जाते, अशा परिस्थितीत "ते" सारखी तटस्थ संज्ञा अधिक योग्य असू शकते (BBC, 2015 b).

"व्यक्ती," "मानव," इत्यादी शब्दांचा वापर अधिक योग्य आणि जेंडर-तटस्थ आहे. लैंगिक विविधतेचा समावेश असलेली भाषा वापरणेदेखील महत्त्वाचे आहे. उदाहरणार्थ, नेहमी एखाद्याबद्दल त्याच्या पसंतीचे नाव वापरा आणि अनिश्चित असल्यास ते कोणते सर्वनाम वापरतात ते विचारा (Flinders University, n.d.).

व्यवसाय आणि पदाबद्दल बोलताना, एखाद्या व्यक्तीचे जीवशास्त्रीय लिंग दर्शविणारी भाषा वापरणे अयोग्य ठरू शकते.

असे असले तरी आणि द्वयाधारी स्वरूपाची असली तरी जेंडर ही संकल्पना बहुविध स्वरूपाची आणि गुंतागुंतीची आहे तसेच ती विविध भाषांमध्ये वेगवेगळी आहे. त्यासाठी आंतरसांस्कृतिक समज अत्यंत आवश्यक आहे.

2 स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“पुरुषत्व आणि स्त्रीत्व अनुक्रमे पुरुषीपणा आणि बायकीपणाच्या दृष्टीने एखाद्या व्यक्तीच्या जेंडरचा निर्देश करतात” (Dixson, 2017).

“स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व हे जैविकाऐवजी (एखाद्याचे लिंग) सामाजिकात (एखाद्याचा जेंडर) रुजलेले आहे. पुरुष किंवा स्त्री असणे म्हणजे काय हे समाजाचे लोक ठरवतात (उदा. वर्चस्ववादी किंवा मवाळ, धाडसी किंवा भावनिक), आणि पुरुष सामान्यत: स्वत:ची पुरुषी म्हणून व्याख्या करून प्रतिसाद देतील, तर स्त्रिया सामान्यत: स्वत:ची स्त्रैण म्हणून व्याख्या करतील. या सामाजिक व्याख्या आहेत, तरीही, एखादी व्यक्ती स्त्री असूनही स्वतःला पुरुषी म्हणून किंवा पुरुष असूनही आणि स्वतःला स्त्रैण म्हणून पाहू शकते” (Stets and Burke, 2012).

‘स्त्री-पुरुष’ वर्तनाच्या सांस्कृतिक संकल्पना काही अंशी स्त्री-पुरुष काय करतात, याविषयीच्या निरीक्षणांद्वारे आकाराला येतात. अशा प्रकारच्या ‘जेंडर चिन्हांकना’मुळे स्त्रिया किंवा पुरुष निराळ्या जेंडरच्या मानल्या गेलेल्या व्यवसायात प्रवेश करण्यापासून परावृत्त होतात” (Faulkner, 2009).

वापरातील उदाहरणे

रोजच्या भाषेत सांगायचं झालं तर स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व जैविक लैंगिकतेचे निदर्शक नाहीत. कोणत्याही एका संस्कृतीत, काही वर्तन किंवा प्रथा "बायकी" किंवा "पुरुषी" म्हणून व्यापकपणे ओळखल्या जाऊ शकतात, मग त्या स्त्रियांनी किंवा पुरुषांनी स्वीकारलेल्या असोत. स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व हे लैंगिक कलाचे वर्णन करत नाहीत (Gendered Innovations, n.d.).

दैनंदिन वापरात "बायकी/स्त्रैण" आणि "पुरुषी" हे शब्द जेंडर शब्द (सामाजिक- सांस्कृतिक श्रेणी) असले तरी जीवशास्त्रात त्यांचे वेगळे अर्थ आहेत. "पुंस्त्वीभवन" हे वुल्फ वाहिनी आणि पुरुष पुनरुत्पादक संरचना यासारख्या पुरुष-विशिष्ट आकृतिविज्ञानाच्या विकासाकडे निर्देश करते. "स्त्रीभवन" हे मुलेरियन नलिका आणि स्त्री पुनरुत्पादक संरचना यासारख्या स्त्री-विशिष्ट आकृतिविज्ञानाचा विकासाकडे निर्देश करते. उदाहरणार्थ, प्रजननक्षम कार्यक्षम स्त्री होण्यासाठी, स्त्रीभवन आणि निर्पुंस्त्वीभवन दोन्ही आवश्यक आहेत आणि पुरुषांसाठी याउलट (Uhlenhaut et.al., 2009).

वापरताना सावधगिरी

स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व बहुविध स्वरूपाची आहेत - स्त्रीत्वाची अनेक रूपे आहेत आणि पुरुषत्वाची अनेक रूपे आहेत. स्त्री किंवा पुरुषी म्हणून ज्याची व्याख्या केली जाते ती प्रदेश, धर्म, वर्ग, राष्ट्रीय संस्कृती आणि इतर सामाजिक घटकांनुसार भिन्न असते. स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व यांना कसे महत्त्व दिले जाते हे सांस्कृतिकदृष्ट्या वेगवेगळे असते.

कोणतीही एक व्यक्ती - स्त्री असो वा पुरुष - स्त्रीत्व आणि पुरुषत्वाच्या अनेक छटांमध्ये गुंतलेली असते, जी (जाणीवपूर्वक किंवा नकळत) स्वीकारलेले संदर्भ, इतरांच्या अपेक्षा, जीवनाचा टप्पा इत्यादींवर आधारित असते. पुरुष बऱ्याचदा काही संस्कृतींमध्ये "स्त्रैण" समजल्या गेलेल्याम, आजारी व्यक्तीची काळजी घेण्यासारख्या कामांत लागलेला असू शकतो.

हे लक्षात घेणे महत्वाचे आहे की अनेकदा पुरुषसत्ता आणि वर्ग, जात, वांशिकता इत्यादींशी संबंधित इतर सामाजिक शक्तींमधील गुंतागुंतीच्या संवादामुळे पुरुषत्वाचे एक विशिष्ट रूप आदर्श मानले जाते. याला "वर्चस्ववादी पुरुषत्व" असे म्हणतात.

या संकल्पनेची एक लोकप्रिय व्याख्या म्हणजे 'एक आदर्श, वर्चस्ववादी, भिन्नलिंगी पुरुषत्व, जे स्त्रियांच्या संदर्भात आणि अधीनस्थ पुरुषत्वाच्या संबंधात उभारले आहे आणि विवाह संस्थेशी जवळून जोडलेले आहे.' या पुरुषत्वाला मूर्त रूप देण्याची इच्छा बाळगणाऱ्या कोणत्याही पुरुषाने एकीकडे दुबळ्या भावनांचा प्रवाह रोखताना दुसरीकडे आक्रमक आणि हिंसक वर्तन दाखवले पाहिजे. त्याने सामर्थ्य आणि कणखरता देखील दाखवली पाहिजे आणि स्पर्धात्मक आणि यशस्वी असले पाहिजे. शेवटी, आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, वर्चस्ववादी पुरुष भिन्नलिंगी असावा" (Morettini, 2016).

रोजच्या भाषेत वापरात असलेले 'विखारी पुरुषत्व', हे वर्चस्ववादी पुरुषत्व कसे असते याचे एक उदाहरण आहे.

3 लिंग, दिलेले लिंग, जन्मजात लिंग, जन्माधारित लिंग आणि दिलेले जेंडर

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“लिंगाची व्याख्या जन्माच्या वेळी असलेल्या स्त्री आणि पुरुषांमधील जैविक फरक म्हणून केली जाते. यात शरीररचनेतील फरकांचा समावेश आहे.”

‘सेक्स’चा उपयोग लैंगिक शारीरिक क्रियांचे वर्णन करण्यासाठी देखील केला जाऊ शकतो ज्यात शिश्न-योनि-संभोग, मुखमैथुन, गुदमैथुन, हस्तमैथुन आणि चुंबन यासह इतर क्रियांचा समावेश आहे, परंतु इतकाच मर्यादित नाही.

“सेक्स, सेक्स करणे, संभोग करणे, लैंगिक संभोग करणे, प्रेम करणे, समागम करणे आणि लैंगिक/शारीरिक संबंध ठेवणे ही काही उदाहरणे आहेत जी सेक्सला कृती म्हणून निर्देशित करतात” (TARSHI, 2006).

“दिलेले जेंडर म्हणजे एखाद्या व्यक्तीला जन्माच्या वेळी पुरुष किंवा स्त्री म्हणून दिलेले जेंडर. हे मुलाचे जननेंद्रिय आणि इतर दृश्यमान शारीरिक लैंगिक वैशिष्ट्यांवर आधारित आहे” (Sawant, 2017).

वापरातील उदाहरणे

लिंग आणि जेंडर हे वेगवेगळे असले तरी ते अविभाज्यपणे संबंधित आहेत आणि ते आरोग्यावर वेगवेगळ्या प्रकारे परिणाम करतात. जीवशास्त्रीय रचनेवर आधारित भेदाचा उल्लेख करताना “लिंग” वापरणे योग्य ठरते.

उदाहरणार्थ - रुग्णाचे निदान करणारा डॉक्टर रुग्णाच्या जीवशास्त्रीय रचनेनुसारच रोगाकडे लक्ष देईल.

वापरताना सावधगिरी

जन्मजात लिंग म्हणजे एखाद्या व्यक्तीला जन्माच्या वेळी दिलेले लिंग. मोठे होताना व्यक्तीच्या स्वतःच्या लैंगिक ओळखीच्या भावनेशी हे सुसंगत असू शकते किंवा नसू शकते. ट्रान्सजेंडर लोक, सामान्यपणे, जन्माच्या वेळी त्यांना दिलेल्या लिंगाप्रमाणे स्वतःला ओळखत नाहीत (WHO, 2015).

लोकसंख्येच्या मोजणीच्या प्रक्रियेत किंवा राजकीय भावना परिभाषित करण्याच्या प्रक्रियेत आवश्यक असलेल्या व्यक्तीच्या जेंडरची व्याख्या करताना, शारीरिक फरकानुसार एखाद्या व्यक्तीचा जेंडर परिभाषित करणे योग्य नाही. त्याऐवजी त्या व्यक्तीच्या लैंगिक ओळखीनुसार जेंडरची व्याख्या केली पाहिजे.

‘दिलेला जेंडर’ म्हणजे काय? याबद्दल विचार करा की जेव्हा कोणी जन्माला येते तेव्हा डॉक्टर (किंवा दाई) प्रथम काय बोलतात, “मुलगी झाली आहे” किंवा “मुलगा झाला आहे”. हे जेंडर देणे आहे आणि हे गृहीत धरलेले असते की एखाद्याचे जननेंद्रिय त्यांच्या जेंडरशी जुळते. तथापि, आपणाला माहित असले पाहिजे की हे नेहमीच असे नसते आणि आपल्यापैकी प्रत्येकजण आपण स्वत: कोणत्या जेंडरने ओळख सांगतो हे ठरवतो. ते आपण जन्मलेल्या जननेंद्रियांशी जुळू शकेलच किंवा ते द्वयाधारी (पुरुष किंवा स्त्री) जेंडरचा भाग असेलच असे नाही.

उदाहरणार्थ, एखादी व्यक्ती योनीसह जन्माला येऊनही स्वत:ला पुरुष म्हणून ओळखू शकते.

4 सिसजेंडर, सिस, सिस्सेक्शुवल

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“एखाद्या व्यक्तीला उद्देशून वापरले जाणारे विशेषण ज्याची लैंगिक ओळख आणि जेंडर अभिव्यक्ती जन्माच्या वेळी दिलेल्या लिंगाशी जुळते” (APA, 2015).

“सिसजेंडर म्हणजे एखाद्याला दिलेल्या लिंगाशी जुळणारी लैंगिक ओळख असणे” (WHO, 2016).

‘सिसजेंडर’ हा शब्द 1990 च्या दशकात ट्रान्सजेंडर अनुभवांवरील कामासाठी ‘सिस्सेक्शुवल’ हा शब्द वापरणाऱ्या फोल्कमर झिगुश या जर्मन लैंगिकतज्ज्ञाकडून आला आहे. हा शब्द नंतर ‘सिससेक्शुवल’ वरून ‘सिसजेंडर’ मध्ये रूपांतरित झाला” (Valens, 2018).

वापरातील उदाहरणे

हा शब्द अशा व्यक्तींचे वर्णन करण्यासाठी वापरला जातो ज्यांची लैंगिक ओळख किंवा अभिव्यक्ती जन्माच्या वेळी त्यांना दिलेल्या जेंडरशी जुळते (Sawant, 2017). उदाहरणार्थ, पुरुष जननेंद्रियासह जन्मलेली व्यक्ती जी पुरुष म्हणून ओळखली जाते ती सिसजेंडर आहे (Griffith University, 2017).

‘सिस-’ हा लॅटिन उपसर्ग आहे ज्याचा अर्थ ‘त्याच/समान बाजूचा’ असा होतो आणि म्हणूनच तो ‘ट्रान्स’चा विरुद्धार्थी शब्द आहे. ट्रान्सजेंडर नसलेल्या लोकांचे वर्णन करण्याचा अधिक व्यापकपणे वापरला जाणारा मार्ग म्हणजे नॉन-ट्रान्सजेंडर लोक (GLAAD, n.d.).

“सिस” हा शब्द सिसजेंडरचा किंवा ज्या व्यक्तीचे लिंग जन्माच्या वेळी त्यांना दिलेल्या लिंगाशी जुळते त्यासाठी संक्षेप म्हणून वापरला जातो (Thomas, 2018).

वापरताना सावधगिरी

“सिसजेंडर” या शब्दाच्या वापराबद्दल सर्व प्रकारचे तर्क वितर्क पुढे केले जातात. विरोधाचा मोठा भाग सिसजेंडर समुदायातून आहे, त्यांना वाटते की या शब्दाचा वापर अन्यायकारक आहे, “उलटा ट्रान्सजेंडरद्वेशी (रिव्हर्स ट्रान्सफोबिक)” आहे किंवा सिस लोकांविरूद्ध हे एक युद्ध आहे. हा “ट्रान्स नसलेला” ऐवजी “सिस” म्हणण्याचा विनम्र मार्ग म्हणून वापरला जातो.

मग आपण “नॉन ट्रान्सजेंडर” ऐवजी “सिसजेंडर” का म्हणतो? कारण, सिजेंडर लोकांना “नॉन-ट्रान्स” म्हणून संबोधण्याचा अर्थ असा आहे की सिसजेंडर लोक मूलभूत आहेत आणि ट्रान्स असणे अपसामान्य आहे.

बरेच लोक “ ट्रान्सजेंडर लोक” आणि “सामान्य लोक” असे म्हणतात, परंतु जेव्हा आपण “सिसजेंडर” आणि “ट्रान्सजेंडर” म्हणतो तेव्हा दोघांनाही दुसऱ्यापेक्षा अधिक सामान्य म्हणून सूचित केरणे टाळले जाते (James, 2015). यामुळे लैंगिक पूर्वग्रह निर्माण होतात आणि “सिस” आणि “ट्रान्स” यांच्यात दरी निर्माण होते.

5 एसेक्शुवल (Asexual अलैंगिक) आणि एसेक्शुवलिटी (Asexuality अलैंगिकता)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

"अशी व्यक्ती जिला सामान्यत: कोणाबद्दलही लैंगिक आकर्षण वाटत नाही किंवा तशी इच्छा होत नाही" (SCCADVASA, 2015).

"ही एक उद्भवत असलेली लैंगिक प्रवृत्ती आहे. काही लोक जे स्वतःला एसेक्शुवल (अलैंगिक) म्हणून ओळखतात त्यांना इतर लोकांबद्दल लैंगिक आकर्षणाचा अनुभव येत नाही, तर त्यांच्यातील इतरांना लैंगिक आकर्षणाचा अनुभव येतो परंतु या आकर्षणांवर जननेंद्रियाद्वारे कार्य करण्याची इच्छा नसते" (Pölm-Faudré, 2016).

वापरातील उदाहरणे

हा शब्द लैंगिक कलासंबंधी निर्देश करण्यासाठी आणि स्पष्ट करण्यासाठी वापरला जातो. याचा उपयोग सामान्यत: मानसशास्त्रीय लेखनात केला जातो. याचा उपयोग "लैंगिक अभिव्यक्ती", "लैंगिक कल", "ब्रह्मचर्य" इत्यादी इतर संज्ञांचे स्पष्टीकरण करण्यासाठी केला जातो.

वापरताना सावधगिरी

एसेक्शुवलिटी अलैंगिकता ब्रह्मचर्यासारखी नाही (SCCADVASA, 2015). त्यामुळे त्याचा एकमेकांऐवजी वापर करणे योग्य नाही.

एसेक्शुवलिटी (अलैंगिकता) आणि ब्रह्मचर्य हे एकसारखे नाहीत. एसेक्शुवल (अलैंगिक) असलेले बरेच लोक ब्रह्मचारी जीवन जगतात, म्हणजे ते इतरांशी लैंगिक संबंध ठेवत नाहीत. परंतु ब्रह्मचर्य ही एक निवड आहे (बऱ्याचदा धर्म आणि जीवनातील इतर परिस्थितीमुळे प्रेरित), अलैंगिकता तशी नाही (Pölm-Faudré, 2016).

संभाषणात किंवा दैनंदिन संवादात, लोकांना "एसेक्शुवल" म्हणणे हे अपमानकारक बिरुदावली असू शकते आणि जी भेदभावात परिणत होऊ शकते.

6 अप्रणयरम्यता (Aromanticism एरोमँटिसिझम)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“ज्या लोकांना प्रणयरम्य (रोमँटिक) इच्छा होत नाहीत त्यांना अप्रणयरम्य (एरोमँटिक) मानले जाते” (Killermann, 2013).

वापरातील उदाहरणे

अप्रणयरम्य (एरोमँटिक) आणि अलैंगिकता ही परस्परांहून वेगळी ओळख नाही - एखाद्या व्यक्तीकडे दोन्ही असू शकतात. अप्रणयरम्य, अलैंगिक लोकांना इतरांशी लैंगिक किंवा प्रणयरम्य संबंध ठेवण्यात स्वारस्य नसते. (Killermann, 2013)

वापरताना सावधगिरी

अप्रणयरम्य (एरोमँटिक) असणे हे अलैंगिक असण्यासारखे नाही, कारण अलैंगिक ओळख प्रणयरम्य (रोमँटिक) संबंधांची शक्यता नाकारत नाही. अलैंगिकतेप्रमाणेच, अप्रणयरम्यतेचा अर्थ बऱ्याचदा “अजून योग्य व्यक्ती सापडली नाही” असा केला जाऊ शकतो (Killermann, 2013).

7 भिन्नलिंगत्व (Heterosexism हेटरोसेक्सिझम), भिन्नलिंगी-स्वाभाविकता (Heteronormativity हेटरोनॉर्मॅटिविटी), जेंडर बायनरी आणि भिन्नलैंगिक (Heterosexual हेटरोसेक्शुवल)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

"सर्व लोक भिन्नलिंगी असावेत हा दृष्टिकोन आणि हीच लोकांची 'स्वाभाविक' किंवा 'नैसर्गिक' लैंगिक ओळख असावी असे गृहितक. या दृष्टीकोनामुळे इतर लैंगिक ओळखींबद्दल पूर्वग्रह निर्माण होतो" (TARSHI, 2006).

"भिन्नलिंगी ही अशी व्यक्ती आहे जी स्वत:च्या जेंडरखेरीज इतर जेंडरच्या व्यक्तींकडे लैंगिकदृष्ट्या आकर्षित होते आणि/किंवा जी भिन्नलिंगी म्हणून स्वतःला ओळखते" (TARSHI, 2006).

वापरातील उदाहरणे

जरी हा शब्द वापरण्यास प्राधान्य दिले जात नसले तरी लैंगिक ओळख आणि लैंगिक कल याबद्दल अधिक चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यासाठी भेद निर्माण करण्यासाठी साहित्यात याचा वापर केला जातो. याचा उपयोग इतर लैंगिक ओळखींच्या सभोवतालच्या भेदभावाची पातळी समजून घेण्यासाठी देखील केला जातो. आरोग्य सेवा, कौटुंबिक हिंसाचार, पुरुषत्वाचे प्रश्न, महिलांवरील गुन्हे इत्यादींसाठी समुपदेशन करताना एच='भिन्नलिंगत्व (हेटरोसेक्सिझम) आणि भिन्नलिंगी-स्वाभाविकता (हेटरोनॉर्मॅटिव्हिटी)' या संकल्पना समजून घेणे आवश्यक असते.

वापरताना सावधगिरी

हा शब्द असे गृहीत धरतो की प्रत्येकजण भिन्नलिंगी आहे आणि भिन्नलिंगत्व हा आदर्श आहे. व्यक्ती आणि संस्थांमध्ये, यामुळे इतर लैंगिकता आणि लैंगिक ओळखींकडे दुर्लक्ष आणि त्यांना लांछन लावले जाऊ शकते (WHO, 2016).

8 लैंगिक कल

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

लैंगिक कल "एखाद्या व्यक्तीचे इतर लोकांबद्दल शारीरिक, प्रणयात्मक आणि / किंवा भावनिक आकर्षण दर्शवते. लैंगिक कल तीन घटकांनी बनलेला असतो- लैंगिक आकर्षण, लैंगिक वर्तन आणि लैंगिक ओळख. हेटरोसेक्शुवलिटी (Heterosexuality भिन्नलैंगिकता) असा निर्देश स्वत:पेक्षा वेगळ्या जेंडरच्या व्यक्तींकडे आकर्षित होणाऱ्यांना ओळखण्यासाठी, आणि होमोसेक्शुवलिटी (Homosexuality समलैंगिकता) असा निर्देश स्वत:सारख्याच जेंडरच्या व्यक्तींकडे आकर्षित होणाऱ्यांना ओळखण्यासाठी बहुधा केला जातो" (WHO, 2016).

मानवी लैंगिकता मुख्यतः तीन लैंगिक कलांमध्ये विभागली गेली आहे- हेटरोसेक्शुवलिटी, होमोसेक्शुवलिटी आणि बायसेक्शुवलिटी. एखादी व्यक्ती काटेकोरपणे यांपैकी एकाच प्रकारची असते, किंवा दुसऱ्या एखाद्या व्यक्तीसाठी लैंगिक कल प्रवाही असू शकतो आणि काळानुसार बदलू शकतो. लैंगिक कलाचे वर्णन करणारा जो प्रवाका (Spectrum स्पेक्ट्रम) आहे त्याला 'किन्से स्केल' म्हणून ओळखले जाते. (Kinsey, 1948).

वापरातील उदाहरणे

मानसशास्त्रीय संकल्पना स्पष्ट करताना किंवा त्या संबंधित वर्तन समजून घेण्यासाठी आणि त्याद्वारे काही आरोग्याच्या समस्यांसाठी कारणीभूत घटक समजून घेण्यासाठी हेटरोसेक्शुवल, बायसेक्शुवल किंवा होमोसेक्शुवल, यासारख्या विविध लैंगिक प्रवृत्तींमध्ये फरक करताना ही संकल्पना सामान्यत: वापरली जाते. तथापि, काही लोक सामान्यत: त्यांचा लैंगिक कल किंवा ओळख स्पष्ट करण्यासाठी या शब्दांचा वापर करू शकतात.

वापरताना सावधगिरी

लैंगिक कल हा लैंगिक ओळखीपेक्षा वेगळा आहे (WHO, 2016). एखाद्या व्यक्तीची लैंगिक ओळख स्पष्ट करण्यासाठी हा शब्द वापरणे अयोग्य आहे. लैंगिक प्राधान्याचा समानार्थी शब्द म्हणून त्याचा वापर करणे देखील अयोग्य आहे. लैंगिक प्राधान्याची व्याख्या लैंगिक संभोग, उत्तेजना आणि समाधानाचे प्रकार म्हणून केली जाते, जी एखाद्याला प्राप्त करणे आणि त्यात भाग घेणे आवडते. सामान्यत: जेव्हा हा शब्द वापरला जातो, तेव्हा तो चुकीने "लैंगिक कला"च्या ऐवजी वापरला जातो, ज्यामुळे असा भ्रम निर्माण होतो की कोणाकडे आकर्षित व्हावे याच्या निवडीचे सवातंत्र्य (किंवा "प्राधान्य") माणसाकडे आहे (Killermann, 2013).

लैंगिक कल हा समाजात एक निषिद्ध विषय मनला जातो आणि हेच भेदभावाचे एक प्रमुख कारण आहे. पूर्वी, भिन्नलैंगिकतेव्यतिरिक्त लैंगिक अभिमुखतेच्या इतर प्रकारांना विकृती म्हणून अंकित केले गेले होते.

9 लैंगिक आकर्षण

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“हे एखाद्या व्यक्तीचे रूप, हालचाल, आवाज, गंध इत्यादी घटकांच्या एकत्रीकरणावर आधारित दुसऱ्या व्यक्तीमध्ये लैंगिक स्वारस्य दर्शविते, ज्यामुळे आकर्षित झालेली व्यक्ती आकर्षित होते. लैंगिक आकर्षणाची व्याख्या एखाद्याबद्दल लैंगिक भावना असणे म्हणून देखील केली जाऊ शकते” (ONS, 2009).

लैंगिक आकर्षण “एखाद्या व्यक्तीचे इतर लोकांप्रती शारीरिक, प्रणयात्मक आणि / किंवा भावनिक आकर्षण दर्शवते. बऱ्याच लोकांमध्ये लैंगिक कल असतो, जो त्यांच्या ओळखीचा अविभाज्य भाग बनतो. समलिंगी लोक आपल्यासारख्याच जेंडरच्या व्यक्तींकडे आकर्षित होतात. भिन्नलिंगी लोक स्वतःहून वेगळ्या लिंगाच्या व्यक्तींकडे आकर्षित होतात. उभयलिंगी लोक समान किंवा भिन्न लिंगाच्या व्यक्तींकडे आकर्षित होऊ शकतात. लैंगिक कल हा लैंगिक ओळखीशी संबंधित नाही” (UNICEF, 2014).

वापरातील उदाहरणे

“लैंगिक आकर्षण” हा शब्द विरुद्ध जेंडर (भिन्नलिंगी), समान जेंडर (समलिंगी) किंवा दोन्ही (उभयलिंगी) बद्दल वाटणाऱ्या आकर्षणाच्या संदर्भात कथन करण्यासाठी वापरला जातो.

वापरताना सावधगिरी

लैंगिक आकर्षण ह्या शब्दाची “वासना”, “प्रणयात्मक आकर्षण”, “सौंदर्यात्मक आकर्षण”, “भावनिक आकर्षण”, “बौद्धिक आकर्षण” आणि “कामुक आकर्षण” या शब्दांशी गल्लत होताना दिसते. हे सर्व शब्द “लैंगिक आकर्षण” या शब्दापेक्षा पूर्णपणे भिन्न आहेत.

एखाद्या स्त्रीच्या मागे लिंगपिसाटासारखे न लागता तिच्याबद्दल लैंगिक आकर्षण असणे शक्य आहे. वासना त्यात असलेल्या पूर्ण स्वार्थाने ओळखली जाऊ शकते. कामवासना म्हणजे स्त्रीकडे केवळ लैंगिक इच्छेची वस्तू म्हणून पाहणे, ती स्त्रीदेखील भावना आणि गरजा असलेली माणूस आहे या गोष्टीकडे दुर्लक्ष करणे. दुसरीकडे, विवाहाने पुरुष तिच्याशी बांधील नसला तरी नि:स्वार्थीपणा आणि स्त्रीबद्दल आदर याबरोबरच लैंगिक आकर्षण शक्य आहे. दुसऱ्या शब्दांत, लैंगिक आकर्षण वासनेशिवाय अस्तित्वात असू शकते (Wagner, 2013).

लैंगिक आकर्षण आणि प्रणयात्मक आकर्षण अनेकदा इतके एकमेकांत गुंतलेले दिसतात की या दोघांमधील फरक समजणे कठीण होते. लैंगिक आकर्षणामध्ये एखाद्याशी लैंगिक संपर्क साधण्याची इच्छा असू शकते, तर प्रणयात्मक आकर्षण एखाद्याशी निव्वळ लैंगिकतेशी संबंधितच नाही तर प्रणयरम्य संबंधाच्या इच्छेवर अधिक लक्ष केंद्रित करते (Luce, 2017).

“सौंदर्यात्मक आकर्षण” हे एखादा कसा दिसतो याच्या प्रशंसेशी संबंधित आहे अशी व्याख्या केली जाते. उदाहरणार्थ, “वा, त्या व्यक्तीची कंबर किती मस्त आहे, आणि ती मला सौंदर्यदृष्ट्या आकर्षित करते”, हा विचार सौंदर्यात्मक आकर्षण आहे. हे, “वा, ती व्यक्ती किती हॉट आहे, मला तिच्यासोबत पलंगात झेप घ्यायची आहे” यासारखं नाही. ह्या नंतरच्या वाक्याला आपण “लैंगिक आकर्षण” म्हणतो. अधिक स्पष्टीकरणासाठी, शारीरिक नसलेली वैशिष्ट्ये देखील लैंगिक आकर्षण निर्माण करू शकतात (Lovitz, 2016).

भावनिक आकर्षण - हे म्हणजे दुसऱ्या व्यक्तीच्या शारीरिक स्वरूपापेक्षा व्यक्तिमत्त्वावर आधारित असलेले आकर्षण. भावनिक आकर्षणामध्ये बऱ्याचदा दुसऱ्या व्यक्तीशी भावनिक आणि वैयक्तिक संबंध तयार करणे, वाढविणे किंवा टिकवून ठेवण्याच्या उद्देशाने स्पर्शरहीत संपर्कात राहण्याची इच्छा समाविष्ट असते किंवा ती दर्शविली जाते. एखाद्या व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व किंवा वलय याच्या आधारे आपल्याला ओढ किंवा आकर्षण वाटू शकते, ज्याचा परिणाम असा होऊ शकतो की लैंगिक, प्रणयात्मक, सौंदर्यपूर्ण, कामुक किंवा शारीरिक काहीही समाविष्ट न करता आपण त्यांच्या आजूबाजूला अधिकाधिक राहू इच्छितो (Paramo, 2018).

बौद्धिक आकर्षण - हे असे आकर्षण ज्यामध्ये दुसऱ्या व्यक्तीशी बौद्धिक किंवा मानसिक जवळीक किंवा संलग्नता तयार करण्याची, वाढविण्याची किंवा टिकवून ठेवण्याची इच्छा असते. बौद्धिक आकर्षणामध्ये मानसिकदृष्ट्या एखाद्याशी संबंध असू शकतो जो त्यांच्या शरीराच्या उर्वरित भागापासून वेगळा असतो. संबंधित व्यक्ती काय विचार करत आहे याच्याशी ते भिडते; आणि संभाव्यत: त्या व्यक्तीशी इतर कोणत्याही प्रकारच्या आकर्षणाचा समावेश न करता फक्त बौद्धिक किंवा मानसिक बाबतीत संवाद साधण्याची किंवा त्याच्याशी ओळख करण्याची इच्छा यात समाविष्ट आहे (Paramo, 2018).

कामुक आकर्षण - याचे शारीरिक किंवा स्पर्शजन्य असे वर्णन करता येईल, तसेच कोणत्याही इंद्रियांना छेडले जाईल अशा पद्धतीने दुसऱ्या व्यक्तीशी संवाद साधण्याची प्रवृत्ती किंवा उत्कटता यावर हे आकर्षण अवलंबून असते.
कामुक आकर्षणामध्ये लैंगिक क्रिया किंवा मागणीची इच्छा समाविष्ट नसतानाही मिठी मारणे, चुंबन घेणे, मिठी मारणे, दुसऱ्याचा हात पकडणे इत्यादींचा समावेश असू शकतो. यात दुसऱ्या व्यक्तीकडून गंधासारख्या इतर संवेदी अनुभवांद्वारे समाधान मिळविणे किंवा उत्तेजित होणे देखील समाविष्ट असू शकते (Paramo, 2018).

10 लैंगिक वर्तन

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“लोक लैंगिक दृष्ट्या कसे वागतात याकडे हे निर्देश करते. म्हणजेच, त्यांचे लैंगिक जोडीदार समान जेंडरचे आहेत की नाहीत याकडे” (ONS, 2009).

“लैंगिक वर्तन याचा उपयोग एखाद्या व्यक्तीने इतरांशी लैंगिक संबंध ठेवण्याच्या मार्गाचे वर्णन करण्यासाठी केला जातो” (WHO, 2016).

वापरातील उदाहरणे

मानवांमधील लैंगिक वर्तन वैविध्यपूर्ण आहे आणि त्यावर सामाजिक-सांस्कृतिक संस्कारांचा मोठा प्रभाव आहे. जरी अनेक प्रकारच्या लैंगिक वर्तनांची नोंद असली, तरी लोक बऱ्याचदा प्रजननाच्या आधारावर लैंगिक वर्तन समजतात.

पूर्वी पाश्चिमात्य देशांनी प्रजोत्पादन विरहित लैंगिक वर्तनाला गुन्हा ठरवण्यास आणि कलंकित करण्यास सुरुवात केली. तथापि, पौर्वात्य संस्कृतींमध्ये - विशेषत: भारतीय संस्कृतीत - इतिहास, साहित्य, पुराणकथा, वास्तुकला इत्यादींमध्ये लैंगिक वर्तनाच्या विविध प्रकारांना सामावून घेण्याचा आणि स्वीकारण्याचा दीर्घ इतिहास आहे असे दिसते (Menon, 2018).

वापरताना सावधगिरी

लैंगिक वर्तन एखाद्या व्यक्तीच्या लैंगिक ओळखीचा आधार तयार करत नाही (ONS, 2009).

लैंगिक वर्तन नेहमीच एखाद्या व्यक्तीच्या लैंगिक कलाद्वारे निर्धारित केले जाऊ शकत नाही. उदाहरणार्थ, एखाद्याला इतर पुरुषांशी लैंगिक संबंध ठेवणारा पुरुष (MSM MSM) म्हणून ओळखले जाऊ शकते, मग तो स्त्रियांशी लैंगिक संबंध ठेवत असेल किंवा वैयक्तिक अथवा सामाजिक दृष्ट्या होमोसेक्शुवल किंवा बायसेक्शुवल ओळख ठेवत असेल. ही संकल्पना उपयुक्त आहे कारण यात अशा पुरुषांचा देखील समावेश आहे जे स्वत:ला हेटरोसेक्शुवल (भिन्नलिंगी) म्हणून ओळखतात परंतु इतर पुरुषांशी लैंगिक संबंध ठेवतात, आणी आरोग्याच्या बाबतीत गरज पडेल तेव्हा सार्वजनिक आरोग्य हस्तक्षेपाद्वारे त्यांच्यापर्यंत पोहोचणे अन्यथा शक्य नाही (WHO, 2016).

समाज बऱ्याचदा लैंगिक वर्तनाच्या विविध प्रकारांमध्ये “चांगले, सामान्य किंवा नैसर्गिक” आणि “वाईट, अपसामान्य किंवा अनैसर्गिक” म्हणून निकष आणि उतरंड तयार करतात, ज्यामुळे कलंक आणि भेदभाव निर्माण होतो. सामान्य काय आणि विकृत काय, हे समाजाच्या तात्पुरत्या कायदेशीर आणि नैतिक सापेक्षतेद्वारे देखील निर्धारित केले जाते. (Rubin, 1984).

11 लैंगिक ओळख

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

लैंगिक ओळख म्हणजे त्या व्यक्तींनी त्यांच्या लैंगिकता, लैंगिक कल किंवा वर्तनाच्या आधारे स्वीकारलेली ओळख.

वंश, जात, धर्म आणि अगदी जेंडरसारख्या इतर अस्मिता चिन्हांइतके प्रमुख नसले तरी, विशिष्ट लैंगिक ओळख स्वीकारणे हा विशेषत: लैंगिक अल्पसंख्याकांसाठी समान हक्क आणि न्यायाच्या लढ्यात, वैयक्तिक आणि राजकीय दाव्याचा एक मार्ग आहे.

वापरातील उदाहरणे

सर्वात सामान्य लैंगिक ओळखीचे दर्शक स्ट्रेट (हेटरोसेक्शुवल), लेज़्बियन, गे, बायसेक्शुवल, पॅनसेक्शुवल आणि एसेक्शुवल आहेत, जे बहुतेक इंग्लिश शब्द आहेत.
हे शक्य आहे की एखादी व्यक्ती यापैकी कोणत्याही एका शब्दाशी ओळख दाखवू शकत नाही, कारण त्या संकल्पना मर्यादित आहेत अथवा तसे न ओळखण्याचा निर्णय त्या व्यक्तींनी घेतला आहे.

पर्यायी लैंगिक ओळख स्वीकारण्यासाठी काही प्रमाणात राजकीय जाणीव आणि वैयक्तिक दिलासा आवश्यक आहे.

वापरताना सावधगिरी

रूप, वर्तन किंवा इतर कोणत्याही घटकाच्या आधारे आपण एखाद्याची लैंगिक ओळख गृहीत धरू शकत नाही, कारण ती केवळ व्यक्तीनेच ठरवली पाहिजे. त्याचप्रमाणे जोपर्यंत ती व्यक्ती स्वत:ची ओळख सांगत नाही तोपर्यंत आपण प्रत्येकाला स्ट्रेट समजू नये. गृहीत धरलेल्या हेटरोसेक्शुवलिटीमुळे लैंगिक अल्पसंख्याकांकडे दुर्लक्ष होऊ शकते. त्याऐवजी, अगदी ज्यांना ओळख उघड करायची नाही त्यांच्यासाठीदेखील, स्वत: च्या ओळखीसाठी एक सुरक्षित आणि मोकळी जागा तयार केली पाहिजे.

12 लैंगिक ओळख/जेंडर ओळख

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“एखाद्या व्यक्तीची पुरुष, स्त्री किंवा इतर काहीतरी म्हणून जन्मजात, खोलवर जाणवत असलेली मानसिक ओळख, जी त्या व्यक्तीच्या बाह्य शरीराशी किंवा जन्माच्या वेळी दिलेल्या लिंगाशी (म्हणजे, जन्म प्रमाणपत्रावर सूचीबद्ध लिंग) सुसंगत असू शकते किंवा नसू शकते” (FenwayHealth, 2010).

“एका प्रवाकावर (स्पेक्ट्रमवर) लैंगिक ओळख अस्तित्वात आहे. याचा अर्थ असा आहे की माणसांची लैंगिक ओळख पूर्णपणे पुरुष किंवा पूर्णपणे स्त्री अशापुरती मर्यादित नसते. जेव्हा एखाद्या व्यक्तीची लैंगिक ओळख त्यांच्या दिलेल्या जेंडरपेक्षा भिन्न असते, तेव्हा त्यांना सामान्यत: ट्रान्सजेंडर, जेंडर प्रवाही आणि / किंवा लैंगिक क्वियर मानले जाते. जेव्हा एखाद्या व्यक्तीची लैंगिक ओळख त्यांच्या दिलेल्या जेंडरशी जुळते, तेव्हा त्यांना सामान्यत: सिसजेंडर मानले जाते.

हे शब्द काही देशांमध्ये परिचयाचे असताना, बऱ्याच संस्कृतींमध्ये, समलिंगी संबंध असणाऱ्या आणि लिंगद्वैत विरहीत (नॉन-बायनरी) लैंगिक ओळख दर्शविणाऱ्या लोकांचे वर्णन करण्यासाठी इतर संज्ञा वापरल्या जाऊ शकतात. यापैकी काही देशांमध्ये, “तृतीय लिंग” कायद्याने आणि सांस्कृतिक परंपरेत मान्यता प्राप्त आहे आणि सांस्कृतिक, पारंपारिक किंवा धार्मिक महत्त्वामुळे त्यांना कायदेशीर संरक्षण असू शकते” (WHO, 2016).

वापरातील उदाहरणे

लैंगिक ओळख सिसजेंडर, ट्रान्सजेंडर (ट्रान्सजेंडर), जेंडरक्वियर, लिंगद्वैत-रहित (नॉन-बायनरी) इत्यादी असू शकते. हे लक्षात घेतले पाहिजे की संस्कृतींमधील लैंगिक निकष अत्यंत वैविध्यपूर्ण आणि अत्यंत प्रवाही आहेत, म्हणून "लैंगिक ओळख" आणि "जेंडर ओळख" देखील स्वनिर्धारित असणे आवश्यक आहे.

लैंगिक ओळखही संस्कृती-विशिष्ट असते. म्हणूनच, इंग्रजी शब्द वापरल्याने एखाद्या विशिष्ट संस्कृतीतील लैंगिक ओळख आणि अभिव्यक्तींच्या श्रेणीचे चुकीचे वर्णन किंवा एकजिनसीकरण होऊ शकते.

उदाहरणार्थ, हिजडा, किन्नर, नुपी मानबी, अरवनी इ. भारतातील काही वैविध्यपूर्ण लैंगिक अल्पसंख्याक समुदाय आहेत.

वापरताना सावधगिरी

"लैंगिक ओळख" हा समानार्थी शब्द म्हणून किंवा त्याचा भाग म्हणून, "लिंगभवात्मक ओळख" म्हणून वापरला जाऊ नये.

आपणाला हे स्पष्ट असणे आवश्यक आहे की एखाद्या व्यक्तीची जेंडर ओळख त्यांच्या लिंगाशी सुसंगत असू शकते किंवा नसू शकते (HRC, 2007). उदाहरणार्थ, ट्रान्सजेंडर व्यक्ती समान जेंडरच्या व्यक्तीकडे आकर्षित होते किंवा नाही होत, विरुद्ध निराळ्या जेंडरच्या व्यक्तीकडे आकर्षित होते किंवा नाही होत. त्याचप्रमाणे, हेटरोसेक्शुवल व्यक्ती एकतर सिस किंवा ट्रान्सजेंडर असू शकते. जरी विविधता आणि समावेशाच्या चर्चेत दोघे समान आधारावर उभे आहेत, तरी लैंगिक आणि जेंडर ओळख पूर्णपणे भिन्न आहेत.

13 जेंडर अभिव्यक्ती

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“वर्तन, कपडे, केशरचना, आवाज आणि शरीराच्या इतर वैशिष्ट्यांवर भर देत, त्यांवरचा भर कमी करत किंवा त्यांत बदल करून इतर लोकांसमोर आपली जेंडर ओळख मांडण्याच्या पद्धतींचा समावेश ह्यात होतो. जेंडर अभिव्यक्ती लैंगिक कलाची सूचक नाही” (ADL, 2017).

एखादी व्यक्ती आपले जेंडर बाह्यपणे कसे व्यक्त करते त्याचा याद्वारे निर्देश होतो. माणसे सामान्यपणे चारचौघांत कशी बोलतात, वेशभूषा करतात किंवा वावरतात यातून ही अभिव्यक्ती दृश्यमान होते. जेंडरबद्दलच्या आपल्या धारणा सामान्यपणे समाजाने तयार केलेल्या पुरुषी आणि स्त्रैण अभिव्यक्तीच्या द्वैताशी जुळतात.” (WHO, n.d.)

वापरातील उदाहरणे

पुरुषत्व आणि / किंवा स्त्रीत्वाचे घटक बाह्यरित्या कोणी कसे व्यक्त करतात किंवा सादर करतात हे स्पष्ट करण्यासाठी हा शब्द वापरला जातो. यात कपडे, केशरचना, वर्तन, आवाज आणि इतर वर्तनांचा समावेश आहे (Statistics New Zealand, 2015).

वापरताना सावधगिरी

एखादी व्यक्ती ज्या प्रकारे तिचा जेंडर व्यक्त करते तो नेहमीच तिच्या लैंगिक ओळखीचे द्योतक नसतो (WHO, n.d.). जेंडर ओळख अधोरेखित करायची असेल तेव्हा त्याचा वापर करणे योग्य नाही.

एखाद्याच्या लैंगिक अभिव्यक्तीला त्याच्या लैंगिक ओळखीचे प्रतिबिंब समजणे अयोग्य, किंबहुना “निषिद्ध” आहे (Statistics New Zealand, 2015).

14 एजेंडर्ड (Agendered अलिंगभावी)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“जेंडरशिवाय” किंवा जेंडर ओळख नसलेल्या व्यक्ती (Sawant, 2017). काही व्यक्ती उपलब्ध जेंडर प्रकारांपैकी कोणत्याही प्रकाराशी ओळख सांगू शकत नाहीत. अनेकदा समाज आपल्याला स्त्री, पुरुष किंवा “तिसरा” या प्रकारात बसवण्याचा प्रयत्न करतो. बऱ्याच जणांना हे अधिकृत प्रकार मर्यादित किंवा संकुचित वाटतात. एखादी व्यक्ती यापैकी कोणत्याही कायदेशीर किंवा सांस्कृतिक जेंडर निर्देशांचा अवलंब न करण्याचे ठरवू शकते.

वापरातील उदाहरणे

ऑक्सफर्ड इंग्लिश डिक्शनरीनुसार, “एजेंडर” अशा लोकांना म्हणायचे जे कोणत्याही विशिष्ट जेंडरचे म्हणून ओळखत नाहीत. याचा अर्थ जेंडरहीन असणे, जेंडर नसणे किंवा शून्य जेंडर असणे असू शकते. तथापि, लोक जेंडर-तटस्थ म्हणून ओळखणे किंवा अनिर्दिष्ट जेंडर असणे या अर्थाने देखील “एजेंडर” वापरतात (Them, 2018).

वापरताना सावधगिरी

एजेंडर (अलिंगभावी) व्यक्ती केवळ पुरुष किंवा स्त्री म्हणून स्वतःला ओळखत नाहीत. ह्याची जेंडर प्रवाहितेशी गल्लत करू नये, जी ट्रान्सजेंडर, नॉनबायनरी आणि मल्टीजेंडर (बहुलिंगभावी) छत्राखाली येते. जे लोक एजेंडर आहेत त्यांची विशिष्ट जेंडर ओळख नसते आणि जे लोक जेंडर-प्रवाही असतात ते कालांतराने अधिक स्त्रीलिंगी किंवा पुरुषी, मिश्र किंवा पूर्णपणे काहीतरी वेगळे म्हणून ओळख दाखवू शकतात.

आपल्याला हे देखील स्पष्ट असणे आवश्यक आहे की जे लोक एजेंडर आहेत ते एसेक्शुवल असू शकतात. पण असे समजू नये की एजेंडर लोकांना सेक्सची इच्छाच नसते किंवा प्रणयात्मक संबंधांमध्ये ते भाग घेत नाहीत. कोणत्याही जेंडर ओळखीच्या लोकांप्रमाणेच, जे लोक अलिंगभावी आहेत त्यांना सर्व प्रकारच्या इच्छा आणि आकर्षण असू शकते.

एखादी व्यक्ती (कोणत्याही जेंडरची किंवा प्रकाराची) कोणते सर्वनाम वापरते याची आपल्याला खात्री नसल्यास, सर्वात चांगला उपाय म्हणजे प्रथम त्या व्यक्तीचा उल्लेख करताना इतर लोक कोणते सर्वनाम वापरतात हे जाणून घेणे. कुणाला कोणते सर्वनाम आवडते हे विचारायचे असेल तर खाजगीत विचारा. जर आपण त्यांच्या सर्वनामांमध्ये गडबड केली असेल तर प्रामाणिकपणे माफी मागा आणि नंतर पुढे जा (Sojwal, 2015).

15 जेंडर डिसफोरिया (जेंडर असंगती)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“डायग्नोस्टिक अँड स्टॅटिस्टिकल मॅन्युअल ऑफ मेंटल डिसऑर्डरच्या मते, ज्या लोकांना तीव्र, सतत लैंगिक विसंगती जाणवते त्यांना जेंडर डिस्फोरिया (जेंडर असंगती) चे निदान केले जाऊ शकते” (APA, 2014).

“जेंडर डिस्फोरिया असलेले लोक त्यांना दिलेल्या जेंडरबद्दल खूप अस्वस्थ असू शकतात, कधीकधी त्यांच्या शरीराबद्दल अस्वस्थ असणे (विशेषत: तारुण्यादरम्यानच्या घडामोडी) किंवा त्यांच्या दिलेल्या जेंडरच्या अपेक्षित भूमिकांबद्दल अस्वस्थ असणारे म्हणून वर्णित केले जाते. जेंडर डिस्फोरिया असलेल्या लोकांच्या बाबतीत बऱ्याचदा, स्वतःचे मानलेले जेंडर (अनुभवात्मक/अभिव्यक्त जेंडर) आणि त्यांचे शारीरिक किंवा त्यांना दिलेले जेंडर यांच्यातील संघर्षाशी संबंधित त्रास आणि/किंवा समस्या उद्भवू शकतात” (APA, n.d.).

जेंडर डिस्फोरियाचे निदान, बहुतेकदा मानसशास्त्रज्ञ आणि डॉक्टरांद्वारे केले जाते, ट्रान्सजेंडर लोकांना त्यांच्या शरीर आणि त्यांच्या जेंडर ओळखीतील विसंगतीबद्दल वाटणारा त्रास, दु:ख आणि चिंतेचेही वर्णन करते.

एखाद्या व्यक्तीस बदलात मदत करण्याकरिता वैद्यकीय उपचार घेण्यासाठी जेंडर डिस्फोरियाचे औपचारिक निदान केले जाऊ शकते (Planned Parenthood, n.d.).

वापरातील उदाहरणे

हा शब्द झालेले निदान दाखवण्यासाठी वापरला जातो, ज्याद्वारे काही ट्रान्स लोकांना त्यांची जेंडर ओळख आणि त्यांच्या दिलेल्या जेंडरमधील विसंगतीमुळे होणारा त्रास आणि अस्वस्थता वर्णित केली जाते (OSF, 2013).

प्रथम, आपण "डिस्फोरिया" हा शब्द पाहूया. मरियम-वेबस्टरच्या मते, डिस्फोरिया ही "खूप दुःखी, अस्वस्थ किंवा असमाधान वाटण्याची स्थिती" आहे. तर, व्यापक अर्थाने, जेंडर डिस्फोरिया म्हणजे जेव्हा एखाद्याला त्याच्या जेंडरच्या संदर्भात खूप दुःखी, अस्वस्थ किंवा असमाधानी वाटते. हे बरेच लोक अनुभवतात, ज्यात समाज त्यांच्या शरीराचे जेंडर निर्धारण कसे करतो याच्या तुलनेत त्यांना स्वतःला त्यांच्या शरीराबद्दल व जेंडरबद्दल कसे वाटते यामधला तणाव वाटणे किंवा अपेक्षित जेंडर भूमिका किंवा अपेक्षांच्या विरुद्ध एखादी व्यक्ती स्वत:ला कसे पाहते यातील संघर्ष हे येतात (Genderspectrum, n.d.).

वापरताना सावधगिरी

मानसशास्त्रज्ञ याला "जेंडर ओळखीसंबंधित विकार (जेंडर आयडेंटिटी डिसऑर्डर)" म्हणत असत. तथापि, एखाद्या व्यक्तीचे शरीर आणि जेंडर ओळख यांच्यातील विसंगती हा मुळामध्ये मानसिक आजार नाही. (परंतु यामुळे भावनिक त्रास होऊ शकतो, म्हणून हा शब्द जेंडर डिस्फोरिया असा बदलला गेला (Planned Parenthood, 2018).

सेक्स रीअसाइनमेंट सर्जरी (लिंग पुनःप्रदान शस्त्रक्रिया) करण्यासाठी संप्रेरक उपचार, लेझर उपचार इत्यादींचे एकमेव कारण म्हणून "जेंडर डिस्फोरिया"चा उल्लेख वैद्यकीय व्यावसायिक आणि इतर जण करतात. अशा बाबतींत "ट्रान्सजेंडर" या एका वैद्यकीय आणि कायदेशीर व्याख्येअंतर्गत, संस्कृती आणि प्रदेशांमधील लैंगिक ओळखी आणि अभिव्यक्तींच्या विस्तृत प्रकारांचा समावेश आणि एकत्रीकरण केले जाते (Dutta, 2014, Sahai, 2020). जरी हेतू सक्षम आणि संरक्षित करण्याचा असला तरीही जेंडरचे वैद्यकीय आणि कायदेशीर प्रकार अत्यंत मर्यादित आणि एकत्रित असू शकतात (Jain and DasGupta, 2021).

16 होमोसेक्शुवल (Homosexual समलिंगी) आणि होमो

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“अशी व्यक्ती जी स्वतःच्या समान जेंडरच्या लोकांकडे लैंगिकदृष्ट्या आकर्षित होते आणि / किंवा जी स्वतःला होमोसेक्शुवल (Homosexual समलिंगी) म्हणून ओळखते” (TARSHI, 2006).

वापरातील उदाहरणे

होमोसेक्शुवलिटी (अर्थ-समलैंगिकता) हा शब्द 19 व्या आणि 20 व्या शतकात मानसशास्त्रज्ञांनी वापरला. समलैंगिकतेला एक विकार मानले जात होते, परंतु अनेक दशकांनंतर आता बऱ्याच देशांमध्ये निर्व्याधीकरण आणि निरपराधीकरण केले गेले आहे (Encyclopedia Britannica).

समलैंगिकता किंवा होमो ऐवजी लैंगिक अभिव्यक्ती, लैंगिक वर्तन किंवा लैंगिक कलाचे वर्णन करण्यासाठी गे किंवा लेज़्बियन सारख्या अधिक विशिष्ट शब्दांचा वापर करणे पसंत केले जाते.

“गे” हा शब्द अशा पुरुषाचे वर्णन करण्यासाठी वापरला जातो जो लैंगिकदृष्ट्या इतर पुरुषांकडे आकर्षित होतो आणि / किंवा होमोसेक्शुवल म्हणून ओळखला जातो. हा शब्द कोणत्याही अशा व्यक्तीचे (पुरुष किंवा स्त्री) वर्णन करण्यासाठी देखील वापरला जाऊ शकतो ज्याला समान जेंडरच्या लोकांबद्दल लैंगिक आकर्षण आहे (TARSHI, 2006).

वापरताना सावधगिरी

एखाद्या व्यक्तीला “होमो”, “फॅग”, “फॅगोट”, “गांडू”, “सोडोमाइट”, “अव्यवस्थित”, “अकार्यक्षम”, “रोगग्रस्त”, “विकृत” किंवा “विध्वंसक” म्हणणे अपमानास्पद ठरते.

समान जेंडरच्या व्यक्तीकडे आकर्षित झालेल्या लोकांचे वर्णन करण्यासाठी गे किंवा लेज़्बियन वापरणे योग्य आहे. ऐतिहासिकदृष्ट्या, "होमोसेक्शुवल" हा शब्द समलिंगी-विरोधी जहालमतवाद्यांद्वारे आक्रमकपणे वापरला जातो जेणेकरून समलिंगी लोक रोगग्रस्त आहेत, किंवा मानसिक आणि भावनिकदृष्ट्या विकृत आहेत अशी मांडणी ते करू शकतात.

1970 च्या दशकात अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन आणि अमेरिकन सायकियाट्रिक असोसिएशनने ही धारणा फेटाळून लावली. त्यामुळे थेट उद्धरण वगळता 'होमोसेक्शुवल' हा शब्द वापरणे अयोग्य आहे.
कृपया "गे" शब्दाचा वारंवार वापर टाळण्यासाठी शैली भिन्नता म्हणून "होमोसेक्शुवल" वापरणे देखील टाळा. असोसिएटेड प्रेस, द न्यूयॉर्क टाइम्स आणि वॉशिंग्टन पोस्ट यांनी "होमोसेक्शुवल" या शब्दाच्या वापरावर बंदी घातली आहे (GLAAD, n.d.).

17 होमोफोबिया (Homophobia समलिंगिद्वेष), होमोफोब (Homophobe समलिंगिद्वेष्टा) आणि होमोफोबिक (Homophobic समलिंगिद्वेषक)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“होमोसेक्शुवल लोकांबद्दल असहिष्णुता किंवा अतार्किक भीती जी त्यांच्या विरुद्ध भेदभाव, पूर्वग्रह किंवा तिरस्कारात प्रकट होऊ शकते.” (TARSHI, २००६).

“होमोफोबियाची व्याख्या एखाद्याच्या वास्तविक किंवा कथित लैंगिक कलामुळे एखाद्याबद्दल होणारा पूर्वग्रह आणि द्वेष म्हणून देखील केली जाते” (OSF, 2013).

वापरातील उदाहरणे

1960 च्या दशकाच्या उत्तरार्धात जॉर्ज वेनबर्गने होमोफोबिया या शब्दाने समलैंगिकतेबद्दलच्या पारंपारिक विचारसरणीला आव्हान दिले, ज्यामुळे समलिंगी लोकांबद्दलचे पूर्वग्रह आणि त्यांवरील कलंकाच्या समस्येवर समाजाचे लक्ष केंद्रित करण्यास मदत झाली (Herek, 2004).

हा शब्द बऱ्याचदा लैंगिक कल किंवा जेंडर ओळखीवर आधारित भेदभावाचे वर्णन करण्यासाठी वापरला जातो आणि त्यात शाब्दिक आणि शारीरिक हिंसेचा समावेश असू शकतो. तथापि, लेज़्बियन, गे किंवा उभयलिंगी लैंगिक प्रवृत्तींचा समावेश असलेल्या लोकांविरूद्ध सर्व प्रकारच्या भेदभावाचे वर्णन करण्यासाठी काही जण अधिक समावेशक शब्द, ‘भिन्नलैंगिकतावाद (हेटरोसेक्सिझम)’ वापरतात (WHO, 2016).

वापरताना सावधगिरी

होमोफोबिक (समलिंगिद्वेषक) भाषेच्या वापरामुळे तरुण समलिंगी लोकांवर नकारात्मक परिणाम होतो, ज्यामुळे त्यांना शाळेत त्रास होतो आणि त्यांच्यात पूर्ण क्षमता वापरण्याची शक्यता कमी होते. सर्वात वाईट प्रकरणांमध्ये, होमोफोबिक (समलिंगिद्वेषक) भाषा तरुणांच्या मानसिक आरोग्यावर आणि कल्याणावर परिणाम करते.

होमोफोबिक (समलिंगीद्वेषी) भाषा, विशेषत: समलिंगी लोकांना निर्देशित केलेल्या गैरवर्तनाच्या शब्दांचा देखील संदर्भ देते. यात "क्वियर," "गांडू", "फॅग", "फॅगट", आणि "छक्का" या शब्दांचा समावेश आहे.

होमोफोबिक (समलिंगीद्वेषी) भाषा बऱ्याचदा "निरुपद्रवी विनोद" म्हणून गणली जाते जी मुद्दाम दुखावणारी नसते. तथापि, जेव्हा होमोफोबिक (समलिंगीद्वेषी) भाषेला आव्हान दिले जात नाही, तेव्हा याचा तरुणांच्या आपुलकीच्या भावनेवर, आत्मसन्मानावर आणि अभ्यासातील यशावर स्पष्ट नकारात्मक परिणाम होतो (Kibirige and Tryl, n.d.).

18 बायसेक्शुवल (Bisexual उभयलिंगी)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“समान जेंडरच्या लोकांकडे आणि स्वतःच्या विरुद्ध इतर जेंडरच्या लोकांकडे लैंगिकदृष्ट्या आकर्षित होणारी व्यक्ती” (TARSHI, 2006).

“पुरुष आणि स्त्रिया किंवा इतर लिंगभावांसाठी एखाद्या व्यक्तीचे आकर्षण दर्शविते” (Griffith University, 2017).

वापरातील उदाहरणे

जे लोक दोन्ही जेंडरच्या व्यक्तीकडे आकर्षित होतात ते स्वत: ला बायसेक्शुवल म्हणवू शकतात. दोन्ही जेंडरच्या आकर्षणाचे प्रमाण समान असू शकते किंवा कमीजास्त असू शकते. हे आकर्षणाच्या स्वरूपालाही लागू पडते. उदाहरणार्थ, बायसेक्शुवल व्यक्ती लैंगिकदृष्ट्या समान जेंडरकडे अधिक आकर्षित होऊ शकते, परंतु प्रणयात्मकदृष्ट्या विरुद्ध जेंडरकडे अधिक आकर्षित होऊ शकते.

वापरताना सावधगिरी

लोकांचा बायसेक्शुवल म्हणून उल्लेख करणे “बायफोबिया (उभयलिंगिद्वेष)” निर्माण करू शकते, ज्याची व्याख्या बाय्सेक्शुवल लोकांबद्दल भीती, द्वेष आणि लाज असणे म्हणून केली जाते. बायफोबिया सामान्यत: चुकीच्या समजांमध्ये रुजलेला असतो, जसे की बायसेक्शुवल लोक एकनिष्ठ असू शकत नाहीत, ते केवळ सिस लोकांशी डेटिंग करून जेंडर द्वयाधारिता कायम ठेवतात, किंवा बायसेक्शुवलिटी ही योग्य लैंगिक कलाच्या अलिकडची एक पायरी आहे (Thomas, 2018).

19 पॅनसेक्शुवलिटी आणि पॅनसेक्शुवल (सर्वलैंगिकता आणि सर्वलिंगी)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“पॅनसेक्शुवलिटी (सर्वलैंगिकता)” म्हणजे लोकांची विशिष्ट जेंडर ओळख किंवा लैंगिक अभिव्यक्तीची पर्वा न करता लैंगिक, प्रणयात्मक, भावनिक, शारीरिक किंवा आध्यात्मिक आकर्षण.

दुसऱ्या शब्दांत, पॅनसेक्शुवलिटीचा अर्थ असा आहे की आपण असा विश्वास ठेवता की “जेंडर ही एक सामाजिक रचना आहे आणि ज्या प्रकारे आपण लैंगिकतेच्या पंक्तींमधून पुढे जातो तो एक प्रवाही अनुभव आहे. पॅनसेक्शुवल म्हणून ओळखणे म्हणजे आपण इतर लोकांबद्दलच्या आपल्या प्रणयात्मक आकर्षणात जेंडरवर लक्ष केंद्रित न करता सर्व संभाव्य ओळखींकडे आकर्षित होऊ शकता.

पॅनसेक्शुवलिटी आणि बायसेक्शुवलिटी मधील मुख्य फरक असा आहे की पॅनसेक्शुवलिटी) सुरुवातीला जेंडर द्वयाधारितता नाकारते. बायसेक्शुवल व्यक्तींनादेखील असे वाटू शकते, परंतु पॅनसेक्शुवल लोक बऱ्याचदा म्हणतात की ते जेंडरक्वियर, होमोसेक्शुवल, जेंडर-निरपेक्ष व्यक्ती, ट्रान्सजेंडर तसेच सिसजेंडर पुरुष आणि स्त्रियांकडे आकर्षित होऊ शकतात” (Pugachevsky, 2018).

“पॅनसेक्शुवलिटीला लैंगिक कल म्हणून संबोधले जाते ज्यामध्ये एखादी व्यक्ती दुसऱ्या व्यक्तीच्या जेंडर किंवा लैंगिक ओळखीची पर्वा न करता तिच्याकडे आकर्षित होते” (DoctorNDTV, 2018).

वापरातील उदाहरणे

गेल्या काही वर्षांत, पॅनसेक्शुवलिटी ही एक महत्त्वाची संज्ञा म्हणून विकसित झाली आहे, ज्यामुळे लोकांना त्यांची लैंगिकता अधिक चांगल्या प्रकारे ओळखण्यास मदत होते. ग्रीक उपसर्ग "पॅन" पासून हा शब्द व्युत्पन्न झाला, ज्याचा अर्थ "सर्व" असा आहे. पॅनसेक्शुवल म्हणजे असे लोक जे आध्यात्मिक, लैंगिक आणि भावनिकदृष्ट्या सर्व लिंगांच्या लोकांच्या प्रेमात पडू शकतात. ते पुरुष, महिला, तृतीयपंथी, आंतरलिंगी किंवा जेंडरक्वियर लोकांसाठी खुले असतात. (DoctorNDTV, 2018)

वापरताना सावधगिरी

हे एकाधिक जोडीदारांसह लैंगिक कृत्ये दर्शविते, सर्वलिंगी व्यक्तीला व्यभिचारी आणि एकनिष्ठ नसलेला म्हणून निर्देशित केले जाऊ शकते, ज्यामुळे कलंकित करणे आणि भेदभाव होऊ शकतो. एचआयव्ही आणि इतर लैंगिक संक्रमित संक्रमणांच्या बाबतीत देखील दोष दिला जाऊ शकतो.

अभ्यासातून असे दिसून आले आहे की विविध लैंगिक ओळख, वर्तन आणि नातेसंबंध असलेल्या लोकांना विविध प्रकारच्या कलंकाचा अनुभव येतो, ज्यामुळे ते शाब्दिक छळ, उपहास किंवा सामाजिक संबंधांमध्ये वेगळे किंवा कमी मानले जाणे वगैरे होते. (Altman et. al., 2012; Herek, 2007)

समाजात अशा प्रकारचे लैंगिक कलंक, भेदभाव आणि सीमांकन, लैंगिक अल्पसंख्याकांना मानसिक आरोग्याच्या समस्यांचा धोका वाढवते (Frisell et.al., 2010; Frost & Meyer, 2009).

20 इंट्रसेक्स (Intersex मध्यलैंगिक) आणि अँड्रॉजिनी (Androgyny मिश्रलिंगभाव)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“स्त्री आणि पुरुष या दोघांच्याही शारीरिक वैशिष्ट्यांसह जन्माला आलेली व्यक्ती. या व्यक्ती पुरुष किंवा स्त्रिया म्हणून ओळख दाखवू शकतात किंवा नाहीत” (TARSHI, 2006).

“हे लोक अशा शारीरिक किंवा जीवशास्त्रीय लैंगिक वैशिष्ट्यांसह (लैंगिक शरीररचना, पुनरुत्पादक अवयव आणि / किंवा गुणसूत्र नमुन्यांसह) जन्माला येतात जे पुरुष किंवा स्त्रीच्या पारंपारिक व्याख्यांमध्ये बसत नाहीत. ही वैशिष्ट्ये जन्माच्या वेळी स्पष्ट होऊ शकतात किंवा नंतरच्या आयुष्यात बऱ्याचदा पौगंडावस्थेत उद्भवू शकतात” (WHO, 2016).

वापरातील उदाहरणे

“इंटरसेक्स” हा शब्द विशेषतः अस्पष्ट लैंगिक अवयवांसह जन्मलेल्या वेगवेगळ्या प्रकारच्या लोकांच्या संदर्भात वापरला जातो. सुमारे 0.05% ते 1.7% मानव इंटरसेक्स लक्षणांसह (UNHR) जन्माला येतात. दुसरीकडे, अँड्रॉजिनी व्यापकपणे लैंगिक आणि जेंडर अभिव्यक्तींचा समावेश करते.

ट्रान्सजेंडर ह्या संज्ञेत ट्रान्ससेक्शुवल (पुरुष किंवा स्त्री म्हणून शारीरिक लिंग आणि जेंडर ओळख यांत संघर्ष असणारे लोक) समाविष्ट असू शकतात; ट्रान्सवेस्टाईट्स (जे लोक कला सादर करण्यासाठी विरुद्ध लिंगाचे कपडे घालतात परंतु त्या लिंगाची व्यक्ती होऊ इच्छीत नाहीत); आणि इंटरसेक्स व्यक्ती (ज्यांची लैंगिक शरीररचना केवळ पुरुष किंवा स्त्री अशी नाही) (Studylib. net, n.d.).

संयुक्त राष्ट्रांच्या मानवाधिकार आयोगाने बालकांचे जननेंद्रिय सुधारण्यासाठी अनावश्यक शस्त्रक्रिया केल्याबद्दल चिंता व्यक्त केली आहे. त्यांचे अपरिवर्तनीय स्वरूप तसेच शारीरिक अखंडता आणि स्वायत्ततेवर होणारा परिणाम लक्षात घेता, अशा वैद्यकीयदृष्ट्या अनावश्यक, अनाहूत शस्त्रक्रिया किंवा उपचारांवर बंदी घातली पाहिजे. इंटरसेक्स मुले आणि त्यांच्या कुटुंबियांना तसेच समवयस्कांना पुरेसे समुपदेशन आणि पाठबळ मिळाले पाहिजे" (UNHR).

वापरताना सावधगिरी

इंटरसेक्स हा एक जैविक प्रकार आहे आणि तो लैंगिक कल नाही, ते लैंगिक वर्तन, लैंगिक अभिव्यक्ती, लैंगिक कल इत्यादींकडे निर्देश करत नाही (Pact Inc. and ICRW, 2010).

21 थर्ड जेंडर (तिसरे जेंडर), जेंडरक्वियर आणि जेंडर फ्लुइड (जेंडर प्रवाही)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“अशी व्यक्ती जी पुरुष किंवा स्त्री यापैकी कोणात्याही प्रकारे स्वतःला ओळखत नाही परंतु अन्य जेंडरने ओळखते” (Killermann, 2013).

“जेंडरक्वियर / थर्ड जेंडर (तिसरा जेंडर) / जेंडर फ्लुइड (जेंडर प्रवाही) - हे शब्द असे लोक वापरतात जे पुरुष किंवा स्त्री दरम्यानचे आणि / किंवा इतर म्हणून ओळखतात. त्यांना असे वाटू शकते की ते दोघांपैकी थोडेसे आहेत वा नाहीत किंवा त्यांना फक्त जेंडर बिरुदावलीद्वारे मर्यादित झाल्यासारखे वाटू शकते” (CHP, n.d.).

“जेंडर प्रवाही ही अशी व्यक्ती आहे जी विविध जेंडर मध्ये अभिव्यक्त होण्यास सक्षम आहे” (UCSB, 2016).

“15 एप्रिल 2014 रोजी भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाने अधिकृतरीत्या ‘थर्ड जेंडर (तिसरे जेंडर)’ श्रेणी मंजूर केल्यापासून भारतातील तृतीयपंथी लोक प्रकाशात आले आहेत” (TOI, 2015; Johari, 2014)”.

वापरातील उदाहरणे

ही जेंडर श्रेणी समकालीन आणि ऐतिहासिक अशा तीन किंवा अधिक लिंगांना मान्यता देणाऱ्या समाजांद्वारे वापरली जाते आणि जेंडर द्वयाधारिततेच्या पलीकडे जाण्याचा मार्ग म्हणून ती वापरणाऱ्या वेगवेगळ्या लोकांसाठी, ती भिन्न गोष्टींचा अर्थ देणारी एक वैचारिक संज्ञा देखील आहे (Killermann, 2013).

वापरताना सावधगिरी

काहींच्या मते, हे शब्द आक्षेपार्ह आहेत, तर इतर गट आणि समुदायांनी त्यांचा वापर सक्षमीकरणाचा एक प्रकार म्हणून केला आहे जेणेकरून ते भिन्नलिंगी नाहीत, जेंडर निरपेक्ष (नॉन-कन्फॉर्मिस्ट) आहेत, प्रबळ भिन्नलिंगी चौकटीच्या विरोधात आहेत आणि भिन्नलिंगी म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या लोकांवर वापरल्या जाणाऱ्या "बिरुदां"बद्दल असमाधानी आहेत असे दर्शवतात.

म्हणूनच या संज्ञा वापरण्यापूर्वी संदर्भ समजून घेणे किंवा "शंका असल्यास विचारा" तत्त्व लागू करणे योग्य आहे.

22 ट्रान्सजेंडर (Transgender ट्रान्सजेंडर), ट्रान्ससेक्शुवल (Transsexual), ट्रान्सजेंडर & जेंडर नॉनकन्फर्मिंग (टीजीएनसी Transgender & Gender Non-confirming [TNGC]) आणि शिव-शक्ती

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

"ट्रान्सजेंडर म्हणजे असे लोक जे बायकी पुरुष किंवा पुरुषी स्त्रिया म्हणून वागून, थर्ड जेंडर भूमिका स्वीकारून किंवा आपल्या शरीराला इच्छित लिंगाच्या स्वरूपात समायोजित करण्यासाठी संप्रेरकांचे आणि शस्त्रक्रीयेचे उपचार सुरू करून, कठोर जेंडरच्या सख्त नियमांना आव्हान देतात. ट्रान्सजेंडर व्यक्तींना अनेकदा असे आढळते की जन्माच्या वेळी त्यांना दिलेले जेंडर त्यांच्या जीवनात अनुभवलेल्या जेंडर ओळखीच्या जन्मजात भावनेशी सुसंगत नसते.

"अशी व्यक्ती जी त्यांना दिलेल्या जेंडरने स्वतःला ओळखत नाही. ते स्वत:ला 'थर्ड सेक्सचे' समजतील किंवा नाही. ट्रान्सजेंडर लोक असे पुरुष असू शकतात जे स्त्रियांसारखे कपडे घालतात, भूमिका वठवतात किंवा वागतात किंवा स्त्रिया ज्या पुरुषांसारखे कपडे घालतात, भूमिका वठवतात किंवा वागतात. तथापि, ते समलिंगी म्हणून ओळखले जात नाहीत" (TARSHI, 2006).

"ट्रान्सजेंडर अँड जेंडर निरपेक्ष [जेंडर-नॉनकन्फॉर्मिंग (टीजीएनसी)] हे असे लोक आहेत की ज्यांची लैंगभावात्मक ओळख जन्माच्या वेळी दिलेल्या त्यांच्या जेंडरशी पूर्णपणे जुळत नाही" (APA, 2015).

उदाहरणार्थ- 'जेंडरक्वियर' हा अशा लोकांसाठी पाश्चिमात्य शब्द आहे जे पुरुष किंवा स्त्री व्यतिरिक्त इतर लिंगभवाचे म्हणून स्वतःला ओळखतात" (OSF, 2013).

“शिवशक्ती- सामान्यतः आंध्र प्रदेशातील तृतीयपंथीयांच्या समुदायाचा संदर्भ देताना, शिव-शक्ती हे असे पुरुष आहेत ज्यांना देव, विशेषतः भगवान शिव यांचा ‘संचार’ झालेले किंवा त्यांच्याशी ‘विवाह’ झालेले मानले जाते.
धार्मिक विधी आणि सणांच्या वेळी ते स्त्रियांप्रमाणे हावभाव आणि कपडे परिधान करतात. ते सामान्यत: ज्योतिषी किंवा आध्यात्मिक उपाय करणारे म्हणून काम करतात. शिष्यांना सामावून घेणारे आणि त्यांना कामाचे प्रशिक्षण देणारे गुरू त्यांच्या समाजाचे रक्षण करतात” (Johari, 2014).

वापरातील उदाहरणे

“ट्रान्सजेंडर” हा शब्द कायदेशीर आणि वैद्यकीय शब्दकोशात आणि कार्यकर्ते आणि व्यक्तींद्वारे जेंडर विजोडतेच्या विस्तृत वर्गाची व्याख्या करण्यासाठी वापरला जातो. काही व्यक्ती ट्रान्सजेंडर हा शब्द वापरतात किंवा वापरत नाहीत आणि त्याऐवजी हिजडा, किन्नर, नुपी मानबी इत्यादी संस्कृति-विशिष्ट बिरुदाने स्वतःची ओळख सांगतात.

ट्रान्सजेंडर ह्या शब्दाची जागतिक स्तरावर अलीकडे अशी एक मान्यताप्राप्त समावेशक व्याख्या झाली आहे “अशा व्यक्ती ज्यांची जेंडर ओळख आणि/किंवा त्यांची लैंगिक अभिव्यक्ती त्यांच्या जन्मावेळच्या जेंडरशी संबंधित सामाजिक निकषांपेक्षा भिन्न आहे”. ट्रान्सजेंडर हा शब्द विविध प्रकारच्या ओळखी, भूमिका आणि अनुभवांचे वर्णन करतो, जे वेगवेगळ्या संस्कृतींत भिन्न असू शकतात” (UNAIDS, 2010).

वापरताना सावधगिरी

हे समजून घेणे महत्वाचे आहे की ट्रान्सजेंडर आणि ट्रान्ससेक्शुवल स्वत:ला होमोशेक्शुवल, बायसेक्शुवल किंवा हेटरोसेक्शुवल म्हणून ओळखू शकतात. ते स्त्रियांचे पुरुष झालेले ट्रान्ससेक्शुवल, पुरुषांच्या स्त्रिया झालेले ट्रान्ससेक्शुवल असू शकतात किंवा यातील काहीही म्हणून ओळखले जाऊ शकत नाहीत (TARSHI, 2006).

समुदायातील लोकांशी बोलून, हे स्पष्ट होते की अचूकता नसणे हे ट्रान्ससेक्शुवल, ट्रान्सवेस्टाईट्स, ट्रान्सवुमन, ट्रान्सजेंडर लोक, ट्रान्सपीपल, ट्रॅव्हेस्टी, हिजडा किंवा इंटरसेक्स लोक म्हणून स्वत: ची ओळख असलेल्या बऱ्याच व्यक्तींना चांगले ठरत नाही, कारण त्यांत वेगवेगळ्या देशांमध्ये आणि खंडांमध्ये इतरांपेक्षा काही शब्दांना प्राधान्य दिले जाते. ट्रान्सजेंडर व्यक्ती समलिंगी, भिन्नलिंगी किंवा उभयलिंगी असू शकते हे लक्षात घेता ट्रान्सजेंडर ट्रान्सजेंडर व्यक्तीबद्दल बोलणे गुंतागुंतीचे असू शकते, उदाहरणार्थ, पुरुषाची स्त्री झालेली व स्त्रियांबद्दल आकर्षण असलेली ट्रान्सजेंडर स्त्री (UNAIDS, 2010).

ट्रान्सजेंडर व्यक्तींना शस्त्रक्रिया किंवा संप्रेरक उपचार या सारख्या वैद्यकीय प्रक्रियेची आवश्यकता असूही शकते किंवा नसूही शकते. "ट्रान्सजेंडर"ची कायदेशीर आणि वैद्यकीय व्याख्या बऱ्याचदा संकुचित असते आणि यामुळे जेंडरची चुकीची ओळख होऊ शकते. म्हणूनच, स्वनिर्धारित ओळख हीच येथे गुरुकिल्ली आहे (Jain & Debanuj, 2021).

बरेच लोक "कमिंग आऊट" हे एका जेंडर ओळखीतून दुसऱ्या जेंडर ओळखीकडे संक्रमण म्हणून पाहण्याऐवजी त्यांच्याकडे स्वाभाविकतेने असलेल्या लैंगिक ओळखीची पुष्टी म्हणून पाहतात. ते स्वतःला "ट्रान्सजेंडर" किंवा "ट्रान्ससेक्शुवल" ऐवजी "जाहीर स्त्रिया" (किंवा फक्त "स्त्रिया") किंवा "जाहीर पुरुष" (किंवा फक्त "पुरुष") म्हणवणे पसंत करू शकतात कारण "पार (ट्रान्स)" उपसर्ग सूचित करतो की त्यांनी त्यांची खरी लिंग ओळख स्वीकारण्याऐवजी बदलली आहे. लोकांना त्यांचे जेंडर सांगण्यासाठी शस्त्रक्रिया करण्याची आवश्यकता नाही या संकल्पनेशी हे सुसंगत आहे. (FenwayHealth, 2010).

त्यामुळे या शब्दांचा वापर करण्यापूर्वी "माहीत नसेल तर विचारा" या तत्त्वाचे अनुसरण करणे नेहमीच योग्य ठरते.

23 हिजडा, किन्नर, अरवनी आणि जोगती हिजडा

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

हे भारतीय उपखंडातील बहुविध संस्कृती आणि परंपरांमध्ये रुजलेले लैंगिक अल्पसंख्याक आहेत.

“इंटरसेक्स व्यक्ती किंवा ज्यांना नपुंसक बनण्याची इच्छा आहे त्यांचा उल्लेख इथे केला आहे. काही हिजडा स्वतःला स्त्रीलिंगी म्हणून संबोधतात, तर काही म्हणतात की ते थर्ड जेंडरचे आहेत आणि ते पुरुष किंवा स्त्रिया नाहीत” (TARSHI, 2006).

वापरातील उदाहरणे

भारतात हिजडा समाजाची ओळख ‘स्वत:चे दीक्षाविधी आणि व्यवसाय (जसे भीक मागणे, लग्नसमारंभात नाचणे किंवा बाळांना आशीर्वाद देणे) असलेला समुदाय’ अशी आहे. त्यांची स्वतःची गुप्त सांकेतिक भाषादेखील आहे, ज्याला हिजरा फार्सी म्हणून ओळखले जाते, जी फारसी आणि हिंदुस्थानी मधून व्युत्पन्न झाले आहे (Johari, 2014).

उत्तर भारतात हिजड्यांसाठी “किन्नर” हा शब्द वापरला जातो. महाराष्ट्रासारख्या भारताच्या इतर भागांत किन्नर हा शब्द सुशिक्षित हिजडा स्वत:चा उल्लेख करण्यासाठी वापरत आहेत (Johari, 2014).

तमिळनाडूत हिजड्यांसाठी ‘अरवनी’ हा शब्द वापरला जातो. ते पुरुषांच्या शरीरात अडकलेल्या स्त्रिया म्हणून स्वतःला ओळखतात. बरेच अरवनी स्वतःला “तिरुनंगइ” म्हणणे पसंत करतात (Johari, 2014).

जोगती हिजडा - महाराष्ट्र आणि कर्नाटकात जोगता आणि जोगती म्हणजे पुरुष आणि स्त्री सेवक, जे वेगवेगळ्या मंदिरांमध्ये देवांना आपले जीवन अर्पण करतात (किंवा समर्पित करतात). जोगती हिजडा म्हणजे पुरुषांची स्त्री झालेले ट्रान्सजेंडर जे विशिष्ट देवाच्या सेवेसाठी स्वतःला झोकून देतात (Johari, 2014).

वापरताना सावधगिरी

समुदायातील लोकांशी बोलून, हे स्पष्ट होते की, संज्ञांमध्ये अचूकता नसणे हे ट्रान्ससेक्शुवल, ट्रान्सवेस्टाईट्स, ट्रान्सवुमन, ट्रान्सजेंडर, ट्रान्सपीपल, ट्रॅव्हेस्टी, हिजडा किंवा इंटरसेक्स म्हणून स्वतःची ओळख असलेल्या बऱ्याच व्यक्तींकरता चांगले ठरत नाही, कारण त्यांत वेगवेगळ्या देशांमध्ये आणि खंडांमध्ये इतरांपेक्षा काही शब्दांना प्राधान्य दिले जाते. ट्रान्सजेंडर व्यक्ती समलिंगी, भिन्नलिंगी किंवा उभयलिंगी असू शकते हे लक्षात घेता ट्रान्सजेंडर ट्रान्सजेंडर व्यक्तीबद्दल बोलणे गुंतागुंतीचे असू शकते, उदाहरणार्थ, पुरुषाची स्त्री झालेली व स्त्रियांबद्दल आकर्षण असलेली ट्रान्सजेंडर स्त्री (UNAIDS, 2010).

'हिजडा' या फारसी शब्दाचा इंग्लिश मध्ये "यूनक" असा अनुवाद केला जातो, परंतु यूनकांप्रमाणे सर्व हिजड्यांचे लिंग काढलेले असतेच असे नाही. भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या निकालानुसार, हिजडा हे जीवशास्त्रीय दृष्ट्या पुरुष आहेत जे आपली पुरुषी ओळख नाकारतात आणि 'महिला', 'पुरुष नसलेले' 'पुरुष आणि स्त्री यांच्या मधले' किंवा 'पुरुषही नाही नि स्त्रीही नाही' असे स्वतःबद्दल म्हणतात.

यूनक म्हणजे अशी व्यक्ती जी जन्मतः पुरुष असून त्याचे लिंग किंवा वृषण किंवा दोन्ही काढून टाकले आहे. यूनक या शब्दाने एखाद्या इंटरसेक्स व्यक्तीचा देखील उल्लेख केला जाऊ शकतो ज्याचे जननेंद्रिय जन्माच्या वेळी अस्पष्टपणे पुरुषासारखे आहे (Johari, 2014).

24 नुपी मानबी आणि फेदा

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

मणिपूरच्या आदिवासी मैतेई समुदायातील ट्रान्सजेंडर स्त्री समुदायासाठी "नुपी मानबी" हा शब्द वापरला जातो. तेथील शाही इतिहास 'चेथारॉन कुम्पापा' मध्ये नोंदवल्याप्रमाणे, ऐतिहासिकदृष्ट्या, असे ट्रान्सजेंडर लोक होते ज्यांनी मणिपूरच्या प्राचीन राजांची सेवा केली आणि ज्यांना फेदा म्हणून ओळखले जाते. (Pheida, 2020).

मणिपूरमध्ये "ट्रान्सजेंडर" हा शब्द मोठ्या प्रमाणात वापरला जात असला तरी मणिपूरच्या ट्रान्सजेंडर स्त्रियांनी (ट्रान्सवुमनने) आपली विशिष्ट सांस्कृतिक आणि वांशिक जेंडर ओळख सिद्ध करण्यासाठी "नुपी मानबी" ही ओळख स्वीकारली आहे (Pheida, 2020).

वापरातील उदाहरणे

ऑल मणिपूर नुपी मानबी असोसिएशन (अमाना) ही मणिपूरमधील सर्व नुपी मानबींची शिखर संस्था आहे. मणिपूरमधील बहुसंख्य ट्रान्सजेंडर स्त्रिया (ट्रान्सवुमन) आजकाल स्वतःला नुपी मानबी म्हणून ओळखतात. मणिपूरमध्ये "ट्रान्सजेंडर" या शब्दाबरोबर सर्व प्रकारच्या सार्वजनिक चर्चेत हा शब्द वापरला जातो.

हा शब्द मणिपूरमधील इतर लैंगिक आणि जेंडर अल्पसंख्याकांकरता वापरला जात नाही जे गे, लेझ्बियन, उभयलिंगी इत्यादी म्हणून स्वतःला ओळखतात.

वापरताना सावधगिरी

"नुपी मानबी" हा शब्द विशेषतः मणिपूरमधील मैतेई समुदायातील ट्रान्सजेंडर स्त्रियांसाठी (ट्रान्सवुमनसाठी) वापरला जातो. त्यामुळे मणिपूरमध्ये किंवा सर्वसाधारणपणे २०० हून अधिक वांशिक समुदायांचे वास्तव्य असलेल्या ईशान्य भारतात इतर समाजातील ट्रान्सजेंडर स्त्रिया (ट्रान्सवुमन) किंवा ट्रान्सजेंडर्ससाठी हा शब्द वापरू नये.

25 कोती / कोथी

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“एक स्त्रैण पुरुष ओळख, जी भारतीय उपखंडातील काही लोकांनी स्वीकारली आहे आणि जेंडर निरपेक्षतेने अंकित केली आहे. कोती जरी जैविकदृष्ट्या पुरुष असली तरी पेहराव, बोलणे आणि वर्तन याबाबतीत स्त्रीपद्धतींचा अवलंब करते आणि पुरुषी वर्तन, बोलणे आणि पेहराव असलेल्या पुरुष जोडीदाराच्या शोधात असते. ही ओळख नसून वर्तन आहे, असे काहींचे मत आहे.

कोती “पुरुषांबरोबर लैंगिक संबंध ठेवणारे पुरुष” (MSM) या समुदायांमध्ये अधिक ओळखल्या जातात कारण बऱ्याच लोकांमध्ये स्त्रीलिंगी वर्तन दृश्य स्वरूपात दिसून येते.

त्यांपैकी काही स्त्रैण कपडे वापरतात. ते सामान्यत: लैंगिक संबंधांमध्ये ग्रहणशील जोडीदार असतात. त्यांचे जोडीदार अधिक पुरुषी दिसतात आणि कोती सहसा त्यांना पंती/पंथी म्हणून संबोधतात. MSM वर्गातील स्वतःला कोती म्हणून ओळखणारे एकमेकांशी लैंगिक संबंध ठेवत नाहीत” (NACO, 2014).

वापरातील उदाहरणे

लैंगिक कृत्यांमध्ये त्यांनी बजावलेल्या अक्रिय भूमिकेमुळे, जेंडर-आधारित भेदभावाच्या इतर प्रकारांसह, “कोती” हा शब्द जर काहीजणांनी स्वत:च्या ओळखीसाठी वापरला नसेल, तर बऱ्याचदा त्याला अपमानास्पद अर्थ येतो.

वापरताना सावधगिरी

विविध अभ्यासांच्या निष्कर्षांमध्ये MSM किंवा कोतीसाठी दृश्यमान परिणामांसह पोलिस, समुदाय, कौटुंबिक आणि आरोग्य सेवा प्रणालींमध्ये कलंक, भेदभाव आणि हिंसाचाराचे सामाजिक आणि संस्थात्मक प्रसंग आणि अनुभव दिसून आले. बहुप्रणालीगत संरचनात्मक हिंसा कोत्यांना एचआयव्ही संसर्ग आणि एड्सप्रती अत्यंत असुरक्षित बनवते (Chakrapani et. al., 2007). एका अभ्यासानुसार असे आढळले आहे की भारतीय MSMमध्ये कलंक प्रचलित होता आणि कोती म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या MSMमध्ये तो अधिक स्पष्ट होता (Thomas et. al., 2012).

हा शब्द संभोगाची कृती, संभोगादरम्यानची भूमिका किंवा जोडीदारांमधील जिव्हाळ्याचे संबंध परिभाषित करण्यासाठी वापरला जात असल्याने, तो या लोकांशी बोलताना संभाषणात वापरणे अयोग्य आहे. याच्या वापरामुळे समूहात आणि समूहाबाहेरही बदनामी होऊ शकते.

26 लिंग बदल, जेंडर निश्चिती शस्त्रक्रिया (जीसीएस), आणि एफटीएम/एफटूएम किंवा एमटीएफ/ एमटूएफ

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“एका लिंगातून दुसऱ्या लिंगात रूपांतरित होण्यासाठी लोक ज्या प्रक्रियांमधून जातात त्यांची एक जटिल श्रेणी. यामध्ये संप्रेरक उपचार, केश प्रत्यारोपण किंवा काढून टाकणे, आवाज उपचार आणि एखाद्याचे लैंगिक आणि कधीकधी पुनरुत्पादक अवयव बदलण्यासाठी शस्त्रक्रिया यांचा समावेश आहे” (TARSHI, 2006).

“जेंडर पुनर्निश्चितीमध्ये सहसा निदानाचा टप्पा असतो (बहुतेकदा मानसिक आरोग्य व्यावसायिकांद्वारे), त्यानंतर संप्रेरक उपचार (एंडोक्रिनोलॉजिस्टद्वारे), वास्तविक जीवनाचा अनुभव आणि शेवटी, लिंग पुनर्निश्चिती शस्त्रक्रिया असते” (Monstrey et. al., 2011).

“जाहिर करणे (कमिंग आऊट) हा शब्द त्या टप्प्याचे वर्णन करण्यासाठी वापरला जातो जेव्हा एखादी व्यक्ती उघडपणे त्यांच्या जीवनातील इतर लोकांशी त्यांचा लैंगिक कल आणि / किंवा जेंडर ओळख सांगते” (UCDAVIS, n.d.).

“एफटीएम / एफटूएम” किंवा “एमटीएफ / एमटूएफ” सारख्या काही संक्षिप्त शब्दांचा वापर अश्या बदलाचे वर्णन करण्यासाठी केला जातो, ज्यात स्त्रीची पुरुष झालेली ट्रान्सजेंडर किंवा ट्रान्ससेक्शुवल व्यक्ती किंवा पुरुषाची स्त्री झालेली ट्रान्सजेंडर किंवा ट्रान्ससेक्शुवल व्यक्ती यांचा समावेश होतो” (Killermann and Bolger, 2015).

वापरातील उदाहरणे

ज्यांना अशा प्रक्रियेची निवड करायची आहे त्यांना लिंग बदलाचे उपचार समजावून सांगण्यासाठी वैद्यकीय व्यावसायिकांकडून हा शब्द प्रामुख्याने वापरला जातो. हा शब्द, असे ट्रान्ससेक्शुवल्स ज्यांना त्यांच्या मनाशी जेंडर जुळवून घेण्याची इच्छा आहे त्यांचे वर्णन करण्यासाठी देखील साहित्यात वापरला जातो.

एखाद्याने हे लक्षात घेतले पाहिजे की वैद्यकीय प्रक्रियेची निवड करणे ही वैयक्तिक निवड आहे आणि त्यात स्वातंत्र्य, परिपूर्ण माहिती, पूर्व-संमती असणे आवश्यक आहे. खरं तर, सर्व लिंग आणि लैंगिकतेच्या मानवांमध्ये कॉस्मेटिक, सर्जिकल इ. अनेक स्थित्यंतरे होतात, ज्यामुळे शरीराची पुनर्रचना होते आणि प्रत्येक वेळी जेंडरची पुनर्व्याख्या होते.

वापरताना सावधगिरी

अभ्यासाने असे दिसते की जेव्हा व्यक्ती त्यांच्या नेमून दिलेल्या लिंगाबाहेर त्यांचे शरीर बदलतात, तेव्हा त्याकडे विकृती आणि सामाजिकदृष्ट्या अस्वीकार्य म्हणून पाहिले जाते - अशा प्रकारे, ते कलंकित होतात.

या कथित विकृतीशी जोडलेला कलंक व्यक्तीच्या ओळखीचा भाग बनू शकतो, ज्यामुळे त्यांना मानवापेक्षा कमी मानले जाणे आणि मानवी हक्कांपासून वंचित ठेवणे यासारख्या रूढीवादी प्रवृत्तींमध्ये बांधले जाऊ शकते. (Mayeux, 2009)

त्यामुळे हा शब्द वापरण्यापूर्वी "संदर्भ" आणि "माहित नसेल तर विचारा" हे तत्त्व लागू करणे योग्य ठरते.

एखाद्याचे जन्मजात लिंग बदलणे ही एका पायरीची सीमित प्रक्रिया नाही, ही एक गुंतागुंतीची प्रक्रिया आहे जी दीर्घ काळ चालते. “बदला”मध्ये खालीलपैकी काही किंवा सर्व; वैयक्तिक, वैद्यकीय आणि कायदेशीर पायऱ्यांचा समावेश असू शकतो, ज्यात एखाद्याचे कुटुंब, मित्र आणि सहकाऱ्यांना सांगणे, वेगळे नाव आणि नवीन सर्वनाम वापरणे, भिन्न कपडे घालणे, कायदेशीर कागदपत्रांवर एखाद्याचे नाव आणि/किंवा लिंग बदलणे, संप्रेरक उपचार आणि शक्यतो (नेहमीच नसले तरी) एक किंवा अधिक प्रकारची शस्त्रक्रिया समाविष्ट असू शकते. बदलात समाविष्ट अचूक पायऱ्या प्रत्येक व्यक्तीमध्ये भिन्न असतात.

“लिंग बदल शस्त्रक्रीये”चा उल्लेख करताना “लिंग बदल”, “प्रीऑपरेटिव्ह”, “पोस्टऑपरेटिव्ह” ही वाक्ये टाळा. “प्रीऑपरेटिव्ह” किंवा “पोस्टऑपरेटिव्ह” सारख्या संज्ञा चुकीच्या पद्धतीने सूचित करतात की बदल करण्यासाठी एखाद्या व्यक्तीस शस्त्रक्रिया करणे आवश्यक आहे. ट्रान्सजेंडर (ट्रान्सजेंडर) लोकांबद्दल किंवा बदलाच्या प्रक्रियेबद्दल चर्चा करताना शस्त्रक्रियेवर जास्त भर देणे टाळा (GLAAD, n.d.).

27 ट्रान्सवेस्टाईट आणि क्रॉसड्रेसर

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“ज्या व्यक्ती नियमितपणे किंवा अधूनमधून एखाद्या जेंडरला दिलेले कपडे परिधान करतात ते त्यांच्या स्वतःच्या जेंडरचे नसतात, परंतु सामान्यत: ते त्यांच्या शरीररचनेबाबत आरामदायक असतात आणि ते बदलण्याची त्यांना इच्छा नसते (म्हणजे, ते ट्रान्ससेक्शुवल नसतात)” (Holmes, 2003).

“लैंगिक उत्तेजना किंवा तृप्तीच्या उद्देशाने सामान्यत: दुसऱ्या जेंडरच्या लोकांनी परिधान केलेले कपडे परिधान करणारी व्यक्ती. ट्रान्सवेस्टाईट्स बहुधा पुरुष असतात जे सामान्यत: स्त्रियांनी परिधान केलेल्या कपड्यांमध्ये कपडे घालतात. त्यांना क्रॉसड्रेसर म्हणून देखील ओळखले जाते” (TARSHI, 2006).

वापरातील उदाहरणे

क्रॉसड्रेसर हा अशा पुरुषांसाठी पसंतीचा शब्द आहे जे स्त्रियांचे कपडे आणि स्त्रियांच्या सामाजिक भूमिकांचा आनंद घेतात किंवा तसे त्यांना आवडते. प्रचलित समजुतीच्या विरुद्ध, बहुसंख्य पुरुष क्रॉसड्रेसर स्वतःला भिन्नलिंगी (स्ट्रेट) म्हणून ओळखतात आणि बऱ्याचदा विवाहित असतात. फार कमी स्त्रिया स्वतःला क्रॉसड्रेसर म्हणवतात (Holmes, 2003).

भारतात ट्रान्सवेस्टाईट अभिनेत्यांची समृद्ध नाट्य परंपरा आहेत - ज्यात स्त्री भूमिकांमध्ये पुरुष कलाकार असतात. उदाहरणार्थ, बंगालची जत्रा, मणिपुरीच्या शुमांग लीलेतील नुपी शाबी इत्यादी. वृहनला आणि मोहिनी, ही अर्जुन आणि विष्णू यांनी स्वीकारलेली स्त्री रूपे, यांसारखी भारतीय महाकाव्ये आणि पुराणकथांमधूनही बरीच उदाहरणे सापडतात.

वापरताना सावधगिरी

समुदायातील लोकांशी बोलून, हे स्पष्ट होते की अचुकता नसणे हे ट्रान्ससेक्शुवल, ट्रान्सवेस्टाईट्स, ट्रान्सवुमन, ट्रान्सजेंडर लोक, ट्रान्सपीपल, ट्रॅव्हेस्टी, हिजडा किंवा इंटरसेक्स लोक म्हणून स्वत: ची ओळख असलेल्या बऱ्याच व्यक्तींना चांगले ठरत नाही, कारण त्यांत वेगवेगळ्या देशांमध्ये आणि खंडांमध्ये इतरांपेक्षा काही शब्दांना प्राधान्य दिले जाते. ट्रान्सजेंडर व्यक्ती समलिंगी, भिन्नलिंगी किंवा उभयलिंगी असू शकते हे लक्षात घेता ट्रान्सजेंडर व्यक्तीबद्दल बोलणे गुंतागुंतीचे असू शकते, उदाहरणार्थ, पुरुषाची स्त्री झालेली व स्त्रियांबद्दल आकर्षण असलेली ट्रान्सजेंडर स्त्री (UNAIDS, 2010).

त्यामुळे या शब्दांचा वापर करण्यापूर्वी “माहित नसेल तर विचारा” या तत्त्वाचे अनुसरण करणे नेहमीच योग्य ठरते.

28 ड्रॅग किंग आणि ड्रॅग क्वीन

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

'ड्रॅग क्वीन' म्हणजे बार, क्लब किंवा इतर कार्यक्रमांमध्ये इतरांचे मनोरंजन करण्याच्या हेतूने पुरुषांसारखे कपडे परिधान करणाऱ्या स्त्रिया" (SCCADVASA, 2015). शो आणि इतर इव्हेंट्समध्ये व्यावसायिक सादरईकरण करण्यासाठी स्त्रियांचे कपडे व्यंग्यात्मक आणि अतिशयोक्तीपूर्ण पद्धतीने परिधान करणारा पुरुष. ड्रॅग क्वीन ला एक प्रकारची 'स्त्रीची नक्कल' मानले जाऊ शकते, कारण स्त्रियांच्या कपड्यांचा वापर कलात्मक मुद्द्यांशी संबंधित आहे - परंतु फरक असा आहे की त्यांचा वापर विनोद आणि अतिशयोक्तीवर लक्ष केंद्रित करतो" (ABGLT, 2010).

वापरातील उदाहरणे

"ड्रॅग किंग" हा शब्द बार, क्लब किंवा इतर कार्यक्रमांमध्ये इतरांचे मनोरंजन करण्याच्या उद्देशाने पुरुषांसारखे कपडे परिधान करणाऱ्या स्त्रियांसाठी वापरला जातो (SCCADVASA, 2015). "ड्रॅग क्वीन" हा शब्द स्त्री कपडे परिधान करणारे पुरुष किंवा स्त्री वेशभूषा करणारे पुरुष यांना दर्शवतो. ते सहसा ट्रान्सजेंडर नसतात (Pact Inc. and ICRW, 2010).

"ड्रॅग" हा शब्द विनोदासाठी स्त्रियांचे कपडे परिधान करणाऱ्या भिन्नलिंगी (स्ट्रेट) पुरुषांचे वर्णन करण्यासाठी देखील वापरला जातो (McIntyre, 2018).

वापरताना सावधगिरी

त्यांना लेज़्बियन, ट्रान्सजेंडर किंवा इतर लिंग गटातील लोक आहेत असे समजू नये. संदर्भ समजून घेणे आणि “माहित नसेल तर विचारा” हे तत्त्व लागू करणे चांगले. अशा प्रकारे, आपण लेज़्बियन, ट्रान्सजेंडर इत्यादींसाठी हा शब्द वापरणे टाळले पाहिजे (SCCADVASA, 2015).

सोप्या भाषेत सांगायचे तर, “ट्रान्सजेंडर” म्हणजे वैयक्तिक जेंडर ओळख आणि स्वत:ची अस्सल, चिरस्थायी भावना. याउलट, “ड्रॅग” हे जेंडरचे तात्पुरते आणि जाणीवपूर्वक सादरीकरण आहे (McIntyre, 2018).

ड्रॅग किंग आणि ड्रॅग क्वीन “ट्रान्सजेंडर” ऐवजी “ट्रान्सवेस्टाईट” या संकल्पनेत मोडतात. ही विशेषतः पाश्चिमात्य मूळ असलेली उपसंस्कृती आहे; त्याला इतर बिगर-पाश्चिमात्य ट्रान्सवेस्टाईट सादरीकरणाशी जोडू नये.

29 एलजीबीटीक्यूआयए+ (LGBTQIA+), जीएसएम (GSM), डीएसजी (DSG) आणि क्विल्टबॅग (Quiltbag)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“एलजीबीटीक्यू (LGBTQ) हे व्यापक क्वियर समुदायाचे संक्षिप्त रूप आहे. याचा अर्थ लेज़्बियन, गे, बायसेक्शुवल, ट्रान्स आणि क्वियर असा आहे. कधीकधी Q (क्यू) हे अक्षर Questioning (क्वेश्चनिंग, म्हणजे आपल्या लैंगिकतेबद्दल अनिश्चितता राखरणारे) असा अर्थदेखील दर्शवते. कधी कधी हा संक्षेपशब्द LGBTQQ (एलजीबीटीक्यूक्यू) किंवा LGBTQ+ (एलजीबीटीक्यू+) म्हणूनही लिहिला जातो. मूळचा संक्षेप GLBT (जीएलबीटी) असून, तो LGBT (एलजीबीटी) किंवा LGBTQI (एलजीबीटीक्यूआय, यातील I=Intersex इंटरसेक्स) आणि LGBTQIA (A=Asexual/Allies, ए=एसेक्शुवल किंवा ए=अलाइज़ म्हणजे स्नेही) असाही लिहिलेला दिसतो. (Thomas, 2018; Holmes, 2003; Hamilton, n.d.; FenwayHealth, 2010)

“LGBTQ (एलजीबीटीक्यू) म्हणजे लेज़्बियन, गे, बायसेक्शुवल, ट्रान्सजेंडर आणि क्वियर आणि/किंवा क्वेश्चनिंग आहे. (कधीकधी अधिक समावेशक होण्याच्या प्रयत्नात शेवटी ‘+’ जोडतात). GSM (जीएसएम) म्हणजे Gender and Sexual Minorities (जेंडर अँड सेक्शुवल मायनॉरिटीज़, लैंगिक अल्पसंख्याक); DSG (डीएसजी) Diverse Sexualities and Genders (विविध लैंगिकता आणि जेंडर) आहे. Quiltbag (क्विल्टबॅग) म्हणजे queer (क्वियर), undecided (अनडिसाइडेड), intersex (इंटरसेक्स), lesbian (लेज़्बियन), transgender (ट्रान्सजेंडर), bisexual (बायसेक्शुवल), asexual (असेक्शुवल) and gay (गे) असे आहे” (Killermann and Bolger, 2015).

वापरातील उदाहरणे

एलजीबीटीक्यूआयए+ (LGBTQIA+) शब्द कधीकधी लैंगिक आणि जेंडर अल्पसंख्याकांची व्याख्या करण्यासाठी वापरला जातो - एक सर्वसमावेशक शब्द जो भिन्नलिंगी म्हणून ओळखत नाही किंवा एखाद्याच्या संस्कृतीने त्यांच्या योग्य "जेंडर चौकट (जेंडर बॉक्स)" म्हणून परिभाषित केलेल्या गोष्टींमध्ये बसत नाही अशा कोणत्याही व्यक्तीचे वर्णन करण्यासाठी वापरला जातो. या गटात लेज़्बियन, गे पुरुष, उभयलिंगी, ट्रान्सजेंडर (ट्रान्सजेंडर) लोक, मध्यलिंगी लोक, समलिंगी म्हणून ओळख नसलेल्या पुरुषांशी लैंगिक संबंध ठेवणारे पुरुष, लेज़्बियन म्हणून ओळख नसलेल्या महिलांशी लैंगिक संबंध ठेवणाऱ्या स्त्रिया आणि स्वतःला लैंगिक अल्पसंख्याक समजणाऱ्या इतरांचा समावेश असू शकतो (Pact Inc. and ICRW, 2010).

हे संक्षिप्त रूप वापरण्याच्या हेतूनुसार, तसेच ते वापरणाऱ्या संस्थेनुसार बदलू शकते आणि विस्तारित केले जाऊ शकते.
हे संक्षिप्त रूप बऱ्याचदा प्रचलित विषमतेच्या पार्श्वभूमीवर त्यांच्या लैंगिक पसंती आणि / किंवा जेंडर ओळखीमुळे व्यक्तींना सहन कराव्या लागणाऱ्या भेदभाव आणि विषमतेच्या संदर्भात वापरले जाते (Lebanon Support, 2017).

वापरताना सावधगिरी

गे, लेज़्बियन किंवा बायसेक्शुवल असणे हा एक मानसिक विकार असल्याची धारणा अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन आणि अमेरिकन सायकियाट्रिक असोसिएशनने 1970 च्या दशकात फेटाळून लावली. आज, "विकृत", "रोगग्रस्त" आणि "अस्थिर" यासारखे शब्द बऱ्याचदा एलजीबीटी लोकांना सामान्य मानसांपेक्षा कमी, मानसिक आजारी किंवा समाजासाठी धोका म्हणून चित्रित करण्यासाठी वापरले जातात. समलिंगी समुदायाविषयीच्या कथनांमध्ये असे शब्द टाळले पाहिजेत (GLAAD, n.d.).

लैंगिक आणि जेंडर अल्पसंख्याकांमध्ये परस्परव्याप्तता असली तरी त्यांचे संघर्षाचे प्रकार वेगवेगळे आहेत, तरी या दोघांना एकत्र समजले जाणार नाही याची काळजी घेतली पाहिजे. ट्रान्सजेंडर (ट्रान्सजेंडर) व्यक्तीचा जगण्याचा अनुभव आणि संघर्ष सिस-गे व्यक्तीपेक्षा स्पष्टपणे भिन्न असू शकतो.

30 लेज़्बियन

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“लेज़्बियन हा शब्द स्त्रियांकडे आकर्षित होणाऱ्या स्त्रिया या अर्थाने वापरला जातो, तरी समलैंगिक स्त्रिया स्वतःचे वर्णन करण्यासाठी कधीकधी गे हा शब्द वापरतात” (USCIS, 2011).

वापरातील उदाहरणे

इतर स्त्री म्हणून ओळख असलेल्या व्यक्तीकडे भावनिक, शारीरिक आणि लैंगिकदृष्ट्या आकर्षित होणाऱ्या स्त्री म्हणून ओळख असलेल्या व्यक्तीचे वर्णन करण्यासाठी वापरली जाणारी संज्ञा (UCSB, 2016).

लेज़्बियन स्त्रिया आणि गे पुरुष एकेकाळी सामान्यत: समलिंगी म्हणून वर्गीकृत केले जात होते, परंतु हा शब्द आता वापरला जात नाही कारण त्याला मानसिक आरोग्य विकार म्हणून भिन्नलिंगी नसलेल्या लोकांच्या चुकीच्या रोगनिदानीकरणाचा इतिहास आहे (WHO, 2016).

वापरताना सावधगिरी

अभ्यास असे दर्शवितो की आरोग्य सेवा प्रणालीतील पूर्वग्रहदूषित दृष्टिकोन आणि भेदभावपूर्ण अनुभव आरोग्यदायी वर्तन आणि आरोग्यासाठी धोक्याच्या घटकांवर नकारात्मक परिणाम करतात.

आरोग्य सेवेतील कर्मचाऱ्यांची समोरच्याची हेटरोसेक्शुवलिटी गृहीत धरण्याची धारणा आणि काही प्रकरणांमध्ये लेज़्बियनना आरोग्य सेवा पूर्णपणे नाकारणे हे देखील आरोग्य हक्कांवर गदा आणणारे घटक आहेत. हे व्यवस्थात्मक भेदभाव लेज़्बियन स्त्रियांचे लैंगिक हक्क आणि त्यांच्या निवडींशी तडजोड करतात (udge and Dyk, 2008).

या शब्दाच्या सहज वापरामुळे होणारे नकारात्मक परिणाम लक्षात घेता “संदर्भ” आणि “शंका असल्यास विचारा” ही तत्त्वे लागू करणे योग्य ठरेल.

31 गे

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

"हे विशेषण अशा लोकांचे वर्णन करण्यासाठी वापरले जाते ज्यांचे चिरस्थायी शारीरिक, प्रणयात्मक आणि / किंवा भावनिक आकर्षण समान लिंगाच्या लोकांसाठी आहे. कधीकधी स्त्रियांसाठी लेज़्बियन हा त्यांच्या पसंतीचा शब्द असतो" (TheCenter, n.d.).

"जे लोक समलिंगी व्यक्तींकडे आकर्षित होतात. हा प्रामुख्याने पुरुषांसाठी वापरला जातो परंतु त्यात स्त्रियांचाही समावेश असतो" (DB, n.d.).

वापरातील उदाहरणे

हा शब्द बऱ्याचदा लैंगिक कलाचा संदर्भ देण्यासाठी वापरला जातो - दुसऱ्या शब्दात, आपण कोणाकडे आकर्षित होता याचा (Kaplan, 2012).

प्रणयात्मक, कामुक आणि / किंवा भावनिक अर्थाने पुरुषांकडे आकर्षित झालेल्या पुरुषांचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी हा शब्द काही सांस्कृतिक परिस्थितींमध्ये वापरला जातो. 'समलैंगिक वर्तना'मध्ये गुंतलेले सर्व पुरुष स्वतःला 'गे' म्हणून ओळखत नाहीत आणि म्हणूनच हे विशेषण सावधगिरीने वापरले पाहिजे. हा शब्द सामान्यत: एलजीबीटीक्यूआय समुदायाचा संदर्भ देण्यासाठी किंवा भिन्नलिंगी म्हणून ओळखत नसलेल्या प्रत्येकासाठी वैयक्तिक ओळखीचे बिरुद म्हणून कधी-कधी वापरला जातो (Green and Peterson, 2015).

वापरताना सावधगिरी

ह्या शब्दाची बऱ्याचदा 'ट्रान्सजेंडर'शी गल्लत केली जाते. दोघांमधील मूलभूत फरक असा आहे की 'गे' हा शब्द लैंगिक कलाचे वर्णन करण्यासाठी वापरला जातो (ज्याकडे आपण लैंगिकदृष्ट्या आकर्षित होतो), आणि 'ट्रान्सजेंडर' या शब्दाचा संबंध जेंडर ओळखीशी आहे (आपण स्वतःला कोण समजतो) (Kaplan, 2012).

एकाच लिंगाच्या दोन व्यक्तींनी लैंगिक संबंध ठेवल्याने ते समलिंगी होत नाहीत. समलिंगी असणे हा एक लैंगिक कल आहे आणि ती जेंडर ओळख असू शकते. पुरुषांसोबत लैंगिक संबंध ठेवणारे अनेक पुरुष आणि स्त्रियांशी संभोग करणाऱ्या स्त्रिया, स्वतःची ओळख गे मानत नाहीत आणि त्यांना विरुद्ध लिंगाचा सहचारी किंवा जोडीदारही असू शकतो. हे पुरुष आणि स्त्रिया बायसेक्शुवल म्हणूनही स्वत:ची ओळख मानत नाहीत. लादलेल्या ओळखीऐवजी वर्तनाचा संदर्भ देणे गरजेचे आहे (IPPF, 2011).

बऱ्याच लेझ़्बियनना असे वाटते की "गे" हा शब्द पुरुषांना अधिक संदर्भित करतो आणि लेझ़्बियन स्त्रियांची लैंगिक ओळख आणि त्यांच्या वास्तविकतेकडे दुर्लक्ष करतो (IPPF, 2011).

एखाद्या व्यक्तीला "होमो", "फॅग", "फॅगोट", "गांडू", "सोडोमाइट", "अपसामान्य", "अकार्यक्षम", "रोगग्रस्त", "विकृत" किंवा "विध्वंसक" असे संबोधणे अपमानास्पद ठरू शकते.

समान लिंगाच्या सदस्यांकडे आकर्षित झालेल्या लोकांचे वर्णन करण्यासाठी गे किंवा लेझ़्बियन वापरणे योग्य आहे. ऐतिहासिकदृष्ट्या, "होमोसेक्शुवल" हा शब्द समलिंगी-विरोधी अतिरेक्यांद्वारे आक्रमकपणे वापरला जातो जेणेकरून समलिंगी लोक रोगग्रस्त आहेत, किंवा मानसिक आणि भावनिकदृष्ट्या विकृत आहेत हे दाखवता येऊ शकते.

1970 च्या दशकात अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन आणि अमेरिकन सायकियाट्रिक असोसिएशनने ही धारणा फेटाळून लावली.

त्यामुळे थेट उद्धरण वगळता 'होमोसेक्शुवल' हा शब्द वापरणे अयोग्य आहे. कृपया "गे" शब्दाचा वारंवार वापर टाळण्यासाठी शैली भिन्नता म्हणून "होमोसेक्शुवल" वापरणे देखील टाळा. असोसिएटेड प्रेस, द न्यूयॉर्क टाइम्स आणि वॉशिंग्टन पोस्ट यांनी "होमोसेक्शुवल" या शब्दाच्या वापरावर बंदी घातली आहे (GLAAD, n.d.).

एलजीबीटी समानतेचे विरोधक बहुतेकदा समलिंगी लोकांचे आयुष्य निव्वळ लैंगिक शब्दांपुरते मर्यादित करून त्यांना कलंकित करण्यासाठी "होमोसेक्शुवल" सारखे शब्द वापरतात (MAP, 2017).

32 क्विअर/क्वीर

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“क्विअर” या शब्दाचा अर्थ असा आहे - विषमतावादी परंपरेशी सुसंगत नसलेली लैंगिक आणि जेंडर अभिव्यक्ती आणि ओळख. हा शब्द एलजीबीटीक्यूआयए+ च्या मर्यादा वाढविण्यासाठी तयार केला गेला.

एलजीबीटीक्यूआयए+ च्या पुढे, “क्विअर” हा शब्द लैंगिकता आणि लिंगभावांच्या पलीकडे जातो आणि जात, वंश, धर्म आणि इतर अस्मिता चिन्हांसह त्यांचे परस्परसंबंध समाविष्ट करतो (Narain and Bhan 2005).

वापरातील उदाहरणे

“क्विअर” हा शब्द शैक्षणिक आणि संशोधनासह, समर्थकांत आणि चळवळीतही वापरला जातो. आपल्या वर्चस्ववादी आणि परंपरावादी कल्पनांना आणि विचारांना छेद देण्यासाठी या अर्थाने हा शब्द राजकीय अर्थांनी भारलेला आहे. कधीकधी तो एलजीबीटीक्यूआयए+ शी आलटून-पालटून वापरला जातो, परंतु “क्विअर” कोणत्याही सार्वत्रिक प्रवृत्तींवर बंदी घालतो आणि ओळखीच्या छेदनांवर जोर देतो (Narain and Bhan 2005).

उदाहरणार्थ, क्विअर फेमिनिझम - स्त्रीवादाचा एक अभ्यास जो मुख्य प्रवाहातील स्त्रीवादी विचारांच्या मर्यादेवर प्रश्न विचारतो आणि ज्याने पूर्वी बहुसंख्यांक समुदायातील भिन्नलिंगी स्त्रीवर लक्ष केंद्रित केले होते याचा उहापोह करतो.

वापरताना सावधगिरी

व्युत्पत्तीनुसार, “क्विअर” या शब्दाचा अर्थ “विचित्र”, किंवा “विलक्षण” असा होतो. शैक्षणिक क्षेत्रात आणि चळवळींमध्ये मोठ्या प्रमाणात वापरला जात असला तरी, अयोग्य संदर्भात वापरल्यास हा शब्द नकारात्मक अर्थ धारण करू शकतो. म्हणून “संदर्भ” आणि “शंका असल्यास विचारा” हे तत्त्व लागू करा.

33 क्लोजेटेड (उघड नसलेला)

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“क्लोजेटेड- अशी व्यक्ती जी स्वतःकडे किंवा इतरांकडे त्यांच्या (क्वियर) लैंगिकतेबद्दल किंवा जेंडर ओळखीबद्दल व्यक्त झालेली नसते. हे निवड करून आणि/किंवा इतर कारणांमुळे असू शकते, जसे की एखाद्याला असुरक्षिततेची भीती असते, सहकर्मी किंवा कौटुंबिक नकाराची भीती असते, नाकबूली आणि/किंवा घर किंवा नोकरी गमावणे याची भीती इत्यादी. याला ‘इन् द क्लॉज़ेट’ असणे असेही म्हणतात. जेव्हा कोणी हे मौन तोडण्याचा निर्णय घेतो, तेव्हा ते क्लॉज़ेटमधून ‘बाहेर येतात (कमिंग आऊट)’” (Killermann, 2013).

वापरातील उदाहरणे

हा शब्द समलिंगी, उभयलिंगी, ट्रान्सजेंडर किंवा मध्यलिंगी व्यक्ती संदर्भात वापरला जातो जो त्यांचे लिंग, लैंगिकता, लैंगिक कल किंवा जेंडर ओळख, ही त्यांचे मित्र, कुटुंब, सहकारी किंवा समाजाला उघड करू शकणार नाहीत किंवा करू शकत नाही. मध्यलिंगी व्यक्तीला त्यांच्या स्थितीबद्दल च्या अज्ञानामुळे क्लॉज़ेटमध्ये टाकले जाऊ शकते कारण प्रमाणित वैद्यकीय शिरस्ता म्हणजे जेव्हा शक्य असेल तेव्हा बालपणीच्या सुरुवातीच्या काळात मध्यलिंगी परिस्थिती “दुरूस्त” करणे आणि रुग्णापासून वैद्यकीय इतिहास लपविणे. “क्लॉज़ेटमध्ये” असण्याचे वेगवेगळे स्तर आहेत. उदाहरणार्थ, एखादी व्यक्ती त्यांच्या सामाजिक जीवनात “उघड” असू शकते, परंतु कामावर किंवा त्यांच्या कुटुंबात “क्लॉज़ेट”मध्ये असू शकते. हे “डाउन-लो” किंवा “डी/एल” म्हणून देखील ओळखले जाते (Green and Peterson, 2015). हे एलजीबीटीक्यू व्यक्तीचे वर्णन करण्यासाठी देखील वापरले जाऊ शकते ज्याने त्यांचा लैंगिक कल किंवा जेंडर ओळख उघड केली नाही (Sawant, 2017).

वापरताना सावधगिरी

अभ्यास असे दर्शवितो की उघड होण्यापेक्षा क्लॉज़ेटमध्ये असणे नैराश्य येण्याची कमी शक्यता याच्याशी संबंधित आहे, तर नुकतेच उघड झालेला क्लॉज़ेट मध्ये राहण्याच्या तुलनेत सामान्य चिंताग्रस्त विकारांचा अनुभव येण्याच्या उच्च शक्यतांशी संबंधित आहे. जेव्हा पुरुष नुकतेच उघड होतात तेव्हा मोठ्या नैराश्य विकाराची शक्यता सर्वात जास्त असते. स्त्रियांमध्ये, नुकतेच बाहेर पडण्यापेक्षा क्लॉज़ेट मध्ये असणे नैराश्याच्या उच्च शक्यतांशी संबंधित आहे (Pachankis et.al., 2015).

हे सूचित करते की जे लोक क्लॉज़ेटमध्ये आहेत किंवा उघड आहेत, दोघेही तणावाखाली आहेत आणि मानसिक आरोग्याच्या समस्यांचा अनुभव घेत आहेत. म्हणूनच लोकांना “क्लोजेटेड” म्हणणे त्यांच्यासाठी धमकावणारे आणि अपमानजनक ठरू शकते.

34 कौमार्य आणि कुमारिका

व्याख्या/संकल्पना/संदर्भ

“कौमार्य” या शब्दाची कोणतीही सार्वत्रिक व्याख्या नाही - त्याचा अर्थ युग, प्रदेश, संस्कृती आणि धर्मानुसार बदलतो. “व्हर्जिन” हा शब्द लॅटिन मूळ “व्हर्गो” पासून आला आहे, ज्याचा शब्दशः अर्थ “कन्या” असा आहे, ज्याचा अर्थ योनीतून संभोग न केलेली तरुणी असा केला जातो. कौमार्य ही संकल्पना वैद्यकीय किंवा वैज्ञानिक संज्ञा नाही; किंबहुना ती सामाजिक, सांस्कृतिक आणि धार्मिक रचना आहे.

लग्नापर्यंत मुली आणि स्त्रियांनी “कुमारिका” (म्हणजे संभोग टाळलेले) राहावे ही असमान सामाजिक अपेक्षा जागतिक स्तरावर स्त्रिया आणि मुलींसाठी हानिकारक असलेल्या स्त्री लैंगिकतेच्या रूढ कल्पनांमध्ये रुजलेली आहे (WHO, 2018).

कौमार्य ही व्याख्या अत्यंत प्रासंगिक आहे आणि संस्कृती, लैंगिक कल, लिंग, धर्म, वंश, वर्ग, संगोपन आणि वय अशा विविध सामाजिक घटकांमध्ये रुजलेली आहे. विविध व्याख्यांमध्ये समान धागा असा आहे की ‘कौमार्याची व्याख्या नेहमी ती काय नाही या दृष्टीने केली जाते... कौमार्य म्हणजे जे संपते ते.’ अशा प्रकारे, कौमार्य ही समजण्यासाठी एक गोंधळाची संकल्पना आहे कारण ती मूलतः त्याच्या अनुपस्थितीद्वारे परिभाषित आणि समजली जाते. दुसऱ्या शब्दांत, जेव्हा आपण कौमार्यबद्दल बोलतो तेव्हा आम्ही कौमार्य गमावण्याबद्दल बोलत असतो” (Corliss, 2017).

वापरातील उदाहरणे

कौमार्य चाचणीची संकल्पना, प्रक्रिया आणि गरज समजावून सांगताना हा शब्द वापरला जातो.

पारंपारिकरित्या, कौमार्य चाचणी अविवाहित स्त्रिया आणि मुलींवर, बऱ्याचदा बळजबरीने, धमक्या देऊन किंवा सक्तीने; त्यांच्या सद्गुणांचे, सन्मानाचे किंवा सामाजिक मूल्याचे मूल्यांकन करण्यासाठी केली जाते. बऱ्याच देशांमध्ये, बलात्काराच्या वैद्यकीय मूल्यांकनाचा भाग म्हणून देखील याचा समावेश केला जातो (WHO, 2018).

बऱ्याच समुदायांमध्ये, वर्चस्व कायम राहिल्याने शुद्धतेचे आदर्श स्वरूप दर्शविण्यासाठी किंवा स्पष्ट करण्यासाठी हा शब्द वापरला जातो, जो स्त्रियांवर सामाजिक नियंत्रण म्हणून कौमार्याच्या महत्त्वावर विश्वास ठेवतो. (Addison, 2010).

वापरताना सावधगिरी

स्त्रियांना पवित्रतेच्या दृष्टीने अंकित करण्यासाठी “कौमार्य” या शब्दाचा वापर अयोग्य आहे. कौमार्याबद्दल विचारल्याने व्यक्ती आणि त्यांच्या कुटुंबांवर प्रचंड दबाव येऊ शकतो.

“कौमार्य” या शब्दाची संकल्पना आणि अयोग्य वापर स्त्रियांच्या भविष्यातील लैंगिक जीवनात प्रमुख निर्धारकाची भूमिका बजावत आहे (Nagpal and Rao, 2016).

संशोधनानुसार, कौमार्य हे दुहेरी मानक आहे जे पुरुषांचे कौमार्य गमावल्याबद्दल प्रशंसा करते आणि “उठवळ” किंवा “लज्जास्पद” असल्याबद्दल स्त्रियांची थट्टा आणि अपमान केला जातो तिला धमकावले जाऊ शकते, कॅटकॉल केले जाऊ शकते किंवा प्राणघातक हल्ला देखील केला जाऊ शकतो (Thomson, 2016)).

कौमार्याशी संबंधित सामाजिक अर्थ पारंपारिक जेंडर भूमिकांशी संबंधित आहे आणि तो लिंगानुसार बदलतो. उदाहरणार्थ, कौमार्याकडे अजूनही शुद्धता आणि शुद्धतेचे महत्त्वपूर्ण सूचक म्हणून पाहिले जाते (Parla, 2001).

संशोधकांनी असेही सूचित केले आहे की हस्तमैथुन आणि विवाहपूर्व लैंगिक संभोगाचे प्रमाण स्त्रियांच्या तुलनेत पुरुषांमध्ये बरेच जास्त आहे.

विविध संस्कृतींचा समावेश असलेल्या अनेक अभ्यासांमध्ये हा शोध दिसून आला आहे. हे स्त्रियांना विवाहपूर्व लैंगिक संभोग करण्यापासून प्रतिबंधित करण्याच्या दुहेरी मानकामुळे असू शकते (Eşsizoğlu et.al., 2011).

'द क्विंट'ने दिलेल्या वृत्तानुसार, लग्नाच्या रात्री अहमदनगरमध्ये एका २० वर्षीय तरुणीची कौमार्य चाचणी करण्यात आली. जात पंचायतीचे सदस्य खोलीबाहेर उभे होते आणि ती आणि तिचा नवीन नवरा पांढऱ्या बेडशीटवर संभोग करत होता - ही महाराष्ट्रातील त्यांच्या कंजारभाट समुदायासाठी एक सामान्य प्रथा आहे.

बेडशीटची तपासणी कुटुंबीय आणि पंचायतीकडून रक्ताच्या डागांसाठी केली जाते. जेव्हा तिला रक्तस्त्राव झाला नाही, तेव्हा असे गृहीत धरले गेले की ती कुमारिका नव्हती आणि म्हणूनच ती "खराब झालेली वस्तू" आहे. त्यानंतर पंचायतीने त्या व्यक्तीला लग्न तोडण्याचे आदेश दिले.

क्विंटने दिलेल्या वृत्तानुसार, "कौमार्य पुनःस्थापना" हा एक भरभराटीचा उद्योग आहे, कारण हजारो घाबरलेल्या स्त्रिया त्यांचे हायमन परत शिवून घेण्यासाठी जगभरातील क्लिनिकमध्ये गर्दी करतात.

भारत, मध्यपूर्व आणि अगदी पाश्चिमात्य देशांसह अनेक संस्कृतींमध्ये विवाहपूर्व लैंगिक संबंधांकडे केवळ तुच्छतेने पाहिले जाते इतकेच नाही, तर हा कौटुंबिक सन्मानाचा विषय आहे. हे कळलं तर स्त्रियांना जीव गमवावा लागू शकतो (Krishnan, 2016).

वरील अभ्यास आणि संशोधन "कुमारिका" किंवा "कौमार्य" हा शब्द शिथिलपणे वापरण्याचे परिणाम आणि यामुळे होऊ शकणारे घातक परिणाम सूचित करतात.

संदर्भ

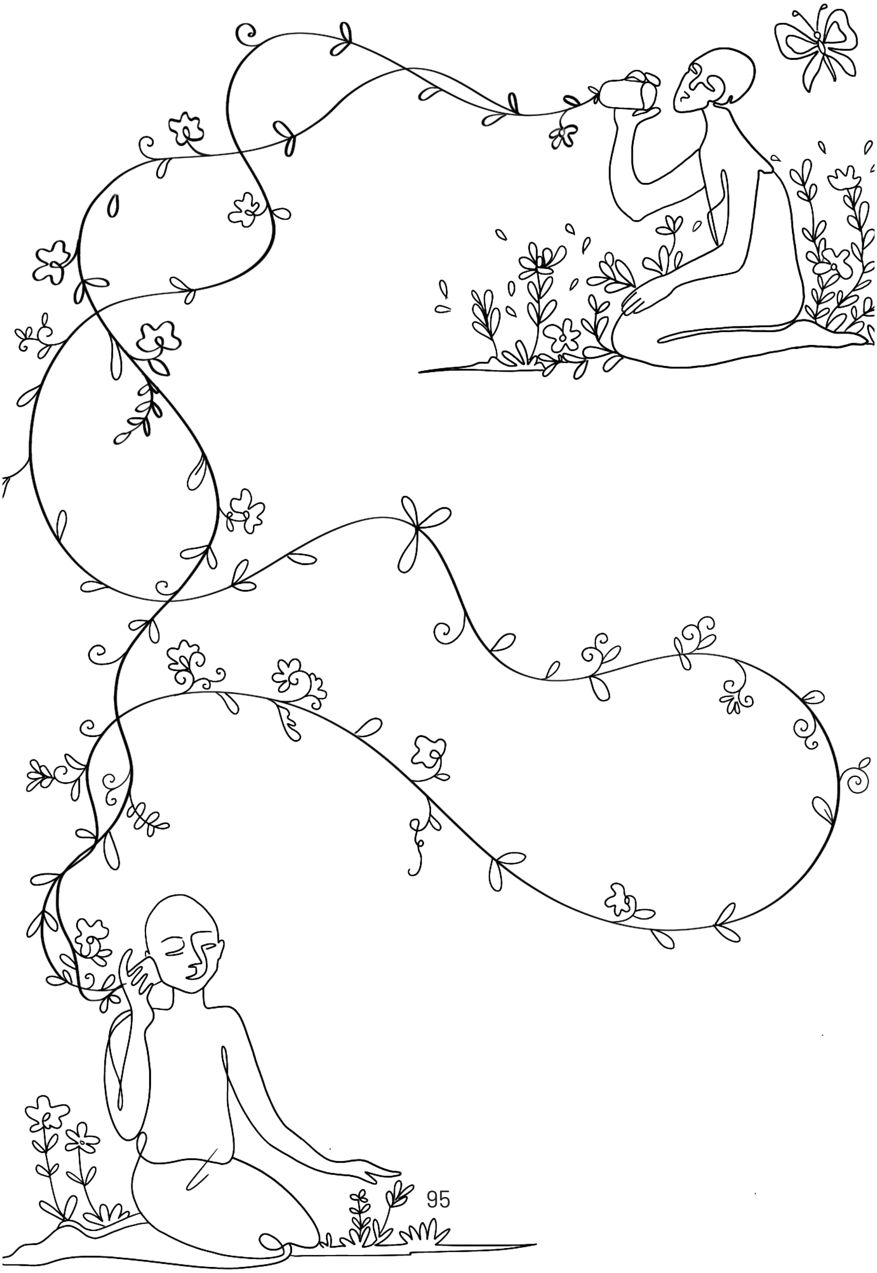

1. ABGLT. (2010). LGBT Communication Manual: lesbian, gay, bisexual, transvestite and transsexual. Brazil: ABGLT, Printed by Ajir Artes Gráficas e Editora Ltda. Desktop Publishing: Sintática Comunicação.
2. ADL. (2017). Definitions Related to Sexual Orientation and Gender Identity. Retrieved from ADL.ORG: https://www.adl.org/sites/default/files/documents/ definitions-related-to-sexual-orientation-and- gender-identity.pdf.
3. Addison, C. (2010). Enlightenment and virginity. Volume 2. JOUR, 71-75.
4. Altman, D., Aggleton, P., Williams, M., Kong, T., Reddy, V., Harrad, D., et.al. (2012). Men who have sex with men: Stigma and discrimination. The Lancet, 380 (9839), 439–445.
5. APA. (2014). Answers to your questions about transgender people, gender identity, and gender expression. Retrieved from http://www.apa.org/ topics/ lgbt/transgender.aspx. First published in 2011 & upated in 2014. The American Psychological Association, 750 First Street, NE, Washington, DC 20002, 1-6
6. APA. (2015). Guidelines for Psychological Practice With Transgender and Gender Nonconforming People. American Psychological Association, Vol. 70 No. 09, 832-864.
7. APA. (n.d.). What Is Gender Dysphoria? Retrieved from American Psychiatric Association (a): https:// www.psychiatry.org/patients-families/gender- dysphoria/what-is-gender-dysphoria
8. BBC. (2015, a). Beyond 'he' and 'she': The rise of non- binary pronouns. Retrieved from BBC NEWS: https:// www.bbc.com/news/magazine-34901704

9. BBC. (2015, b). A guide to transgender terms. Retrieved from BBC NEWS: https://www.bbc.com/ news/magazine-32979297.
10. Chakrapani, V., Newman, P. A., Shunmugam, M., McLuckie, A., Melwin, F. (2007). Structural Violence Against Kothi–Identified Men Who Have Sex With Men In Chennai, India: A Qualitative Investigation. AIDS Education and Prevention, 19(4), 346–364.
11. CHP. (n.d.). Basic Definitions: Sexual Orientation, Gender Identity and Expression (SOGIE). Retrieved from CHP.EDU: https://www.chp.edu/-/media/chp/ departments-and-services/adolescent-and-young- adult-medicine/documents/gender-and-sexual-development/basic-definitions-sogie.pdf?la=en
12. Clayton, J. A. and Tannenbaum, C. (2016). Reporting Sex, Gender, or Both in Clinical Research? JAMA, 316(18), 1863-1864
13. Corliss, A. R. (2017). "I'd Rather Be a Slut: An Analysis of Stigmatized Virginity in Contemporary Sexual Culture". Senior Projects Spring. 397.
14. DB. (n.d.). Difference Between | Descriptive Analysis and Comparisons. Retrieved from Difference Between: http://www.differencebetween.info/ difference-between-gay-and-transgender
15. Dipika Jain & Debanuj DasGupta (2021) Law, gender identity, and the uses of human rights: The paradox of recognition in South Asia, Journal of Human Rights, DOI: 10.1080/14754835.2020.1845129
16. Dixson, B. J. W. (2017). Masculinity and Femininity. Queensland: School of Psychology, The University of Queensland, Brisbane, QLD, Australia. In book: Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science, pp.1-6.
17. DoctorNDTV (2018). Have You Heard About Pansexuality? The New Sexual Orientation. Retrieved from Doctor NDTV: https://doctor.ndtv.com/sexual- health/have-you-heard-about-this-new-sexual-orientation-pansexuality-1801148

18. Dutta, A. DUTTA, Aniruddha. (2014) Contradictory tendencies: The Supreme Court's NALSA judgment on transgender recognition and rights. Journal of Indian Law and Society , 5(MONSOON), 225–236. [Google Scholar]
19. Eşsizoğlu, A., Yasan, A., Yildirim, E. A., Gurgen, F. and Ozkan, M. (2011). Double Standard for Traditional Value of Virginity and Premarital Sexuality in Sexuality in Turkey: A University Students Case. Women & Health, 51 (2), 136–150.
20. Faulkner, W. (2009). Doing Gender in Engineering Workplace Cultures: Part II—Gender In/Authenticity and the In/Visibility Paradox. Engineering Studies, 1 (3), 169-189.
21. FenwayHealth (2010). Glossary of Gender and Transgender Terms. The Fenway Institute, Boston, MA. https://fenwayhealth.org/documents/the- fenway-institute/handouts/Handout_7-C_Glossary_of_Gender_and_Transgender_Terms fi.pdf
22. Flinders University (n.d.). Words and Language: Inclusive language. Retrieved from Staff at Flinders University: https://www.flinders.edu.au/equal- opportunity/sexual_and-gender-diversity/words_language.cfm
23. Frisell, T., Lichtenstein, P., Rahman, Q. and Långström, N. (2010). Psychiatric morbidity associated with same-sex sexual behaviour: Influence of minority stress and familial factors. Psychological Medicine. 40(02), 315–324.
24. Frost, D. M. and Meyer, I. H. (2009). Internalized homophobia and relationship quality among lesbians, gay men, and bisexuals. Journal of Counseling Psychology. 56(1), 97–109.
25. Genderspectrum. (n.d.). The Language of Gender. Retrieved from genderspectrum: https://www. genderspectrum.org/the-language-of-gender/
26. Genderedinnovations. (n.d.). Femininities & Masculinities. Retrieved

from Gendered Innovations: https://genderedinnovations.stanford.edu/terms/ femininities.html

27. GLAAD. (n.d.). GLAAD Media Reference Guide - Terms To Avoid. Retrieved from GLAAD Website: https:// www.glaad.org/reference/offensive
28. Green, E. R. and Peterson, E. N. (2015). LGBTQI Terminology. Retrieved from lgbtrc.usc.edu: https:// lgbtrc.usc.edu/files/2015/05/LGBT-Terminology.pdf
29. Greijer, S. and Doek, J. (2016). Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. ECPAT International, Bangkok, Thailand.
30. Gri th University (2017). Words matter | A guide to inclusive language, Student Diversity & Inclusion. Gri th University, Queensland.
31. Hamilton. (n.d.). Writing about Gender and Sexuality. Retrieved from Hamilton: https://www.hamilton. edu/academics/centers/writing/writing-resources/ language-of-difference-writing-about-gender-and- sexuality
32. Herek, G.M (2007). Confronting sexual stigma and prejudice: Theory and practice. Journal of Social Issues, 63 (4), 905–925.
33. Herek, G. M. (2004). Beyond "Homophobia": Thinking About Sexual Prejudice and Stigma in the Twenty- First Century. Sexuality Research & Social Policy, Journal of NSRC. 1 (2), 6-24.
34. HIE. (2018). Disability Terminology: Choosing the Right Words When Talking About Disability. Retrieved from HIE Help Center: https://hiehelpcenter. org/2018/09/25/disability-terminology-choosing-right-words-talking-disability/

35. Holmes, H. A. (2003). Glossary of Terms Relating to Sexuality and Gender. Columbia Foundation. http:// www.columbia.org/pdf_files/ glossary_of_sexuality_ and_gender.pdf
36. Homeland Security (2013). A Guide to Interacting with People who Have Disabilities, A Resource Guide for DHS Personnel, Contractors, and Grantees from the Oce for Civil Rights and Civil Liberties. US: Department of Homeland University.
37. "Homosexuality." Encyclopædia Britannica. November 21, 2018 https://www.britannica.com/topic/homosexuality
38. HRC. (2007). To Be Who I am: Report of the inquiry into discrimination experienced by transgender people. Auckland, Wellesley Street: Human Right Commission.
39. IPPF. (2011). Youth Messaging Checklist : Dosand Don'ts in Information, Education and Communication. Also available at https://www.ippf. org/sites/default/files/youth_messaging_ checklist. pdf. 4 Newhams Row : IPPF, London SE1 3UZ United Kingdom.
40. ISEAN. (2015). Sexual Orientation, Gender Identity and Expression (SOGIE) Training Package. Jakarta, INDONESIA: Islands of Southeast Asia Network on Male and Transgender Sexual Health, Jalan Tebet Barat Dalam X-E, No.3, Jakarta Selatan,12780 DKI.
41. James, J. S. (2015). Reasons Why Being Called a Cis Person Is Not 'Oppressive'. Retrieved from everyday feminism. https:// everydayfeminism.com/2015/01/ being-called-cis-is-not-oppressive/
42. Johari, A. (2014). Hijra, kothi, aravani: a quick guide to transgender terminology. https://scroll.in/ article/662023/hijra-kothi-aravani-a-quick-guide- to-transgender-terminology
43. Judge, M. and Dyk, D. V. (2008). HIV/AIDS and lesbian women.

Retrieved from HEALTH-E NEWS: https:// health-e.org.za/2008/09/17/hivaids-and-lesbian- women/
44. Kaplan, A. B. (2012). What is the Difference between Gay and Transgender? Retrieved from Transgender Mental Health. https:// tgmentalhealth. com/2012/10/26/what-is-the-difference-between-gay-and-transgender/
45. Kibirige, H. and Tryl, L. (n.d.). Tackling Homophobic Language. Retrieved from Stonewall: https:// www.stonewall.org.uk/sites/default/files/tackling_ homophobic_language_-_teachers_guide.pdf
46. Killermann, S. and Bolger, M. (2015). The 2015 gender dictionary – from fluidity to skoliosexual. Retrieved from The Guardian: https://www.theguardian.com/ world/2015/dec/29/gender-dictionary-2015 Killermann, S. (2013). A Comprehensive List of LGBTQ+ Terms Definitions." It's Pronounced Metrosexual. Accessed 2019. Retrieved from It's Pronounced Metrosexual : https://www.itspronouncedmetrosexual.com/2013/01/a- comprehensive-list-of-lgbtq-term-definitions/
47. Krishnan, S. (2016). Women, Virginity and Double Standards Across the World. . Retrieved from The Quint on 2019, November. https:// www.thequint. com/voices/women/women-virginity-and-double-standards-across-the-world
48. Lebanon Support. (2017). Gender Mainstreaming : A Practical Guide for Civil Society Organisations in Lebanon towards. Lebanon: Lebanon Support © Beirut. https://civilsociety-centre.org/sites/default/ files/resources/ls-gender-manual-dec-2017-online- eng.pdf
49. Lovitz, M. (2016). What's The Difference Between Aesthetic And Sexual Attraction? Retrieved from ravishly: https://www.ravishly.com/2016/09/02/ whats-difference-between-aesthetic-and-sexual-attraction

50. LSDA. (2006). Do you have a disability-Yes or No or is there a better way of asking? Guidance on disability disclosure and respecting confidentiality. London: Learning and Skills Development Agency (LSDA). https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED508509.pdf
51. Luce, C. (2017). Sexual Attraction Vs. Romantic Attraction: Here's The Subtle Difference Between Them. Retrieved from elitedaily: https://www. elitedaily.com/dating/sex/difference-between- sexual-attraction-and-romantic-attraction/2061829
52. MAP. (2017). An ALLY's Guide to Terminology: Talking About LGBT People & Equalit. Boulder: Movement Advancement Project (MAP), Colorado, United States.
53. Mayeux, C. (2009). Stigma, Surgery and Social Identity:Attitudes towards Cosmetic and Sexual Reassignment Surgeries. Theses and Dissertations. 958. New Orleans: Graduate Faculty of the University of New Orleans
54. McIntyre, J. (2018, July). Explainer: the difference between being transgender and doing drag. AEST. Retrieved from The conversation: http:// theconversation.com/explainer-the-difference-between-being-transgender-and-doing-drag-100521
55. Menon, M. (2018) Infinite Variety: History of Desire in India. Speaking Tiger.
56. Monstrey, S. J., Ceulemans, P. and Hoebeke, P. (2011). Sex Reassignment Surgery in the Female-to-Male Transsexual. Seminas in Plastic Surgery. 25 (3), 229–244.
57. Morettini, FM (2016, Oct). Hegemonic Masculinity: How the Dominant Man subjugates other Men, Women and the Society. https://www.globalpolicyjournal.com/blog/27/10/2016/hegemonic-masculinity-how-dominant-man-subjugates-other-men-women-and-society

58. NACO. (2014). Induction Training Module Under National AIDS Control Organization, An Integrated Trainig Module for ICTC, ART and STI Counsellor. New Delhi: National AIDS Control Organization, Ministry of Health & Family Welfare, Govt. of India.
59. NACO. (2017). HIV Sentinel Surveillance: Technical Brief, India 2016-17. New Delhi: National AIDS Control Organization (NACO), Ministry of Health and Family Welfare. Government of India.
60. NACO & ICMR. (2018). India HIV Estimations 2017: Technical Report. New Delhi: NACO, Ministry of Health & Family Welfare, Govt. of India and ICMR.
61. NACO. (2019). White Paper on Mapping and Population Size Estimation of High-Risk Groups for HIV in India. New Delhi: National AIDS Control Organization (NACO), Ministry of Health and Family Welfare. Government of India.
62. Nagpal, M. and Rao, T. S. S. (2016). Virginity- An Update on Uncharted Territory. Reproductive System & Sexual Disorders: Current Research, 5 (2), 178.
63. Narrain, A.and Bhan, G. (2005) Because I Have a Voice: Queer Politics in India (New Delhi: Yoda Press).
64. ONS. (2009). Measuring Sexual Identity: A guide for Researchers. Newport, UK: O ce for National Statistic (ONS). https://www. ons.gov. uk/methodology/classificationsandstandards/ sexualidentityguidanceandprojectdocumentation
65. OSF. (2013). Transforming Health: International rights-based advocacy for trans health. New York, US: Open Society Foundation (OSF).
66. Pachankis, J. E., Cochran, S. D. and Mays, V. M. (2015). The Mental

Health of Sexual Minority Adults In and Out of the Closet: A Population-Based Study. J Consult Clin Psychol, 83(5), 890–901. https://www. ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4573266/pdf/ nihms-706121.pdf, 890–901.

67. Pact Inc. and ICRW (2010). Understanding and Challenging Stigma toward Men who have Sex with Men: Toolkit for Action. Washington, DC: Pact Inc. and International Center for Research on Women (ICRW). https://www.icrw.org/wp-content/ uploads/2016/10/Understanding-and-Challenging- Stigma-toward-Men-who-have-Sex-with-Men- Toolkit-for-Action.pdf
68. Paramo, M. (2018). Beyond Sex: The Multi-Layered Model of Attraction. Retrieved from Medium: https:// medium.com/@ Michael_Paramo/beyond-sex-the- multi-layered-model-of-attraction-1406112f3780
69. Parla, A. (2001). The "honor" of the state: Virginity examinations in Turkey. Feminist Studies, 27 (1) (Spring), 65–88.
70. Pheida: Gender at Periphery.(2020). All Manipur Nupi Manbi Association (AMANA), and Solidarity and Action Against The HIV Infection in India (SAATHII).
71. Plannedparenthood. (n.d.). Transgender Identity Terms and Labels. Retrieved from Planned Parenthood on 2019, November: https:// www. plannedparenthood.org/learn/sexual-orientation- gender/ trans-and-gender-nonconforming- identities/transgender-identity-terms-and-labels
72. Pölm-Faudré, K. A. (2016). Basic Sexuality & Gender Terms:Report to the Human Rights and Relations Advisory Commission. Human Rights and Relations Advisory Commission. https://www.

cityofsalem.net/ CityDocuments/basic-sexuality-and-gender-terms-report.pdf
73. Pugachevsky, J. (2018). What Does It Mean to Be Pansexual?: Here's what you need to know about pansexuality. Retrieved from Cosmopolitan on 2019, November. https://www.cosmopolitan.com/sex- love/a9529384/pansexual-definition-meaning/
74. QUT. (2010). Working with Diversity A guide to inclusive language and presentation for staff and students. Queensland: Queensland University of Technology, http://www.qut.edu.au/equity
75. RMIT. (n.d.). Guide to inclusive language. Retrieved from RMIT Diversity and Inclusion on 2019, October. http://mams.rmit.edu.au/n6jbtjbp7hwe.pdf
76. Rubin, G. (1984) "Thinking Sex: Notes on the Radical Theory of the politics of Sexuality." Pleasure and Danger. Routledge & Kegan Paul.
77. SAHAI, Vikramaditya. (2020) The Sexual is Political: Consent and the Transgender Persons (Protection of Rights) Act, 2019. [Online]. Available: https://clpr.org.in/blog/the-sexual-is-political-consent-and-the-transgender-persons-protection-of-rights-act-2019/ [6 December 2020]. [Google Scholar
78. Sawant, N. (2017). Transgender: Status in India. Annals of Indian Psychiatry. 1, 59-61. https:// www.researchgate.net/publication/322012741_ Transgender_Status_in_India
79. SCCADVASA. (2015). LGBT Best Practices Manual for Service Providers: Advocacy, Service Delivery, and Outreach for LGBT Survivors of Domestic Violence and Sexual Assault, 2nd Edition. South Carolina, U.S: The South Carolina Coalition Against Domestic Violence and Sexual Assault (SCCADVASA)
80. Sell, R. L. (1997). Defining and measuring sexual orientation: a review. Archives of Sexual Behavior. 26, 643-658.
81. Sojwal, S. (2015). What Does "Agender" Mean? 6 Things To Know About People With Non-Binary Identities. Retrieved from bustle on

2019, November: https://www.bustle.com/articles/109255-what-does-agender-mean-6-things-to-know-about- people-with-non-binary-identities
82. Statistics New Zealand. (2015). Gender identity: Developing a statistical standard. Statistics New Zealand Tatauranga Aotearoa Wellington New Zealand. https://unstats.un.org/unsd/classifications/expertgroup/egm2017/ac340-22a.PDF
83. Stets, J. E. and Burke, P. J. (2012). Femininity/ Masculinity. Encyclopedia of Sociology, Revised Edition. Pp. 997-1005 in Edgar F. Borgatta and Rhonda J. V. Montgomery (Eds.) Encyclopedia of Sociology, Revised Edition. New York: Macmillan, 1-21.
84. Studylib.net (n.d.). Sexual Orientation and Gender Identity Definitions and Myths. Retrieved from studylib on 2019, November. https://studylib.net/ doc/8813550/sexual-orientation-and-gender-identity-definitions-and-myths
85. TARSHI. (2006). Basics and Beyond, a Manual for Trainers. New Delhi: TARSHI, www.tarshi.net.
86. TheCenter. (n.d.). What is LGBTQ? under TheCenter: The lesbian, gay, bisexual and transgender community center. Retrieved from gaycenter on 2019, November. https://gaycenter.org/about/lgbtq/#gay
87. Them. (2018). Inqueery: What Does It Mean to Be Agender? : Contrary to popular belief, the term “agender” did not come from Tumblr. Retrieved from them on 2019, November: https://www.them.us/ story/inqueery-agender
88. Thomas, B., Mimiaga, M. J., Mayer, K. H., Perry, N., Swaminathan, S. and Safren, S. A. (2012). The influence of stigma on HIV risk behavior among men who have sex with men in Chennai, India. AIDS care, 24(11), 1401–1406.
89. Thomas, S. S. (2018). 20 Sexuality-Related Terms You Need to Know:Your start to a comprehensive understanding of the ~full

sexual spectrum~. Retrieved from Cosmopolitan on 2019, November. https://www.cosmopolitan.com/sex-love/ a24442815/sexual-orientation-list-definitions/
90. Thomson, S. (2016). In Opposition Of Virginity: Seriously? It's 2016. Retrieved from The Odyssey on 2019, November. https://www.theodysseyonline. com/opposition-virginity
91. TOI. (2015). Supreme Court Recognizes Transgenders as Third Gender. Retrieved from timesofindia. indiatimes.com on 2019, November. https://timesofindia.indiatimes.com/india/Supreme- Court-recognizes-transgenders-as-third-gender/ articleshow/33767900.cms
92. UCDAVIS. (n.d.). LGBTQIA Resource Center: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex, Asexual: Coming Out Resources. Retrieved from UCDAVIS on 2019, November. https://lgbtqia.ucdavis.edu/ coming-out-resources
93. UCSB. (2016). Glossary of Sexual Orientation/Gender Terminology. Retrieved from SexInfo Online. https:// sexinfo.soc.ucsb.edu/article/glossary-sexual-orientationgender-terminology
94. Uhlenhaut, N. H., Jakob, S., Anlag, K., Eisenberger, T., Sekido, R., Kress, J., et. al. (2009). Somatic Sex Reprogramming of Adult Ovaries to Testes by FOXL2 Ablation. Cellpress, 139 (6), 1130-1142.
95. UNAIDS. (2010). A Day With Friends: Outllook meets Alessandra and her new friends in Rio Janeiro: Lost In Transgender. Brazi: UNAIDS o ce in Brazi.
96. UNHR. Intersex:Fact Sheet. https://www.unfe.org/wp-content/uploads/2017/05/UNFE-Intersex.pdf
97. UNICEF. (2014). Eliminating Discrimination Against Children And Parents Based On Sexual Orientation And/Or Gender Identity. Current Issues, No. 9, 1-6. https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/ Eliminating%20Discrimination%20Against%20 Children%20and%20Parents%20Based%20on%20 Sexual%20Orientation%20and-or%20Gender%20 Identity.pdf.
98. USAID. (2007). Gender Terminology. Retrieved from usaid.gov. on 2019, November. http://www.usaid. gov: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnadl089.pdf

99. USCIS. (2011). Guidance For Adjudicating Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, And Intersex (Lgbti) Refugee And Asylum Claims:Training Module. RAIO Combined Training Course . RAIO: USCIS: RAIO Directorate – O cer Training .
100. UQ. (n.d.). USING INCLUSIVE LANGUAGE – UQ GUIDE. Retrieved on 2019, October. Queensland, Australia. https://staff.uq.edu.au/files/242/using-inclusive- language-guide.pdf
101. Valens, A. (2018). A guide to understanding cisgender privilege: Everything you ever wanted to ask about the cis identity. Retrieved from The daily dot on 2019, November. https://www.dailydot.com/irl/what-is- cisgender/
102. Wagner, T. (2013). What Is The Difference Between Lust And Sexual Attraction?: . Retrieved from WordsFromWags on 2019, November. http:// wordsfromwags.com/what-is-the-difference- between-lust-and-sexual-attraction/
103. WHO. (n.d.). FAQ on Health and Sexual Diversity An Introduction to Key Concepts. Retrieved from who. int on 2019, November. https://www.who.int/gender- equity-rights/news/sexual-gender-diversity-faq.pdf
104. WHO. (2011). Gender, equity and human rights, Glossary of terms and tools. Retrieved from World Health Organization on 2019, October. https://www. who.int/gender-equity-rights/knowledge/glossary/ en/
105. WHO. (2015). Transgender people and HIV. Geneva, Switzerland: World Health Organization-WHO Document Production Services.
106. WHO. (2016). Gender, Equity and Human Rights (GER), FAQ on Health & Sexual Diversity, An Introduction to key concepts. Geneva: World Health Organization; 2016. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.: WHO.
107. WHO. (2018). Eliminating virginity testing: an interagency statement. Geneva: World Health Organization. Licence: CC BYNC.
108. Prevalence of homosexuality study. https://kinseyinstitute.org/research/publications/kinsey-scale.php

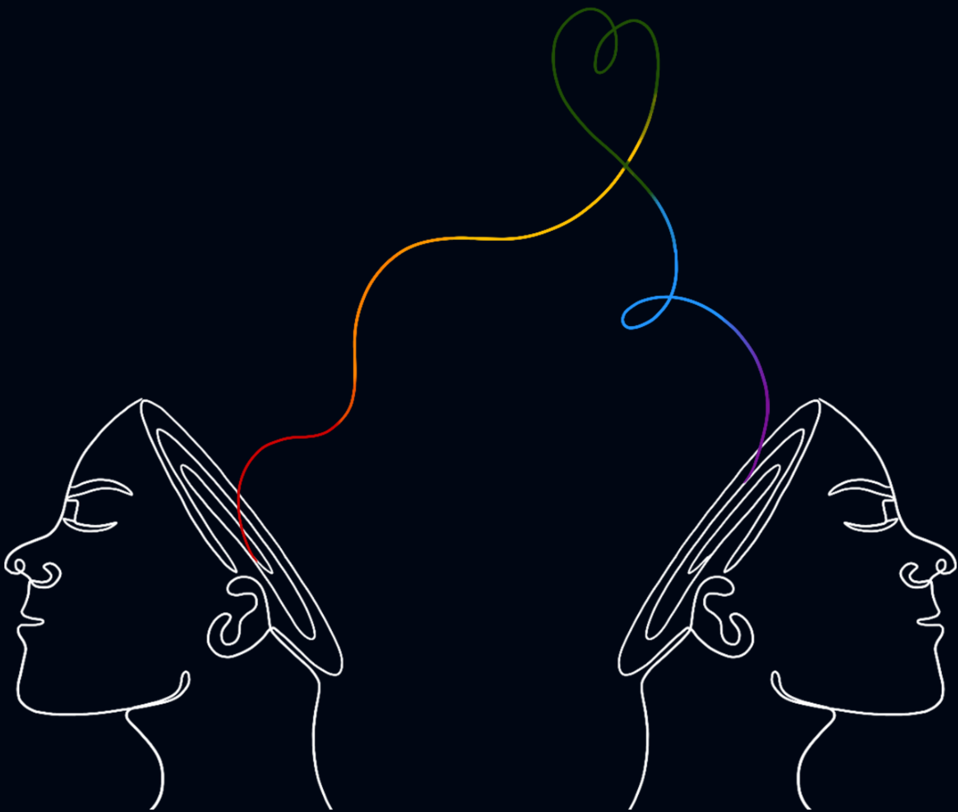

STRATEGIC PARTNER

RAINBOW LIT FEST
Queer & Inclusive

TRANSLATED TO MARATHI BY THE QKNIT

©THIS BOOK IS THE PROPERTY OF AVIAN WE